

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β'

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2012

ΤΕΥΧΟΣ 9

Περιεχόμενα

- 1 Διεθνής Ημέρα Μουσείων 2012
- 7 Συνέδρια & Ημερίδες
- 12 Νέα Μουσεία & Επανεκθέσεις
- 19 Εκθέσεις
- 29 Πολιτιστικά & Εκπαιδευτικά Προγράμματα
- 37 Η διαφύλαξη της άυλης κληρονομιάς
- 40 Βραβείο Europa Nostra στο ΠΙΟΠ
- 41 Νέες Εκδόσεις
- 44 Χρήσιμες πληροφορίες για τα μέλη

Διεθνής Ημέρα Μουσείων 2012

Την Παρασκευή, 18 Μαΐου 2012, εορτάσθηκε και εφέτος η Διεθνής Ημέρα των Μουσείων, για την οποία το ICOM είχε επιλέξει το θέμα «Το Μουσείο σε έναν κόσμο που αλλάζει. Νέες προκλήσεις – Νέες εμπνεύσεις». Καθώς το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον αλλάζει με ραγδαίους ρυθμούς, ενώ παράλληλα οι νέες τεχνολογίες μάς οδηγούν σε νέες ιδέες και μας προσφέρουν νέες δυνατότητες για δημιουργία, τα μουσεία καλούνται να είναι ανοιχτά στα νέα ρεύματα σκέψης και παράλληλα να καλλιεργούν στο κοινό τους τις σταθερές αξίες του σεβασμού για τον άνθρωπο και το φυσικό περιβάλλον.

Στο πλαίσιο του εορτασμού σχεδιάσθηκαν και υλοποιήθηκαν, όπως κάθε χρόνο, σε όλη την επικράτεια, δράσεις εκπαιδευτικού και ψυχαγωγικού χαρακτήρα (εκθέσεις, ομιλίες, ημερίδες, στρογγυλές τράπεζες, εργαστήρια, ξεναγήσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα και παιχνίδια, θεατρικές παραστάσεις, μουσικές εκδηλώσεις, προβολές ταινιών και ντοκιμαντέρ, κ.ά.) από εβδομήντα έξι πολιτιστικούς φορείς: μουσεία, εφορείες αρχαιοτήτων, ινστιτούτα, πολιτιστικά κέντρα, κ.ά.

Τιμώμενο μουσείο για την προσφορά του στη σύγχρονη κοινωνία ήταν εφέτος το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας – Κέντρο Γαΐα, όπου και πραγματοποιήθηκε η κεντρική εκδήλωση του εορτασμού. Το μουσείο αυτό, στη διάρκεια της μακρόχρονης λειτουργίας του, είναι ανοιχτό σε καινοτομίες και υπηρετεί με συνέπεια την ιδέα της αειφόρου ανάπτυξης του πλανήτη μας, επισημαίνοντας, μεταξύ άλλων, τους κινδύνους από τη συνεχή σύγκρουση του ανθρώπου με το περιβάλλον.

Την εκδήλωση τίμησαν με την παρουσία τους η υπηρεσιακή Υπουργός Πολιτισμού και Τουρισμού κ. Τατιάνα Καραπαναγιώτη και η Γεν. Γραμματέας του ΥΠΠΟΤ κ. Λίνα Μενδώνη. Ο εορτασμός ξεκίνησε με μουσική, με συνθέσεις για άρπα που έπαιξε η κ. Μαρία Μπαλντέα. Χαιρετισμούς προς τους παρευρισκόμενους απηύθυναν η κ. Τέτη Χατζηνικολάου, Πρόεδρος του Ελληνικού Τμήματος του ICOM, και η κ. Νίκη Γουλανδρή, Πρόεδρος του Μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας – Κέντρου Γαΐα. Ακολούθησαν οι ομιλίες της κ. Φαλής Βογιατζάκη, Αντιπροέδρου του Μουσείου, και της κ. Μαρίας Οικονόμου, Καθηγήτριας Μουσειολογίας στο Πανεπιστήμιο του Αιγαίου. Η εκδήλωση έκλεισε με την απονομή βραβείων σχολικών διαγωνισμών ζωγραφικής, αφίσας και κατασκευών, με θέματα «Αιολική Ενέργεια - Ο άνεμος στη ζωή μας», «Το δέντρο που αγαπώ», «Μια ζωή ... ποδήλατο», με ξενάγηση στην έκθεση του Κέντρου Γαΐα και με δεξίωση στο αίθριο του Μουσείου.

Χαιρετισμός

TETH XATZHNIKOLAΟΥ

Σας καλωσορίζουμε στην κεντρική εκδήλωση του εορτασμού της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων 2012 που το θέμα της είναι «Μουσεία σε έναν κόσμο που αλλάζει. Νέες προκλήσεις – Νέες εμπνεύσεις». Η φετινή επέτειος έχει ιδιαίτερη σημασία για την παγκόσμια μουσειακή κοινότητα. Το 2012 συμπληρώνονται 35 χρόνια από την καθιέρωση, το 1977, του εορτασμού που αποτελεί πλέον σημείο αναφοράς για τα μουσεία όλου του κόσμου. Το μήνυμα της ημέρας είναι «τα μουσεία να γίνουν φορείς πολιτιστικών ανταλλαγών για την ενίσχυση της μόρφωσης, για την προώθηση της αμοιβαίας κατανόησης, για την ειρήνη και τη συνεργασία ανάμεσα στους λαούς». Μόρφωση, αμοιβαία κατανόηση, ειρήνη, συνεργασία είναι τέσσερις λέξεις-κλειδιά που καθιστούν το μήνυμα αυτό και σήμερα ιδιαίτερα επίκαιρο.

Το θέμα του φετινού εορτασμού μάς δίνει το έναυσμα να αναλογιστούμε τον ρόλο των μουσείων στον 21ο αιώνα, όλοι εμείς: εξειδικευμένοι επιστήμονες, τεχνικοί, μουσειολόγοι, επισκέπτες, δυνητικοί επισκέπτες, μαθητές και δάσκαλοι, ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες, το ευρύτερο κοινό.

Τα μουσεία μάς δίνουν τη δυνατότητα να ανακαλύψουμε τεκμήρια του πολιτιστικού και φυσικού περιβάλλοντος και να αντλήσουμε γνώση, έμπνευση και ευχαρίστηση.

Σύμφωνα με τον ορισμό του ICOM –τον διεθνώς αποδεκτό ορισμό– τα μουσεία είναι ανοιχτοί οργανισμοί στην υπηρεσία της κοινωνίας. Ο κόσμος όμως γύρω μας αλλάζει με ταχύτατους ρυθμούς. Οι κοινωνίες εξελίσσονται, η οικονομική κρίση σε πολλά σημεία της Γης διαφοροποιεί συνεχώς τα δεδομένα, οι σύγχρονες τεχνολογίες αλλάζουν τους όρους της καθημερινής ζωής, η κλιματική αλλαγή επηρεάζει ολόκληρο τον πλανήτη, πληθυσμοί μετακινούνται, το χτες δεν έχει σχέση με το σήμερα και το αύριο είναι αβέβαιο. Ποιος είναι ο ρόλος των μουσείων σ' αυτό το ρευστό τοπίο;

- Τα μουσεία διασώζουν και προβάλλουν τα τεκμήρια του παρελθόντος με το βλέμμα στραμμένο στις επόμενες γενιές. Η ενδυνάμωση της εκπαιδευτικής τους διάστασης συμβάλλει ουσιαστικά στην κοινωνική ανάπτυξη δημιουργώντας γέφυρες του παρελθόντος με το παρόν.
- Τα μουσεία μπορούν επίσης να συμβάλουν στην αειφόρο ανάπτυξη επισημαίνοντας τα προβλήματα του περιβάλλοντος και αναλαμβάνοντας δράσεις ευαισθητοποίησης για το ευρύτερο κοινό.
- Χάρη στις σύγχρονες τεχνολογίες και τα νέα μέσα, τα μουσεία μπορούν να γίνουν χώροι επικοινωνίας, διάχυσης της γνώσης, σύνδεσης με ό,τι γύρω μας είναι ζωντανό και ανθρώπινο.

- Τα μουσεία προσαρμόζονται λοιπόν στις νέες ανάγκες, ανανεώνονται και κυρίως μετατοπίζουν το ενδιαφέρον τους από τα αντικείμενα στον σύγχρονο άνθρωπο.

Με αυτούς τους προβληματισμούς, με αυτές τις σκέψεις, το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) καλεί τα μουσεία όλου του κόσμου να γιορτάσουν και να προβάλουν το έργο τους. Πάνω απ' όλα όμως τα καλεί να γίνουν ο καθρέφτης της κοινωνίας. Αυτή είναι η μεγάλη πρόκληση.

Το Ελληνικό Τμήμα του ICOM, σχεδιάζοντας τον φετινό εορτασμό, επέλεξε να εστιάσει σε δύο κύρια θέματα:

- Το ένα είναι η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών στα μουσεία (είναι το θέμα που θα αναπτύξει η Καθηγήτρια κ. Μαρία Οικονόμου).
- Το άλλο είναι το μεγάλο θέμα της προστασίας του περιβάλλοντος.

Αποφάσισε, λοιπόν, να τιμήσει το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας-Κέντρο ΓΑΙΑ για το πρωτοποριακό του έργο και την πολύτιμη προσφορά του.

Είναι σημαντικό να θυμίσουμε ότι το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας τιμάται για δεύτερη φορά από το ICOM. Πριν 20 χρόνια, το 1992, όταν το θέμα του εορτασμού ήταν «Μουσεία και Περιβάλλον», τιμητική διάκριση είχε αποδοθεί και πάλι στο ΜΓΦΙ. Στα χρόνια που μεσολάβησαν το Μουσείο ανανεώθηκε, αναπτύχθηκε, επεκτάθηκε με το πρότυπο –όχι μόνο για τα ελληνικά αλλά και για τα ευρωπαϊκά δεδομένα– Κέντρο ΓΑΙΑ, παρουσιάζοντας ιδιαίτερα αξιόλογη επιστημονική, εκπαιδευτική και γενικότερα πολιτιστική δράση με μεγάλη ανταπόκριση στο κοινό. Απέδειξε, δηλαδή, με τον καλύτερο τρόπο πώς ένα μουσείο πρέπει να λειτουργεί σε έναν κόσμο που αλλάζει.

Το μήνυμα

ΝΙΚΗ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ

Σήμερα, 18 Μαΐου, γιορτάζεται σ' όλο τον κόσμο η Διεθνής Ημέρα Μουσείων. Το θέμα του εορτασμού για το 2012 είναι «Το Μουσείο σε έναν κόσμο που αλλάζει. Νέες προκλήσεις – Νέες εμπνεύσεις».

Φέτος, το Ελληνικό Τμήμα του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM) επέλεξε το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας ως τιμώμενο Μουσείο για το 2012.

Θεωρούμε ότι το μήνυμα καλεί τα μουσεία να συμβάλουν σε μια νέα παιδεία για τη δημιουργία μιας κοινωνίας με νέες ηθικές, πολιτισμικές και κοινωνικές δομές. Το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας στη μακρόχρονη πορεία του υπηρετεί την παιδεία αυτή προβάλλοντας την ανάγκη της αει-

φόρου ανάπτυξης του πλανήτη και τους κινδύνους από τη συνεχιζόμενη σύγκρουση του ανθρώπου με το περιβάλλον, καθώς και της δίκαιης κατανομής των φυσικών πόρων. Αναφερόμαστε στα λόγια του Άγγελου Γουλανδρή, οραματιστή και ιδρυτή του Μουσείου: «Με την πεποίθηση ότι η έρευνα και η προώθηση των Φυσικών Επιστημών και η διάδοση των γνώσεων στη χώρα μας θα συμβάλουν στη διαμόρφωση ενός νέου κώδικα ζωής, μιας νέας κοινωνίας, ιδρύθηκε το Μουσείο αυτό».

Διεθνής Ημέρα Μουσείων

ΦΑΛΗ ΒΟΓΙΑΤΖΑΚΗ

Εκ μέρους της Προέδρου κυρίας Νίκης Γουλανδρή και του Δ.Σ. του Μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας θα ήθελα πρώτα απ' όλα να εκφράσω τις θερμές μας ευχαριστίες στο Ελληνικό Τμήμα του ICOM για την επιλογή του Μουσείου μας ως «Τιμώμενου Μουσείου για το 2012».

Το φετινό μήνυμα είναι μια πρόκληση στα μουσεία για συστηματική και εκτεταμένη εκπαίδευση σε όλες τις κλίμακες και σε όλα τα επίπεδα: οικογένεια, σχολείο, πανεπιστήμιο, βιβλιοθήκες, μέσα επικοινωνίας, πολιτικά κόμματα. Μια παιδεία που επεκτείνεται στη φιλοσοφική και ευρύτερη πολιτιστική σκέψη και διαμορφώνει τις ηθικές αξίες της δημοκρατίας. Τα μουσεία, όπως και οι βιβλιοθήκες, είχαν αναλάβει τον ρόλο αυτό στην Αναγέννηση που οδήγησε στον Διαφωτισμό, στην έξοδο από τον μεσαίωνα.

Το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, στη μακρόχρονη πορεία του, υπηρετεί με συνέπεια την παιδεία αυτή, προβάλλοντας την ανάγκη της αειφόρου ανάπτυξης του πλανήτη, τους κινδύνους από τη συνεχιζόμενη σύγκρουση του ανθρώπου με το περιβάλλον, καθώς και τη δίκαιη κατανομή των φυσικών πόρων.

Το Μουσείο Γουλανδρή, που ιδρύθηκε το 1964, ήταν ένας πρωτοποριακός για τη χώρα μουσειακός οργανισμός. Αποτέλεσε μια έγκυρη και αποφασιστική παρουσία στον χώρο του περιβάλλοντος στην Ελλάδα και στην Ευρώπη. Κατέγραψε και μελέτησε τον φυσικό πλούτο της χώρας, ανέδειξε την Ελλάδα ως χώρο ιδιαίτερου βιολογικού πλούτου και ποικιλότητας, τον προέβαλε διεθνώς και ανέλαβε με το παράρτημά του, το Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων/Υγροτόπων, μέτρα προστασίας και διαχείρισης των απειλούμενων οικοσυστημάτων σε συνεργασία με εθνικούς και τοπικούς φορείς και με τη στήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ελληνικής πολιτείας.

Το Κέντρο ΓΑΙΑ είναι η φυσική συνέχεια του Μουσείου Φυ-

σικής Ιστορίας, με νέες προωθημένες επιστημονικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Για τη δημιουργία του, σε αρχιτεκτονική μελέτη του Μιχάλη Φωτιάδη, συνεργάστηκαν Έλληνες και ξένοι μελετητές (μουσειολόγοι, παιδαγωγοί, στοχαστές), από τις αρχές του 1990.

Διευρύνει την καθιερωμένη μουσειολογική και παιδευτική προσέγγιση, εισάγει την προσωπική σχέση, την επανασύνδεση του ανθρώπου με τον χώρο που κατοικούμε, τον πλανήτη Γη, με τους συσχετισμούς δυνάμεων που οφείλουμε να τροποποιήσουμε αν θέλουμε να αποκαταστήσουμε ό,τι με ανεύθυνο τρόπο παραβιάσαμε.

Το Κέντρο ΓΑΙΑ αναπτύσσει παράλληλα επιστημονική δραστηριότητα, συντεταγμένη στον ίδιο σκοπό. Δημιουργήσαμε προωθημένα τεχνολογικά εργαστήρια: βιολογίας εδάφους, βιοτεχνολογίας και αναλυτικής χημείας. Η έρευνα σκοπεύει στην αποκατάσταση των φυσικών πόρων που συντηρούν τη ζωή: το έδαφος, το νερό, την ατμόσφαιρα, σε συνάρτηση με τη διατροφή και την υγεία του ανθρώπου. Εξειδικευμένη βασική έρευνα θα οδηγήσει στη βαθμιαία επαναφορά των φυσικών οικοσυστημάτων, η οποία αποτελεί ζητούμενο σε όλο τον κόσμο.

Αυτή την αποστολή ανέλαβε να εκτελέσει το Μουσείο τιμώντας την εμπιστοσύνη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ελληνικής πολιτείας, καθώς και όσων συμμετείχαν στη δημιουργία του.

Στο σημείο αυτό θέλουμε να αναφερθούμε με σεβασμό και ευγνωμοσύνη στον οραματιστή, ιδρυτή και πρώτο πρόεδρο του Μουσείου, τον Άγγελο Γουλανδρή. Γνώριζε ότι το Μουσείο θα ξεκινήσει με πίστη, ικανότητα και ευθύνη για να συμβάλει στη νέα «οικουμενική πραγματικότητα» του 21ου αιώνα. Να αναπτύξει συνεργασίες με τα ερευνητικά και ακαδημαϊκά ιδρύματα της χώρας μας και της Ευρώπης για να αντιμετωπίσουμε τα προβλήματα που κατακλύζουν τον κόσμο και την κοινωνία μας και αναστέλλουν τη χαρά της ζωής και την εμπιστοσύνη στο μέλλον που οφείλουμε να εξασφαλίσουμε στα παιδιά μας.

Και για να σας μιλήσω με τα ίδια του τα λόγια: «Με την πεποίθηση ότι η έρευνα και προώθηση των Φυσικών Επιστημών και η διάδοση των γνώσεων στη χώρα μας θα συμβάλουν στη διαμόρφωση ενός νέου κώδικα ζωής, μιας νέας κοινωνίας, ιδρύθηκε το Μουσείο αυτό».

Εκ μέρους του Μουσείου ευχαριστίες απευθύνω στους χορηγούς: S & B Βιομηχανικά Ορυκτά Α.Ε., την ΕΛΒΑΛ Ελληνική Βιομηχανία Αλουμινίου Α.Ε., την Alpha Bank και το ζεύγος Nikolas και Matti Egon. Επίσης, ευχαριστούμε τους χορηγούς επικοινωνίας: Καθημερινή, Ερευνητές και Σκάι, και το Δειπνοσοφιστήριο.

Μουσεία σε έναν κόσμο που αλλάζει. Νέες προκλήσεις – Νέες εμπνεύσεις

ΜΑΡΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Όταν το ICOM μού έκανε την τιμή να με προσκαλέσει πριν λίγους μήνες να μιλήσω σε αυτή τη μέρα εορτασμού των μουσείων με θέμα «Μουσεία σε έναν κόσμο που αλλάζει. Νέες προκλήσεις – Νέες εμπνεύσεις», σκέφτηκα ότι ένα μέρος της ομιλίας μου θα έπρεπε να αναφερθεί στις νέες τεχνολογίες και στον τρόπο που αυτές έχουν βοηθήσει τα τελευταία χρόνια τα μουσεία σε όλο τον κόσμο να ανταποκριθούν σε προκλήσεις, αλλά και να θέσουν με τη σειρά τους νέα ζητήματα για τη λειτουργία και τον ρόλο τους, και να προσφέρουν σε πολλές περιπτώσεις στα μουσεία νέες εμπνεύσεις.

Όμως, καθώς οι πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις των τελευταίων εβδομάδων συνταράζουν συθέμελα τη χώρα μας και βρίσκονται στο μυαλό όλων μας, θεωρώ ότι πρέπει να ξεκινήσω πρώτα από αυτές και τη σχέση του μουσείου με την κοινωνία. Τα μουσεία λειτουργούν, άλλοτε περισσότερο κι άλλοτε λιγότερο, ως καθρέφτης της κοινωνίας στην οποία ανήκουν, όπως ανέφερε κι ο Γάλλος μουσειολόγος Henri Rivière ήδη από τη δεκαετία του 1960.

Ποιος είναι λοιπόν ο ρόλος των μουσείων σε μια περίοδο σκληρής οικονομικής ύφεσης, η οποία όμως είναι και βαθιά κοινωνική και πολιτική; Μια περίοδος που έχει θέσει σε νέα διάσταση τα ερωτήματα για τη σχέση της χώρας μας με τους άλλους, το μέσα και το έξω, τον τρόπο που βλέπουμε τον εαυτό μας και τους «ξένους». Τα μουσεία πάντα δείχνουν τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο γύρω μας και συνδέονται στενά με θέματα ταυτότητας, εθνικής, τοπικής, ιδεολογικής, καλλιτεχνικής, κ.ά. Μέσα από τις συλλογές τους, τις εκθέσεις τους, τις δράσεις τους, κάνουν μια σειρά από επιλογές και επικοινωνούν άμεσα ή έμμεσα διαφορετικά μηνύματα, εκούσια ή ακούσια (γιατί κάποιες φορές δεν είναι πολύ ξεκάθαρα ή συνειδητοποιημένα γι' αυτή τη διαδικασία).

Σε έναν κόσμο που αλλάζει ταχύτατα γύρω μας, τα μουσεία έχουν έναν σημαντικό ρόλο να παίξουν διατηρώντας, προβάλλοντας, ερμηνεύοντας τα στοιχεία που διαμορφώνουν την ταυτότητά μας, αλλά και βοηθώντας μας σε κάποιες περιπτώσεις να την αμφισβητήσουμε, να την αποδομήσουμε, να την ανασυνθέσουμε, ώστε να μπορέσουμε να ανταποκριθούμε πιο αποτελεσματικά στα νέα δεδομένα και τις νέες προκλήσεις. Για να αναφερθώ για παράδειγμα σε μία μόνο πτυχή του σύνθετου θέματος της εθνικής ταυτότητας, είναι ενδεικτικό ότι από την αρχή της δημιουργίας του νέου ελλη-

νικού κράτους οι Έλληνες στρεφόμεστε στο ένδοξο αρχαίο παρελθόν και τους προγόνους μας προβάλλοντας το πάνω από άλλα συστατικά της ταυτότητάς μας. Ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσης και ανασφάλειας σε σχέση με την εθνική μας ταυτότητα, η σχέση μας με αυτό έγινε στείρα προσκόλληση που κάλυψε άλλα προβλήματα και δεν επέτρεψε την ουσιαστική κριτική μελέτη του ούτε τη δημιουργική συσχέτισή του με το παρόν. Αυτό κατά καιρούς εκφράστηκε και στη δημιουργία των μουσειακών συλλογών και εκθέσεων.

Όμως η παραδοσιακή εικόνα των μουσείων, που τα θεωρεί κέντρα συντήρησης, προσκολλημένα στο παρελθόν, μηχανισμούς προβολής ενός κόσμου που χάνεται, έχει σήμερα εν πολλοίς καταρριφθεί. Ακόμα κι όταν το θέμα τους είναι η προβολή της λαϊκής παράδοσης ή του απώτερου παρελθόντος, είναι γνωστό πια ότι τα πετυχημένα μουσεία είναι αυτά που επιτρέπουν και ενθαρρύνουν τον διάλογο αυτού του παρελθόντος με το παρόν και τον προβληματισμό για το μέλλον. Επομένως, όταν ο κόσμος γύρω τους αλλάζει, τα μουσεία, άλλοτε με πιο γρήγορα κι άλλοτε με πιο αργά αντανακλαστικά, ανταποκρίνονται με διαφορετικούς τρόπους σε αυτές τις αλλαγές.

Η σύγχρονη κρίση όμως και οι προκλήσεις που αυτή έχει φέρει έχει αναδείξει και νέες ευκαιρίες, μεταξύ άλλων για εξερεύνηση της συλλογικότητας. Ο προβληματισμός, οι αλλαγές και οι αναζητήσεις που έχει φέρει πρέπει να εκφραστούν και στον χώρο των μουσείων μέσα από νέες δράσεις και εκθέσεις που θα βοηθήσουν στον επαναπροσδιορισμό των ρόλων, των ταυτοτήτων, των σχέσεων μεταξύ μας και με τους άλλους. Καθώς οι οικονομικές και κοινωνικές δυσκολίες προκαλούν σε κάποιες περιπτώσεις και ομάδες αντιδραστική και επικίνδυνη εσωστρέφεια και φασιστικές νοοτροπίες, είναι σημαντικό τα μουσεία να δώσουν το μήνυμα για αναγνώριση του άλλου, σεβασμό του διαφορετικού, αρμονικής συνύπαρξης. Μέσα από τη βαθύτερη γνωριμία των άλλων, της εξερεύνησης των αντιλήψεων και ιδεών που προβάλλονται μέσα από τον υλικό και άυλο πολιτισμό τους, μπορεί να επέλθει η κατανόηση και η ανοχή, αν όχι η αποδοχή.

Η συνεχιζόμενη μάχη σε όλη τη χώρα γίνεται ολοένα και πιο δύσκολη για να διατηρηθούν τα μουσεία ανοιχτά, να παραμείνει το προσωπικό, να συνεχίσουν οι δράσεις και η προσφορά υπηρεσιών και να παραμείνει αυτή σε υψηλά επίπεδα, όπως τη βιώνουμε όλοι στο Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας που μας φιλοξενεί. Είναι καθοριστικής σημασίας σήμερα, ίσως περισσότερο από ποτέ άλλοτε, να πείσουμε σε διαφορετικές κατευθύνσεις ότι ο πολιτισμός δεν είναι πολυτέλεια, αλλά ουσιαστική ανάγκη που θα μας βοηθήσει στις μετεξελίξεις και στη μετάβαση σε μια νέα

πραγματικότητα. Νέες προκλήσεις; Αναμφισβήτητα. Όμως, το στοιχείο είναι να χρησιμοποιήσουμε τις προκλήσεις και για νέες εμπνεύσεις.

Η μέχρι τώρα μελέτη των μουσείων έχει δείξει ότι ένα βασικό συστατικό της επιτυχίας τους είναι η σχέση με τις κοινότητες που το περιβάλλουν, ειδικά όταν η σχέση αυτή είναι αμφίδρομη. Όταν το μουσείο τολμάει να ξεφύγει από τον ρόλο του μοναδικού ειδικού και της αυθεντίας, που γνωρίζει τι αξίζει να θαυμάσουμε και να μάθουμε, και γίνεται κέντρο συνάντησης, δημιουργίας και διαλόγου, ανοίγει τις πόρτες του σε διαφορετικές ομάδες και γίνεται αποδέκτης της ιδιαίτερης ενέργειας που δημιουργείται από αυτές τις συναντήσεις.

Το μουσείο στις μέρες μας μπορεί να λειτουργήσει ως κέντρο για τη συνένωση διαφορετικών κοινοτήτων αλλά και τη δημιουργία νέων. Όσο περισσότερο η κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα μας πληγώνει και μας προβληματίζει σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, κάνοντας πολλούς από τους πολίτες να αισθανθούν ανίκανοι να αλλάξουν και να ελέγξουν τα γενικά φαινόμενα που σχετίζονται με την παρούσα κρίση, τόσο περισσότεροι στρέφονται στον προσωπικό, τοπικό, κοντινό τους χώρο, διοχετεύοντας τις ενέργειές τους για να προσπαθήσουν να επιφέρουν αλλαγές εκεί που θεωρούν ότι είναι εφικτές και ορατές. Αυτό το ευρύτερο κίνημα που έχει βρει διαφορετικές επιμέρους εκφράσεις, που μπορεί να σχετίζονται με τον εθελοντισμό, τη δραστηριοποίηση για το περιβάλλον, την πόλη μας, το σχολείο των παιδιών μας, την πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής μας, έχει αρχίσει να αναπτύσσεται ολόένα και περισσότερο σε όλη την Ελλάδα, η οποία δεν έχει μεγάλη παράδοση σε αυτή την κατεύθυνση, αλλά η οποία επίσης αλλάζει ταχύτατα σε πολλά επίπεδα, όσο απaráλλαχτη παραμένει σε άλλα. Τα μουσεία μπορούν να παίξουν έναν σημαντικό ρόλο σε αυτή την κινητοποίηση, καλλιεργώντας υπάρχουσες αλλά και νέες σχέσεις με ομάδες και κοινότητες, δίνοντας δυνατότητες για έκφραση του συλλογικού και βοηθώντας να διοχετευθεί η απόγνωση και η αγανάκτηση σε θετικές δράσεις που, όταν συντονιστούν, μπορούν να δώσουν απάντηση σε πολλούς οικονομικούς περιορισμούς και άλλες δυσπραγίες.

Σε αυτή την ενδυνάμωση παλιών και το χτίσιμο νέων σχέσεων του μουσείου με διαφορετικές κοινότητες, βοηθητικό ρόλο μπορούν να παίξουν και οι νέες τεχνολογίες, βοηθώντας τη δικτύωση και την καλύτερη επικοινωνία και μεταφέροντάς την σε ένα διαφορετικό επίπεδο. Για να λειτουργήσει όμως αποτελεσματικά το δικτυωμένο μουσείο πρέπει να μάθει τη γλώσσα κάθε νέου μέσου και τις συμβάσεις της κοινωνικής δικτύωσης. Για παράδειγμα, δεν έχει νόημα να

έχει παρουσία στο Twitter αν είναι μόνο για να στέλνει tweets που απλώς αντιγράφουν τα δελτία τύπου. Και στο ψηφιακό περιβάλλον, όπως και έξω από αυτό, είναι σημαντικό το μουσείο να ακούει, να διαλέγεται, να αλληλεπιδρά και να μη στέλνει μόνο ανακοινώσεις. Αυτή η εμπλοκή με τα νέα μέσα και κυρίως τα εργαλεία κοινωνικής δικτύωσης, όταν γίνεται με ουσιαστικό τρόπο, προϋποθέτει επίσης ότι ο οργανισμός είναι διατεθειμένος να εκτεθεί, να χάσει σε κάποιο ποσοστό τον έλεγχο, να ανοιχθεί σε ένα νέο περιβάλλον που εγείρει νέες προκλήσεις και ζητήματα. Τα κοινωνικά δίκτυα αλλά και η εξάπλωση των εφαρμογών κινητής τεχνολογίας στα μουσεία αμβλύνουν τις διαφορές μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού, του επίσημου και του προσωπικού. Συνάδουν με την τάση των σύγχρονων μουσείων να αγκαλιάσουν το καθημερινό, τις προσωπικές ιστορίες, τα βιώματα των απλών ανθρώπων, τις διαφορετικές ερμηνείες και να ξεφύγουν από την αποκλειστική αναφορά στα «σημαντικά» γεγονότα, την επίσημη ιστορία, την υψηλή τέχνη. Όλη αυτή η δραστηριοποίηση μάς καλεί σε έναν επαναπροσδιορισμό του τι είναι αξιοθαύμαστο, τι αξίζει να μπει στο μουσείο, και ποιος είναι τελικά ο ρόλος του μουσείου σήμερα. Δεν υπάρχει χρόνος για να αναπτύξω σήμερα εδώ τα ζητήματα και τα ερωτήματα που θέτει η δραστηριοποίηση των κοινοτήτων, εικονικών και μη, με το μουσείο και τις συλλογές του (για το πώς χρησιμοποιείται, για παράδειγμα, το μουσειακό περιεχόμενο, αν θα έπρεπε να γίνεται κάποιος έλεγχος ή συντονισμός αυτών των μηνυμάτων, κι αν ναι, από ποιον, αν θα έπρεπε οι επιμελητές να επεμβαίνουν σε αυτή την ελεύθερη και δημοκρατική ανταλλαγή πληροφοριών, για το πού πρέπει να βάλουμε τα όρια μεταξύ του σεβασμού της ιδιωτικότητας και της ανταλλαγής απόψεων για τις συλλογές, κ.λπ.).

Η τεχνολογία κάνει πιο πιεστικές και έντονες τις αλλαγές που ούτως ή άλλως απαιτεί η κοινωνία από τα μουσεία. Για παράδειγμα, οργανισμοί στην Αμερική έχουν χρησιμοποιήσει τα Wikis στο Διαδίκτυο, όπως η Ohio Historical Society ή η ομάδα για τον Παγκόσμιο Ιστό και τα Νέα Μέσα του Smithsonian, για να ανοίξουν προς τα έξω με διαφανή τρόπο την εσωτερική δημιουργία του επανασχεδιασμού της στρατηγικής τους, ζητώντας τη βοήθεια του κοινού στον επαναπροσδιορισμό του νέου τους ρόλου. Το Μουσείο Τέχνης της Ινδιανάπολης έχει αναρτήσει στον διαδικτυακό του τόπο τον κατάλογο με τα αντικείμενα που έχουν αφαιρεθεί από τις συλλογές του και τις σχετικές πληροφορίες για αυτή την αφαίρεση. Η Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου έχει ανεβάσει στο Flickr Commons, τον διαδικτυακό χώρο για ανάρτηση και σχολιασμό φωτογραφιών χωρίς περιορισμούς πνευματικών δικαιωμάτων, τις συλλογές του αρχαικών φωτογραφι-

ών, καλώντας τους χρήστες να εξερευνήσουν τις συλλογές και να περιγράψουν και να σχολιάσουν τις φωτογραφίες. Τα νούμερα από τη σχετική αξιολόγηση που έκανε το προσωπικό είναι εντυπωσιακά (για παράδειγμα, πάνω από 10 εκατομμύρια «θεάσεις» των φωτογραφιών σε διάστημα 10 μηνών και σημαντική αύξηση της επισκεψιμότητας του καταλόγου το ίδιο διάστημα).

Τελειώνοντας, ήθελα να κάνω κάποιες γενικές διαπιστώσεις. Σήμερα, περισσότερο από ποτέ, είναι σημαντικό τα μουσεία να μη μείνουν κλειστά και απομονωμένα. Γνωρίζω ότι αυτά τα ανοίγματα προς διαφορετικές κοινότητες, στα οποία αναφέρθηκα, δεν είναι εύκολο να γίνουν και εγείρουν μια σειρά από δικά τους ζητήματα. Αν όμως εξετάσουμε συλλογικά και ανοιχτά αυτές τις προκλήσεις και τα ευρύτερα σοβαρά προβλήματα της σύγχρονης πραγματικότητας, πιστεύω ότι θα μπορέσουμε να βρούμε τρόπους αντιμετώπισής τους και να αντλήσουμε τη δύναμη να τα μετατρέψουμε σε νέες εμπνεύσεις και ευκαιρίες.

Νομισματικό Μουσείο Ημέρες Μουσείων (2012)

ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΟΥΡΑΤΣΟΓΛΟΥ

Δεν ξέρω γιατί οι «ημέρες μουσείων», με οποιονδήποτε υποτιτισμό θεματολογίου κι αν συνοδεύει κάθε χρόνο η διεθνής κοινότητα τον εορτασμό τους, μου θυμίζουν, τώρα πια όλο και συχνότερα, τις «μέρες ραδιοφώνου» – αυτές, ωστόσο, χωρίς δευκρινιστικό υπότιτλο.

Αλήθεια δεν γνωρίζω.

Προφανώς, γιατί και στις «ημέρες μουσείων» και στις «μέρες ραδιοφώνου» πρόκειται για περιπλανήσεις των αισθήσεων σε περιοχές μιας τερψίνους και φιλόθυμης παιδευτικής εμπειρίας όσο και ατέρμονης διασκέδασης. Με οδηγό πάντα τη μέθεξη με τα διαχρονικά δρώμενα, στην πρώτη περίπτωση, και μια διάθεση ειλικρινούς αυτογνωσίας, στη δεύτερη. Με στόχο την ενδυνάμωση της γόνιμης φαντασίας και την ανάπλαση ενός πολυδιάστατου κόσμου, μακριά από κάθε εικονική πραγματικότητα.

Δυστυχώς, ο εορτασμός των ημερών των μουσείων διαρκεί λίγες μόνο μέρες και αναφέρεται σε ορισμένες θεματικές που αναδεικνύουν έναν περιορισμένο αριθμό δυνατοτήτων των συγκεκριμένων ιδρυμάτων. Ενώ οι μέρες ραδιοφώνου με δυσκολία ανταγωνίζονται την απατηλή λάμψη της τηλεοπτικής παραγωγής.

Έρχεται μάλιστα το συμβάν να υπογραμμίσει με τον πιο έντονο και επώδυνο τρόπο την ασυμφωνία μεταξύ της βίαιης, κακής έως και αδιάφορης αισθητικής του αστικού περιβάλλοντος, στο οποίο είναι ενταγμένα τα μουσεία μας, και των αξιών (αυτές απαιτούν μόχθο, προσήλωση και έμπνευση) οι οποίες διέπουν κατά κανόνα τις εκθεσιακές προτάσεις. Το παράδειγμα της Αθήνας με την απαξίωση του πολιτισμικού πλούτου και τον ευτελισμό των αξιών, ιδίως τα τελευταία χρόνια, είναι χαρακτηριστικό. Οπότε, διερωτάται κανείς κατά πόσον οι θιασώτες του ωραίου και του καλού σε τούτη τη χώρα της φαιδράς, πλην όμως αώρου, πορτοκαλέας δεν είναι στην πραγματικότητα μια μικρή συντεχνιακή ομάδα συντηρητικών ατόμων με καθυστερημένες κατά τους επικριτές τους αντιλήψεις. Αιθεροβαμόνων κατ'επάγγελμα. Θεωρώ τον εαυτό μου τυχερό που χάρηκα την αποστολή επιστολικών ευχετήριων δελταρίων, που έζησα την εποχή του κονδυλοφόρου, του bis, του χειρόγραφου κειμένου και της γραφομηχανής και που βιώνω τώρα τις υπέροχες δυνατότητες του ηλεκτρονικού υπολογιστή. Που εκτίμησα με τον τρόπο αυτό την ιστορική μνήμη και τις έγνοιες όσων μόχθησαν πριν από την παρουσία μου στο προσκήνιο του δημόσιου βίου, καθ' υπέρβαση του εαυτού τους. Θεωρώ τον εαυτό μου τυχερό που χάθηκα κάποτε με ευχαρίστηση στα ερτζιανά κύματα, την εποχή του ραδιοφώνου, και ξεχάστηκα ευχάριστα. Που εκτίμησα κάθε αφτιασίδωτη στιγμή δημιουργίας δικής μου και των άλλων. Που βρέθηκα κάτω από τη φιλόξενη σκέπη του Νομισματικού Μουσείου σε μια στιγμή μεταλλαγής του από ένα εσωστρεφές επιστημονικό καθίδρυμα, πρόσφυγας στον δεύτερο όροφο του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου με ανύπαρκτη εκ των πραγμάτων επισκεψιμότητα, σε παραγωγικό πυρήνα γνώσης και παγκόσμιας προβολής, με διεθνή κοινά προγράμματα. Κέντρο προσέλευσης μελετητών από όλο τον κόσμο. Από μια υποχρηματοδοτούμενη μονάδα του Υπουργείου Πολιτισμού με παλαικές δομές και χωρίς δική της στέγη, ένοικο σε ένα ιστορικό κατάγραφο κτήριο, το Ιλίου Μέλαθρον, γεμάτο άσβεστες μνήμες και ιστορία. Με σπουδαίες ηλεκτρονικές και συμβατικές δημοσιεύσεις στο προσκήνιο της νομισματικής επιστήμης. Με παράδοση εκατόν ενενήντα περίπου ετών, το Νομισματικό Μουσείο, εκτός του ανυπολόγιστης αξίας αρχαιολογικού πλούτου που διαφυλάσσει, συνιστά και μια πολύτιμη κιβωτό μοναδικής τεκμηρίωσης, αφού στο κωδικοποιημένο αρχείο εγγράφων και καταστάσεων που περιέχει και στα πολυπληθή δερματόδετα βιβλία και εικονογραφημένα έντυπα εποχής που διαθέτει αποτυπώνονται πολυτιμότερα ιστορικά στοιχεία και μαρτυρίες για πράγματα και πρόσωπα.

Τίποτε δεν συνιστά παρθενογένεση. Τίποτε δεν αποτελεί θέσφατο. Ο πλούτος της γνώσης και η ευαισθησία της απλότητας θα αντιστέκονται πάντοτε στην κομπορημοσύνη των αφελών. Στο πείσμα νεοπαγών, πεισιθάνων, ωστόσο, μηνυμάτων ψευδεπίγραφων νεωτερισμών που ολοένα και συχνότερα μας εναγκαλίζονται, οι «μέρες ραδιοφώνου» χέρι χέρι με τις «ημέρες των μουσείων» θα γεννούν, όσο αντέχει ακόμη το «μέτρον άριστον» και το «μηδέν άγαν», το μέλλον του παρελθόντος μας.

Αυτό στο οποίο θα πρέπει να προσβλέπει το Νομισματικό Μουσείο με νέα προγράμματα, νέες προτάσεις και οράματα σε αρμονική συνύπαρξη και σύζευξη με τα κτηθέντα στο απώτερο και το πρόσφατο χθες. Μακριά από την απομόνωση της αυταρέσκειας.

Παιδαγωγός και ψυχαγωγός.

Αν είναι κατορθωτό –και είναι– και έξω ακόμη από τα κιγκλιδόφρακτα όρια του, κυρίως αυτά.

Συνέδρια & Ημερίδες

Εισαγωγή στη συγγραφή κειμένων για μουσειακές εκθέσεις

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΝΙΚΗΦΟΡΙΔΟΥ

Τον περασμένο Ιούνιο ολοκληρώθηκε με επιτυχία το πρώτο στη σειρά σεμινάριο/εργαστήριο του Ελληνικού Τμήματος του ICOM, με θέμα «Εισαγωγή στη συγγραφή κειμένων για μουσειακές εκθέσεις». Το σεμινάριο οργανώθηκε στο πλαίσιο κύκλου εκπαιδευτικών αυτοχρηματοδοτούμενων σεμιναρίων, με σκοπό:

- τη διάχυση της γνώσης για όλα τα πεδία της μουσειακής πράξης,
- τη διά βίου επιμόρφωση της ελληνικής μουσειακής κοινότητας,
- την καλλιέργεια γόνιμου διαλόγου γύρω από την εφαρμογή άριστων πρακτικών και διεθνών προτύπων στο έργο των ελληνικών μουσείων.

Ο κατεχόμενη επαγγελματικός φορέας της ελληνικής μουσειακής κοινότητας «έβαλε σε εφαρμογή» κατ' αυτόν τον τρόπο τη μακρόχρονη επιθυμία των διοικητικών του συμβουλίων για ουσιαστική συμβολή στην εκπαίδευση, μέσω δομημένων προγραμμάτων, των υπαρχόντων και δυνάμει μελών του και στην εξειδικευμένη προσέγγιση ποικίλων ζητημάτων που άπτονται του αντικειμένου της επιστήμης της μουσειολογίας. Το σεμινάριο είχε διάρκεια οκτώ εβδομάδων, από τις αρχές Απριλίου μέχρι τα μέσα Ιουνίου του 2012, και διεξήχθη στο κτήριο του ICOM στην οδό Αγίων Ασωμάτων. Λόγω της μεγάλης προσέλευσης συμμετεχόντων δημιουργήθηκαν δύο τμήματα, ώστε να διευκολύνεται η εκπαιδευτική πράξη και το σεμινάριο να έχει ουσιαστικά χαρακτήρα εργαστηρίου. Οι συμμετέχοντες πραγματεύτηκαν βασικά θεωρητικά και πρακτικά ζητήματα για τη συγγραφή των μουσειακών κειμένων, μελέτησαν σχετικά συγγράμματα που τους δόθηκαν από τους διδάσκοντες και πήραν μέρος σε ομαδικές ασκήσεις τις οποίες παρουσίασαν ενώπιον της τάξης.

Σε μια προσπάθεια αποτίμησης του εγχειρήματος αυτού θα μπορούσαμε να πούμε ότι, πέρα από την ανάπτυξη του γνωστικού αντικειμένου, μεγάλη σημασία είχε η συνένωση ανθρώπων από πολλούς διαφορετικούς χώρους της πολιτιστικής διαχείρισης και η προσφορά πεδίου γόνιμου διαλόγου,

ανταλλαγής εμπειριών και απόψεων και «ελεύθερης» –αποδεσμευμένης δηλαδή από τους περιορισμούς της λειτουργίας του κάθε οργανισμού– διακίνησης ιδεών.

Οι εισηγήσεις έγιναν από τον Άγγελο Κοβότσο και τις Ανδρομάχη Γκαζή, Ελισάβετ Κελίδου, Αλεξάνδρα Μπούνια και Αλεξάνδρα Νικηφορίδου, η οποία είχε και την ευθύνη της οργάνωσης και του συντονισμού του σεμιναρίου.

Το σεμινάριο/εργαστήριο για τη συγγραφή κειμένων για μουσειακές εκθέσεις αναμένεται να επαναληφθεί σύντομα και εντός του έτους θα ανακοινωθεί και το αντικείμενο του επόμενου σεμιναρίου.

Οι «πολίτες των μουσείων»: Εθνικά μουσεία και ο Ευρωπαίος πολίτης

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΜΠΟΥΝΙΑ

Το διάστημα 23-27 Απριλίου 2012 πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα διπλό συμπόσιο, στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Προγράμματος του 7ου Πλαισίου Στήριξης (EU Framework 7) EUNAMUS (Identity Politics, the Uses of the Past and the European Citizen) (www.eunamus.eu). Το πρώτο μέρος του συμποσίου είχε τον τίτλο «Υλικές ταυτότητες: Η αναπαράσταση του εθνικού και ευρωπαϊκού “εαυτού” στα εθνικά μουσεία και πέραν αυτών» και φιλοξενήθηκε στο νέο Μουσείο της Ακρόπολης. Το δεύτερο είχε τον τίτλο «Οι “πολίτες των μουσείων”»: Εθνικά μουσεία και ο Ευρωπαίος πολίτης» και πραγματοποιήθηκε στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας. Ανοιχτή για το κοινό συνεδρίαση έγινε την Τετάρτη, 25 Απριλίου, στην Αίθουσα της Παλαιάς Βουλής στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Και τα δύο συμπόσια είχαν ως αφετηρία την έρευνα που έχει πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο του προγράμματος αυτού. Το πρώτο μέρος δομήθηκε γύρω από την έρευνα με τίτλο «Η μουσειολογία της Ευρώπης». Στόχος ήταν να συζητηθεί η έννοια του μουσείου πέρα από τις συνήθεις γραμμικές αφηγήσεις, με την αναζήτηση εναλλακτικών μέσων και στοιχείων που θα ανανεώσουν το ενδιαφέρον για τα μουσεία, αλλά και θα επιτρέψουν εναλλακτικές μορφές μουσειακής δράσης. Τα αποτελέσματα αυτού του τμήματος της έρευνας του EUNAMUS έχουν δημοσιευτεί στην αναφορά με τίτλο «Crossing Borders: Connecting Identities in Museums and beyond» (Linköping: Linköping University Press, Απρίλιος 2012), η οποία είναι προσβάσιμη από τον ιστότοπο του EUNAMUS. Κατά τη διάρκεια του συμποσίου παρουσιάστη-

καν ανακοινώσεις από ειδικούς από όλο τον κόσμο (από την Ευρώπη, την Αυστραλία, τη Νέα Ζηλανδία, τον Καναδά, τη Σιγκαπούρη), και έγιναν ζωηρές συζητήσεις τόσο εντός όσο και εκτός του αμφιθεάτρου.

Το δεύτερο συμπόσιο είχε ως θέμα μια ευρεία έρευνα κοινού που πραγματοποιήθηκε το 2011 σε εννέα εθνικά μουσεία στην Ευρώπη προκειμένου να μελετηθούν οι απόψεις των επισκεπτών για τον τρόπο με τον οποίο συγκροτείται η εθνική αλλά και άλλες ατομικές και συλλογικές ταυτότητες εντός του μουσειακού χώρου. Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας είναι επίσης διαθέσιμα στον ιστότοπο του EUNAMUS, ως δύο ξεχωριστοί τόμοι με τίτλους «Voices from the Museum: Survey-Based Visitors Research in Europe's National Museums» και «Voices from the Museum: Qualitative Visitors Research in Europe's National Museums» (Linköping: Linköping University Press, Νοέμβριος 2012).

Τη διοργάνωση των παραπάνω εκδηλώσεων είχε αναλάβει το Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου που συμμετέχει ως βασικός εταίρος στο πρόγραμμα EUNAMUS.

Στο κείμενο που ακολουθεί θα παρουσιαστεί εν συντομία η έρευνα κοινού που πραγματοποιήθηκε και παρουσιάστηκε στην ανοιχτή για το κοινό ημερίδα της 25ης Απριλίου.

Περιγραφή της έρευνας

Η έρευνα κοινού πραγματοποιήθηκε σε εννέα ευρωπαϊκά μουσεία που έχουν ως στόχο τους την προώθηση της εθνικής ιστορίας και ταυτότητας. Τα μουσεία αυτά είναι τα εξής: Εθνικό Μουσείο Σκωτίας (Εδιμβούργο), Εθνικό Μουσείο Ιρλανδίας (Δουβλίνο), Εθνικό Μουσείο Εσθονίας (Τάρτου), Εθνικό Υπαίθριο Μουσείο Λετονίας (Ρίγα), Nordiska Museum (Στοκχόλμη, Σουηδία), Γερμανικό Ιστορικό Μουσείο (Βερολίνο, Γερμανία), Rijksmuseum (Άμστερνταμ, Ολλανδία), Μουσείο της Ιστορίας της Καταλονίας (Βαρκελώνη, Ισπανία), Εθνικό Ιστορικό Μουσείο (Αθήνα, Ελλάδα). Η έρευνα πραγματοποιήθηκε από τρεις ερευνητικές ομάδες: την ομάδα του Πανεπιστημίου του Leicester (με βασικούς ερευνητές τη Jocelyn Dodd, την Ceri Jones και τον Andy Sawyer), την ομάδα του Πανεπιστημίου του Τάρτου (με βασικές ερευνήτριες τις Pille Runnel, Kristin Kuutma, Pille Pruulmann-Vengerfeldt, Reet Ruusmann και Linda Lotina) και την ομάδα του Πανεπιστημίου Αιγαίου (με βασικούς ερευνητές τη Νίκη Νικονάνου, την Αλεξάνδρα Νικηφορίδου, την Εύη Πιτσιάβα, τον Albert Dicran Matossian και την υπογράφουσα).

Στόχος της έρευνας ήταν η συγκέντρωση συγκρίσιμων δεδομένων από διαφορετικά εθνικά μουσεία: ενδιέφεραν οι αντιλήψεις των επισκεπτών των μουσείων σχετικά με το τι

συνιστά «εθνικό μουσείο», ποιος είναι ο ρόλος του στη σύγχρονη (πολυπολιτισμική) κοινωνία, ποιοι έχουν λόγο στη δημιουργία εθνικών μουσείων, ποιοι συμπεριλαμβάνονται και ποιοι αποκλείονται από αυτά, πώς οι πολίτες χρησιμοποιούν τα εθνικά μουσεία για να διαμορφώσουν τις εθνικές αλλά και άλλες ατομικές και συλλογικές ταυτότητες, ποιος είναι κατά τη γνώμη των πολιτών ο ρόλος της Ευρώπης (ως ιστορική αλλά και ως πολιτική έννοια) στη διαμόρφωση των μουσείων και της επιρροής τους.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια ερωτηματολογίων, συνεντεύξεων και συζητήσεων σε μικρές ομάδες (focus groups). Συγκεντρώθηκαν περίπου 5.500 ερωτηματολόγια, έγιναν περίπου 170 συνεντεύξεις και εις βάθος συζήτηση με τέσσερις ομάδες κοινού: μετανάστες πρώτης και δεύτερης γενιάς στην Ιρλανδία και τη Σκωτία, Έλληνες Ρομά στην Ελλάδα, και μέλη της ρωσικής μειονότητας στην Εσθονία.

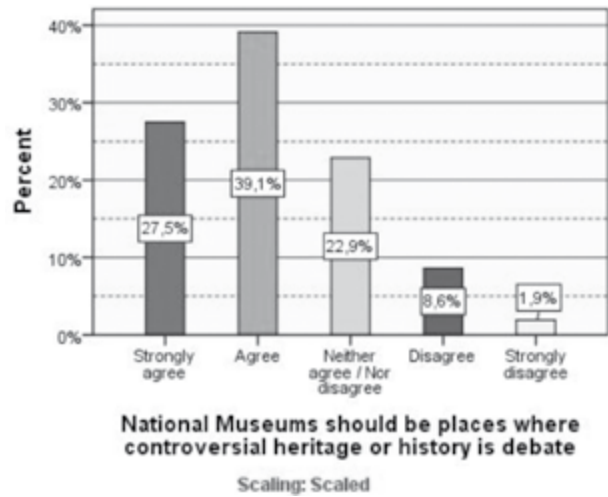
Βασικά συμπεράσματα

Η εθνική ταυτότητα εξελίσσεται...

Η προσωπική και εθνική ταυτότητα των επισκεπτών εμφανίζεται σύνθετη και εξελισσόμενη. Οι επισκέπτες έρχονται στα μουσεία με συγκεκριμένες απόψεις για το έθνος και την Ευρώπη και χρησιμοποιούν την επίσκεψη προκειμένου να ενισχύσουν ή να υποστηρίξουν τις προϋπάρχουσες απόψεις τους. Παρ' όλα αυτά, το είδος του μουσείου, το περιεχόμενό του, η δομή του και ο τρόπος έκθεσης επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο «κατασκευάζεται» η αντίληψή τους.

Η αίσθηση του «ανήκειν» σε ένα ευρύτερο σύνολο είναι πολύ σημαντική για τους επισκέπτες αλλά και τις μειονότητες ή τις περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες. Τα εθνικά μουσεία που μελετήσαμε, στην πλειοψηφία τους, δεν συμπεριλαμβάνουν το σύνολο της κοινωνίας, δεν προβληματίζουν για σύγχρονα θέματα και δεν συμβάλλουν στον διάλογο. Είναι ενδεικτικό ότι όλες οι ειδικές ομάδες με τις οποίες συζητήσαμε δεν βρήκαν τον «εαυτό» τους στην εθνική αφήγηση του μουσείου παρότι αισθάνονται μέλος του εθνικού συνόλου.

Από την άλλη πλευρά, η πλειοψηφία (66,6%) των ερωτηθέντων συμφωνεί με την ιδέα ότι τα μουσεία θα πρέπει να μιλούν για δύσκολες ή αμφιλεγόμενες στιγμές της εθνικής ιστορίας. Τα ποσοστά συμφωνίας με αυτή την άποψη διαφέρουν: η Εσθονία εμφανίζει το χαμηλότερο ποσοστό (58,5%), ενώ η Γερμανία το υψηλότερο (76%). Στο ελληνικό μουσείο, 58,1% των ερωτηθέντων συμφώνησαν με αυτή την άποψη, ενώ στην Ιρλανδία συμφώνησε το 67,1%. Εξίσου υψηλά ήταν τα ποσοστά στα μουσεία της Σκωτίας και της Ισπανίας (65,1% και 67,7% αντίστοιχα).

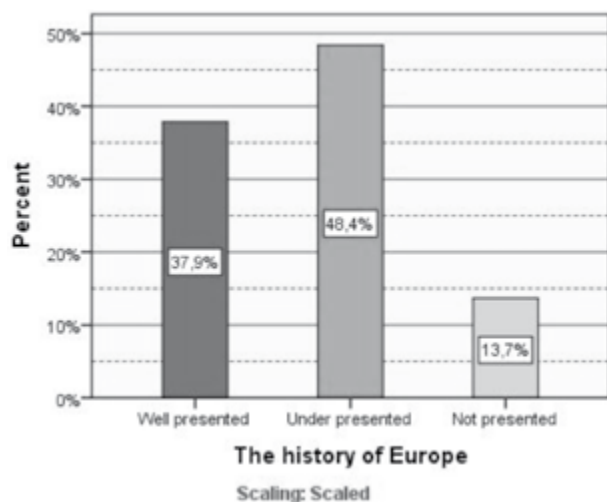

Ο ρόλος της Ευρώπης

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε το καλοκαίρι του 2011, σε μια συγκυρία εξαιρετικά επίκαιρη σε ό,τι αφορά τον προβληματισμό για τον ρόλο της Ευρώπης. Η συντριπτική πλειοψηφία των επισκεπτών δεν αναγνώρισε μια ενιαία ευρωπαϊκή αφήγηση, ούτε έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ευρωπαϊκή διάσταση των μουσείων. Για παράδειγμα, στις σχετικές ερωτήσεις περισσότεροι από τους μισούς επισκέπτες που ερωτήθηκαν απάντησαν πως η ευρωπαϊκή ιστορία παρουσιάζεται ελλιπώς ή καθόλου στα εθνικά μουσεία (62,1%). Σύμφωνα πάντα με τις απαντήσεις, η ευρωπαϊκή διάσταση εμφανίζεται πολύ λίγο στην ελληνική περίπτωση (18,4%), λίγο στην Εσθονία (13,9%), στη Λετονία (13%) και στη Σουηδία (12,4%). Αντιθέτως, μεγαλύτερα ποσοστά εμφανίζονται στην Ολλανδία (31,7%), στην Ισπανία (33,5%), στη Σκωτία (33,9%), στην Ιρλανδία (40,5%) και, κυρίως, στη Γερμανία (54,7%). Ο ισχυρισμός αυτός μπορεί να συσχετιστεί τόσο με τις ίδιες τις εκθέσεις στα διάφορα μουσεία όσο και με τις προσπάθειες που συντελούνται σε κάποιες συγκεκριμένες περιπτώσεις για σύνδεση με την Ευρώπη, προσπάθεια που διαφοροποιείται ανάλογα με τη γεωγραφική θέση της κάθε χώρας (κέντρο/περιφέρεια), την ιστορία της, τις σχέσεις της με τις γείτονες χώρες, κ.λπ.

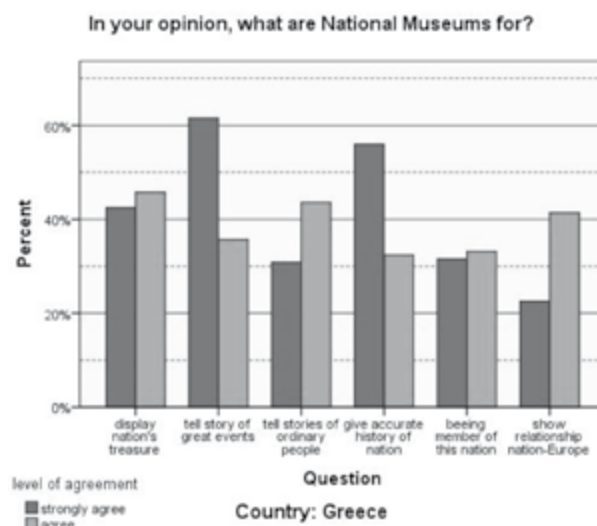
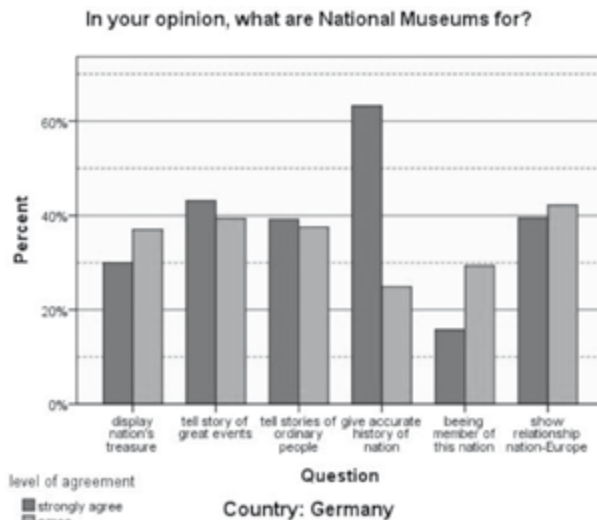
Συνολικά, οι επισκέπτες που ερωτήθηκαν διατύπωσαν την άποψη ότι σε όλα τα μουσεία της έρευνας ακολουθείται παρόμοια ιεράρχηση σε ό,τι αφορά την παρουσίαση της ιστορίας: προηγείται η ιστορία της χώρας (42,8%), ακολουθεί η ιστορία του έθνους (42,3%) στις περιπτώσεις που αυτά δεν ταυτίζονται. Η ιστορία της ευρύτερης περιοχής (7,6%) στην οποία εντάσσεται αυτή η χώρα, η ευρωπαϊκή ιστορία (4,1%), αλλά και η παγκόσμια ιστορία (3,2%), ουσιαστικά δεν είναι παρούσες παρά μόνον για να υποστηρίξουν την αφήγηση

της εθνικής ιστορίας, όπου και όταν χρειάζεται. Την ανάγκη για μεγαλύτερη παρουσία της ιστορίας της ευρύτερης περιοχής εκφράζουν οι επισκέπτες της Σουηδίας (14,8%), της Ισπανίας (14,9%) και της Γερμανίας (9,2%), ενώ μεγαλύτερη έμφαση στην ευρωπαϊκή ιστορία ζητούν με μεγαλύτερα ποσοστά μόνον οι επισκέπτες στην Ολλανδία (6,3%) και στη Γερμανία (7,4%).

Τι είναι τελικά ένα «εθνικό μουσείο»:

Οι απαντήσεις των επισκεπτών συγκλίνουν όταν περιγράφουν ένα εθνικό μουσείο: είναι ένας χώρος για την έκθεση των εθνικών θησαυρών (84,5% των συμμετεχόντων), για την παρουσίαση σπουδαίων ιστορικών γεγονότων και ηρώων (89,8%) –στην ελληνική περίπτωση το ποσοστό φτάνει το 97,3%–, αλλά επίσης είναι ένας χώρος όπου πρέπει να παρουσιάζονται η ιστορία των απλών καθημερινών ανθρώπων (82,9%) –η ελληνική περίπτωση εδώ παρουσιάζει ένα από τα μικρότερα ποσοστά 74,5%– και μια έγκυρη, ακριβής ιστορία για τον λαό και την ιστορική του διαδρομή (90,8%). Από την άλλη πλευρά, οι επισκέπτες υποστηρίζουν λιγότερο το εθνικό μουσείο ως χώρο για την παρουσίαση των «εθνικών χαρακτηριστικών» (60,8%) («τι σημαίνει να είσαι ... Έλληνας/Σουηδός/Γερμανός, κ.λπ.»), ενώ αναγνωρίζουν ως κομμάτι του ρόλου του εθνικού μουσείου τη διαμόρφωση μιας συνολικής εικόνας για το έθνος σε συνάρτηση με την Ευρώπη (69,1%). Το υψηλότερο ποσοστό υπέρ της Ευρώπης προέρχεται και στην περίπτωση αυτή από το γερμανικό μουσείο (81,7%), ενώ το μικρότερο από το μουσείο της Λετονίας (61,3%).

Σταχυολογούμε κάποιες από τις απαντήσεις στην ερώτηση τι είναι αυτό που κάνει ένα μουσείο «εθνικό»: «Ενισχύει το έθνος μας» (Μουσείο Ιστορίας της Καταλονίας), «Αντανακλά την πολιτική και κοινωνική ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας» (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο), «Προβάλλει τις ρίζες μας και το παρελθόν μας» (Εθνικό Μουσείο Εσθονίας), «Συμπεριλαμβανοντας το παρελθόν και το παρόν, μας δίνει έναν καθρέφτη για το μέλλον» (Εθνικό Μουσείο Ιρλανδίας), «Δείχνει τη συλλογική κληρονομιά» (Rijksmuseum, Ολλανδία), «Μας δείχνει πώς έχουμε ζήσει και ζούμε εμείς στη Σουηδία. Αναγνωρίζουμε τον εαυτό μας» (Nordiska), «Εδώ υπάρχει η εθνική αφήγηση, τουλάχιστον από το 1500» (Γερμανικό Ιστορικό Μουσείο).

Η έρευνα αυτή φέρνει στο φως σημαντικά δεδομένα σχετικά με τον ρόλο και τη σημασία των εθνικών μουσείων και μπορεί να αξιοποιηθεί μελλοντικά και σε ερευνητικό και σε επαγγελματικό επίπεδο.

Η ετήσια επιστημονική συνάντηση του Ιταλικού Τμήματος του ICOM και η ελληνική συμμετοχή

TZENH ALMPANH

Στο πλαίσιο της μακροχρόνιας πλέον ανταλλαγής απόψεων και αγαστής συνεργασίας του Ιταλικού και του Ελληνικού Τμήματος του ICOM και μετά από σχετική πρόσκληση του Ιταλού προέδρου κ. Alberto Garlandini προς την Ελληνίδα πρόεδρο κ. Τέτη Χατζηνικολάου, η υπογράφουσα συμμετείχε στις εργασίες της ετήσιας επιστημονικής συνάντησης των μελών του Ιταλικού Τμήματος. Η συνάντηση αυτή, με θέμα «Μουσεία, επικράτεια και κοινωνία. Μουσεία σε έναν κόσμο που αλλάζει» –«Museums, Territory and Society. Museums in a Changing World»–, πραγματοποιήθηκε στις 23 Ιουνίου 2012 στην Αγκόνα, στο αμφιθέατρο του ιστορικού οικοδομικού συγκροτήματος Mole Vanvitelliana.

Το πρόγραμμα της ημερίδας περιλάμβανε:

- εισαγωγική ομιλία του προέδρου κ. Alberto Garlandini,
- τρεις εισηγήσεις γύρω από το θέμα της συνάντησης («Museums in a Changing World», «The Management of Cultural Institutions», «Subsidiarity: non Profit and Society»),
- παρουσίαση του προγράμματος «Terre di Lotto»,
- παρουσίαση προγραμμάτων που υλοποιούνται σε μουσεία της περιφέρειας της Marche (κεντρική Ιταλία), απολογισμό εμπειριών της υπαγόμενης στο Ιταλικό ICOM Περιφερειακής Επιτροπής της Marche και πραγμάτευση θεμάτων πολιτιστικής διαχείρισης και καλών πρακτικών των μουσείων αυτής της περιοχής.

Η ελληνική συμβολή στην ημερίδα ήταν μια εισήγηση με θέμα «Greek Museums Facing the Financial Crisis. Consequences and Responses». Μετά από σύντομη εισαγωγική παρουσίαση του «μουσειακού τοπίου» στην Ελλάδα, έγινε αναφορά στις κυριότερες επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στα ελληνικά μουσεία: μείωση του αριθμού των επισκεπτών, μείωση των θέσεων εργασίας, αδυναμία κάλυψης λειτουργικών δαπανών, περιορισμός του αριθμού των επισκέψιμων αιθουσών των μόνιμων εκθέσεων μεγάλων μουσείων, αδυναμία της λειτουργίας μικρότερων μουσείων –κυρίως σε νησιά–, ακύρωση προγραμματισμένων εκδηλώσεων και εκθέσεων, λιτότερο πρόγραμμα μελλοντικών εκδηλώσεων. Στη συνέχεια παρουσιάστηκαν τα βήματα που γίνονται προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης των προβλημάτων: δραστηριοποίηση των μουσείων για αναζή-

τηση ιδιωτικών χορηγιών, προσπάθεια για αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών, εντατικοποίηση στην αντιμετώπιση θεμάτων ασφαλείας, έκδοση Υπουργικής Απόφασης για την πιστοποίηση των μουσείων από το ΥΠΠΟΤ. Οι Ιταλοί παρευρισκόμενοι συνάδελφοι έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις ελληνικές θέσεις, καθώς και οι ίδιοι αισθάνονται ότι καλούνται να αντιμετωπίσουν παρόμοια ζητήματα. Αξίζει, ίσως, να σημειωθεί ότι τα μέλη του ICOM στην περιοχή της Puglia σχεδιάζουν ένα πρόγραμμα διακρατικής συνεργασίας, με πιθανή ευρωπαϊκή χρηματοδότηση, για την επεξεργασία καινοτόμων στρατηγικών σχετικών με την απάντηση των μουσείων στην κρίση. Η ανταλλαγή ιδεών μεταξύ των εταίρων προτείνεται να γίνει σε πρώτο στάδιο με τηλεδιασκέψεις.

Νέα Μουσεία & Επανεκθέσεις

Πινακοθήκη Νίκου Χατζηκυριάκου-Γκίκα

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΥ

Το Κτήριο

Το κτήριο της οδού Κριεζώτου 3, όπου έζησε και εργάστηκε για σαράντα χρόνια (1906-1994) ο Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας, αποτελεί δωρεά του ίδιου προς το Μουσείο Μπενάκη. Χτίστηκε με σχέδια του αρχιτέκτονα Κώστα Κιτσίκη, στο διάστημα 1932-1934, για την οικογένεια του ζωγράφου και αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της αρχιτεκτονικής του μεσοπολέμου στην Αθήνα. Στα 1955-1957 ανακαινίστηκε και προστέθηκε ένας νέος όροφος που στέγαζε το ατελιέ του καλλιτέχνη. Ο Γκίκας ασχολήθηκε ο ίδιος με την ανακαίνιση του κτηρίου, επιβλέποντας όλα τα στάδια του έργου. Η Πινακοθήκη Χατζηκυριάκου-Γκίκα εγκαινιάστηκε το 1991 και λειτούργησε ως παράρτημα του Μουσείου Μπενάκη έως το 2000. Οι εργασίες για την ανάπλαση του οικοδομήματος ξεκίνησαν το 2005, υπό την επίβλεψη του αρχιτέκτονα Παύλου Καλλιγά, και πραγματοποιήθηκαν με τη συγχρηματοδότηση του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης 2000-2006 από το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αττικής και το Υπουργείο Πολιτισμού.

Η Έκθεση

1. Η δωρεά της Λίτσας Παπασπύρου

Στο ισόγειο εκτίθεται η δωρεά της Λίτσας Παπασπύρου στη μνήμη του πατέρα της Gustave Boissière. Πρόκειται για ένα αστικό σαλόνι από την πατρική της κατοικία στο Παρίσι, με έργα γαλλικής ζωγραφικής των πρώτων δεκαετιών του 20ού και έπιπλα 16ου-18ου αιώνα. Μεταξύ άλλων εκτίθενται έργα του Maurice de Vlaminck, Jules Léon Flandrin και Paul Signac.

2. Η ελληνική δημιουργία σε δύσκολους καιρούς

Από το ισόγειο μέχρι τον τρίτο όροφο του κτηρίου εκτίθεται η πνευματική και καλλιτεχνική δημιουργία της Ελλάδας σε μια ιδιαίτερα κρίσιμη εποχή, από το τέλος του Α΄ Παγκο-

σμίου Πολέμου και τη μικρασιατική καταστροφή μέχρι τις παραμονές της δικτατορίας του 1967, που αποτελεί ταυτόχρονα το πλαίσιο μέσα στο οποίο ο Ν. Χατζηκυριάκος-Γκίκας έζησε και διαμόρφωσε τις καλλιτεχνικές του αντιλήψεις. Πρόκειται για την πρώτη στην Ελλάδα προσπάθεια να αποτυπωθεί συνθετικά η συνολική πνευματική δημιουργία, με την ανάδειξη της εσωτερικής διαλεκτικής σχέσης των ποικίλων εκφράσεων του ανθρώπινου πνεύματος. Η καλλιτεχνική δημιουργία (ζωγραφική, γλυπτική, χαρακτική, μουσική, θέατρο, κινηματογράφος, φωτογραφία) συναντά την αρχιτεκτονική, την τέχνη του λόγου (πεζογραφία, ποίηση, φιλολογία, κριτική), αλλά και τον ιστορικό και φιλοσοφικό στοχασμό. Μέσα από έργα τέχνης, χειρόγραφα, εκδόσεις, φωτογραφίες και προσωπικά αντικείμενα διακοσίων ενός καλλιτεχνών και πνευματικών ανθρώπων ο επισκέπτης συμμετέχει σε ένα συναρπαστικό ταξίδι στον κόσμο των ιδεών στην Ελλάδα του εικοστού αιώνα. Το εκτιθέμενο υλικό αποτυπώνει εύγλωττα τις ανησυχίες, τις αγωνίες και τα επιτεύγματα των Ελλήνων δημιουργών, αναδεικνύοντας τόσο τις μεταξύ τους σχέσεις όσο και τον διάλογό τους με τους αντίστοιχους προβληματισμούς στον υπόλοιπο ευρωπαϊκό χώρο. Κρίσιμη η τελευταία διάσταση, δεδομένου ότι σ' αυτή κυρίως την εποχή, με κομβική την παρουσία της γενιάς του '30, εμπεδώθηκε η ανάγκη για μια διαρκή συνομιλία της Ελλάδας με την υπόλοιπη Ευρώπη.

3. Η Πινακοθήκη Γκίκα

Στον τρίτο όροφο εκτίθενται πίνακες, σχέδια, γλυπτά, σκηνικά, χειρόγραφα, εικονογραφημένες εκδόσεις, φωτογραφίες, καθώς και έπιπλα από τα σπίτια του Ν. Χατζηκυριάκου-Γκίκα στην Ύδρα και στην οδό Κριεζώτου. Οι δύο επόμενοι όροφοι, οι οποίοι διατηρήθηκαν στην αρχική τους μορφή, επιτρέπουν στον επισκέπτη να γνωρίσει τον προσωπικό κόσμο του καλλιτέχνη: το εντυπωσιακό σαλόνι με τον πρωτοπορικό αρχιτεκτονικό σχεδιασμό, το καθιστικό, το γραφείο του πατέρα του με τα οικογενειακά πορτρέτα και κειμήλια, την τραπεζαρία με τη μνημειακή ελαιογραφία «Κηφισιά», και φυσικά το ατελιέ του καλλιτέχνη, έναν επιβλητικό χώρο, όπου τα καβαλέτα και τα σύνεργα ζωγραφικής συνυπάρχουν με παλιά έπιπλα και αντικείμενα από τα ταξίδια του.

Ο επισκέπτης μπορεί επίσης να περιηγηθεί σε μια πρωτότυπη εφαρμογή πολυμέσων με τίτλο «Ο Ν. Χατζηκυριάκος-Γκίκας και η γενιά του '30», σχεδιασμένη από το Τμήμα Πληροφορικής του Μουσείου Μπενάκη, η οποία περιλαμβάνει το σύνολο των έργων και δίνει πληροφορίες για τη ζωή και τη δράση του καλλιτέχνη στον ελληνικό και ευρωπαϊκό χώρο. Σημαντικό τμήμα της Πινακοθήκης αποτελεί η βιβλιοθήκη,

με σπάνιες εικονογραφημένες εκδόσεις και πάνω από 7.000 τόμους σχετικούς κυρίως με την ιστορία της τέχνης, όπως επίσης και το φωτογραφικό αρχείο του καλλιτέχνη, με πλούσιο ταξινομημένο υλικό. Τέλος, στον πέμπτο όροφο του κτηρίου, έχει διαμορφωθεί ειδικός χώρος μελέτης για τους επισκέπτες, στον οποίο μπορούν να ξεφυλλίσουν βιβλία και καταλόγους του Μουσείου Μπενάκη.

Κύπρος - Αρχαία τέχνη και πολιτισμός: Η επανέκθεση της Συλλογής Κυπριακών Αρχαιοτήτων στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης

ΜΑΡΙΑ ΔΟΓΚΑ-ΤΟΛΗ
ΜΙΜΙΚΑ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

Το 2002 περιήλθε στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης η Συλλογή Κυπριακών Αρχαιοτήτων Θάνου Ν. Ζιντίλη, μία από τις σημαντικότερες στον κόσμο, με καθεστώς μακροχρόνιου δανεισμού από την Κυπριακή Δημοκρατία.

Ένα μέρος της Συλλογής από 400 περίπου αντικείμενα, που αντιπροσωπεύουν διάφορες φάσεις του μακράιωνου πολιτισμού της μεγαλονήσου, παρουσιάστηκε το 2004 στις υπάρχουσες τότε προθήκες στον τρίτο όροφο του κεντρικού κτηρίου του Μουσείου, όπου φιλοξενούνται οι μόνιμες συλλογές του Ιδρύματος. Η συγκεκριμένη αίθουσα λειτουργούσε εκ περιτροπής για διαλέξεις και άλλες εκδηλώσεις και ως εκ τούτου δεν μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως εκθεσιακός χώρος στο σύνολό της.

Ύστερα από την αναδιάρθρωση της μόνιμης Συλλογής Αρχαίας Ελληνικής Τέχνης σε διακριτές ενότητες στους ανακαινισμένους και διευρυμένους –τέταρτο και δεύτερο– ορόφους του Μουσείου το διάστημα 2007-2009, έγινε επιτακτική η ανάγκη για την ανακαίνιση του τρίτου ορόφου και τη νέα παρουσίαση των έργων της αρχαίας κυπριακής τέχνης. Ακολούθησε η μουσειογραφική μελέτη, η οποία –λόγω και της προβλεπόμενης διεύρυνσης του χώρου– επέτρεψε την προσθήκη περισσότερων αντικειμένων αλλά και μια νέα προσέγγιση στις κατηγορίες και τις συνάφειες των έργων της Συλλογής. Ο σχεδιασμός βασίστηκε στη δεδομένη, χρονολογικά και ειδολογικά, ποικιλία των αντικειμένων από διάφορα υλικά και στην άποψη ότι ο επισκέπτης θα έπρεπε, εισερχόμενος στην αίθουσα, να έχει άμεση αντίληψη ότι περιηγείται έναν χώρο με σημαντική παρουσία στο σταυ-

ροδρόμι της Μεσογείου, επομένως πολυπολιτισμικό, και να μπορεί να εντοπίζει εύκολα από προθήκη σε προθήκη τις επικρατέστερες τάσεις σε τύπους και χρήσεις από περίοδο σε περίοδο.

Η επανέκθεση έλαβε καταρχήν υπόψη την πλούσια σε ρυθμούς, διακόσμηση και σχήματα κεραμική αλληλουχία των προϊστορικών και ιστορικών χρόνων που αντιπροσωπεύει τον πυρήνα της Συλλογής, χωρίς, ωστόσο, να παραβλέπει άλλες, ελλιπέστερες σε τύπους, κατηγορίες αντικειμένων.

Η ανθρώπινη μορφή στην κυπριακή τέχνη ως σημείο αναφοράς και σε σχέση με τις δραστηριότητες των κατοίκων στην πορεία του κυπριακού πολιτισμού οργανώθηκε ως σύνολο στο κέντρο της αίθουσας –αρχίζοντας από τις σταυρόσχημες αναπαραστάσεις σε πικρόλιθο της χαλκολιθικής περιόδου έως τις υστεροελληνιστικές μορφές σε πηλό και ασβεστόλιθο.

Πλαισιώθηκε περιμετρικά από θεματικές ενότητες οι οποίες, υπογραμμίζοντας σημεία με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, διατηρούν τη συνοχή της έκθεσης και βοηθούν τον επισκέπτη, μέσα από ένα περιρρέον πλαίσιο, να λάβει μηνύματα και να κάνει συσχετισμούς για δομές της καθημερινής ζωής (ασχολίες) και του ευρύτερου κοινωνικού ιστού (λατρεία, τεχνολογία, ανταλλαγές-συναλλαγές, ταφικές πρακτικές, κ.ά.).

Από την πρώτη στιγμή στον σχεδιασμό της έκθεσης έγινε ορατή η ανάγκη να παρουσιαστούν τα αντικείμενα με τέτοιο τρόπο ώστε να αναδεικνύονται και ταυτόχρονα να μαρτυρούν το ιστορικό της δημιουργίας τους, συνομιλώντας παράλληλα με γειτονικά εκθέματα πρώιμων ή υστερότερων περιόδων.

Μια τέτοια, σύγχρονη μουσειολογικά προσέγγιση προϋπέθετε προθήκες ελαφριές σε κατασκευή, ανοιχτές σε θέαση και όσο το δυνατόν με ελάχιστα ή καθόλου διαχωριστικά πλαίσια. Φυσικά, η επιλογή γυάλινων κατακόρυφων επιφανειών, με χαμηλές, όπου ήταν αναγκαίο εσωτερικά, βάσεις έδρασης ήταν η λύση που προτιμήθηκε.

Η στήριξη για κάθε ένα αντικείμενο ξεχωριστά έγινε με πρότυπα μεταλλικά στοιχεία τα οποία προεκτείνονται, με διακριτικό τρόπο και σε διάφορα επίπεδα, από την πλάτη των προθηκών. Δίνεται έτσι η δυνατότητα θέασης των εκθεμάτων από διαφορετικές γωνίες, αλλά και η εντύπωση ότι αυτά «αιωρούνται», άρρηκτα δεμένα με το φόντο από το οποίο προβάλλονται, δηλαδή το γεωφυσικό περιβάλλον της Κύπρου, στο οποίο δεσπόζει ο ορεινός όγκος του Τροόδου και το θαλάσσιο στοιχείο.

Αντίστοιχα, για τα αντικείμενα των θεματικών ενότητων επιλέχθηκε η σύνδεσή τους με επιτοίχιες παραστάσεις, οι οποίες υπογραμμίζουν τη χρήση τους (π.χ. υφαντικά βάρη/

αργαλειός) ή τους χώρους προορισμού τους (π.χ. ιερά και ταφικά μνημεία). Σε χαμηλές προθήκες, στο βάθος του εκθεσιακού χώρου, τοποθετήθηκαν εκθέματα με περιορισμένη εκπροσώπηση στη συλλογή, όπως μετάλλια αντικείμενα (από τα οποία λίγα χάλκινα), νομίσματα, σφραγίδες και τεκμήρια γραφής.

Στο πλαίσιο της σύγχρονης μουσειολογικής εφαρμογής, οι προθήκες αυτές, λόγω της έλλειψης επαρκών αντικειμένων για σημαντικές πτυχές της κυπριακής αρχαιολογίας, όπως η μεταλλοτεχνία, η νομισματοκοπία και η γραφή, υποστηρίχθηκαν με τρεις οθόνες αφής. Η επιστημονική πληροφόρηση των οθονών είναι δομημένη σε αυτόνομες θεματικές ενότητες με αντίστοιχα κείμενα και πλούσιο εποπτικό υλικό (φωτογραφίες, σχέδια, χάρτες), ακόμη και από σχετικά πρόσφατες ανασκαφές. Για παράδειγμα, η ιστορία του χαλκού, του στοιχείου που έκανε την Κύπρο περιζήτητο σταθμό επήλυδων ή κατακτητών από αρχαιοτάτων χρόνων, παρουσιάζεται διεξοδικά, ξεκινώντας από τη φυσική κατάσταση του ορυκτού σε γεωλογικούς σχηματισμούς έως την εξόρυξη και χρήση του, σε καθαρή μορφή ή σε κράματα, για την κατασκευή διαφόρων αντικειμένων. Για τη νομισματοκοπία, εκτός από την παρουσίαση του κάθε κυπριακού βασιλείου και των νομισμάτων του, αφιερώνονται ενότητες και στην προ-κερματική περίοδο, ενώ μέσα από σκίτσα και αρχαιολογικά τεκμήρια δίνεται στον επισκέπτη η πορεία των ανταλλαγών και της οικονομίας έως και την ανακάλυψη του νομίσματος.

Στον χώρο της έκθεσης τοποθετήθηκαν και δύο αυτοτελείς διαδραστικές επιφάνειες οι οποίες επιτρέπουν στον επισκέπτη να ταξιδέψει, με αφετηρία την Κύπρο, απ' άκρη σε άκρη στον χώρο της Μεσογείου, να επισκεφθεί λιμάνια, να συναντήσει πειρατές και ναυάγια, με λίγα λόγια να ανακαλύψει διαδρομές και δραστηριότητες σε αγαθά και φορτία των πλοίων από την ύστερη εποχή του χαλκού έως την υστερορωμαϊκή περίοδο. Παρουσιάζονται, επίσης, σημαντικοί αρχαιολογικοί χώροι της Κύπρου αλλά και αρχαιολογικές θέσεις της Μεσογείου με τις οποίες η Κύπρος είχε εμπορικές ή πολιτισμικές επαφές. Τέλος, σε ένα χρονολόγιο πολιτισμών της Μεσογείου από την προϊστορική περίοδο έως και την ύστερη αρχαιότητα, δίνονται οι βασικοί σταθμοί στην εξέλιξη και μπορεί κανείς να πληροφορηθεί τι συνέβαινε σε μια συγκεκριμένη περίοδο σε διαφορετικές πολιτισμικές ενότητες (π.χ. Ελλάδα, Αίγυπτο, Μεσοποταμία, κ.λπ.). Με τις διαδραστικές τράπεζες έγινε προσπάθεια να αναδειχθεί ο ρόλος της Κύπρου ως σταυροδρόμι πολιτισμών και, παράλληλα, να γνωρίσει ο επισκέπτης και άλλους μεσογειακούς πολιτισμούς. Καθόλου παράξενο που οι πολυμεσικές εφαρ-

μογές –απαραίτητο εργαλείο, πομπός και δέκτης, στη σύγχρονη μουσειολογία– μαγνητίζουν παιδιά και μαθητές.

Η δομή της έκθεσης υπαγορεύθηκε από το υλικό της Συλλογής, κατά κύριο λόγο, την κατανομή του διαθέσιμου χώρου και την ανάγκη να προβληθούν πτυχές του αρχαίου κυπριακού βίου και πολιτισμού. Καταβλήθηκε ιδιαίτερη προσπάθεια για τη δημιουργία ενός καλαίσθητου, φιλόξενου και φιλικού προς τα εκθέματα περιβάλλοντος. Ο παράγων αυτός ενισχύθηκε με την επιλογή χρωμάτων που αναδεικνύουν τα αντικείμενα, με τις διακριτικές εστίες φωτισμού και την εκμετάλλευση στο έπακρο των εκθεσιακών κατασκευών, οι οποίες δεν συνθλίβουν τα αντικείμενα. Επιτρέπουν μια άνετη «πλοήγηση» του χώρου αλλά και τον χρόνο που χρειάζεται ο επισκέπτης για να περιεργαστεί τα εκθέματα και να αντλήσει πληροφορίες –αν δεν είναι εξοικειωμένος με τα ψηφιακά μέσα– από τα εισαγωγικά κείμενα, τις πλευρικές επιφάνειες ανά προθήκη με τα επιμέρους κείμενα, τον χάρτη με τις αρχαιολογικές θέσεις της Κύπρου και το εικονογραφημένο χρονολόγιο.

Ο επισκέπτης μπορεί εύκολα να κατανοήσει τη μουσειογραφική γλώσσα της έκθεσης, να αποκομίσει εκτενείς ή σύντομες πληροφορίες για την ιστορία και την αρχαιολογία της Κύπρου και ακόμη να προχωρήσει σε ερωτήματα και συνειρμούς. Διαδικασίες που πρέπει να συμβαδίζουν με τον παιδευτικό ρόλο του μουσείου και τον γενικότερο αντίκτυπο στον κοινωνικό περίγυρο.

Αρχαιολογικό Μουσείο Πατρών

ΕΡΩΦΙΛΗ ΚΟΛΙΑ

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Πατρών στεγάζεται σε σύγχρονο κτήριο επί της Νέας Εθνικής Οδού Αθηνών-Πατρών, στη βόρεια είσοδο της πόλης. Το εντυπωσιακό κτήριο, που σχεδιάστηκε από τον αρχιτέκτονα Θεοφάνη Μπομπούτη, έχει συνολικό εμβαδόν 5.950 τ.μ. Διαθέτει τρεις μεγάλες αίθουσες για την κύρια έκθεση και μία αίθουσα περιοδικών εκθέσεων, σύγχρονους χώρους υποδοχής και εξυπηρέτησης του κοινού, αναψυκτήριο, πωλητήριο, αίθουσες πολυμέσων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων, μικρό αμφιθέατρο, εργαστήρια συντήρησης, χώρους μελέτης και αποθήκες αρχαίων. Περιβάλλεται από μεγάλο υπαίθριο χώρο, στον οποίο υπάρχουν θέσεις για τη στάθμευση των οχημάτων των επισκεπτών. Οι δύο αίθουσες, του «Ιδιωτικού Βίου» και της «Νεκρόπολης», εγκαινιάστηκαν το 2009, ενώ η έκθεση της τρίτης αίθουσας, του «Δημόσιου Βίου», ολοκληρώθηκε το 2011. Η μόνιμη έκθεση οργανώθηκε από

επιστημονική επιτροπή με πιστώσεις του Γ' Κ.Π.Σ. που διαχειρίστηκε το Τ.Δ.Π.Ε.Α.Ε.

Η μόνιμη έκθεση περιλαμβάνει εκθέματα που καλύπτουν την περίοδο από το 3.000 π.Χ. έως τον 4ο μ.Χ. αιώνα και προέρχονται κυρίως από την πόλη των Πατρών και τα περίχωρά της, αλλά και από τη δυτική Αχαΐα. Η έκθεση είναι διαρθρωμένη με βάση τρεις κύριους θεματικούς άξονες –τον ιδιωτικό βίο, τον δημόσιο βίο και τα νεκροταφεία– που αντιστοιχούν στις τρεις αίθουσες που προαναφέρθηκαν. Ωστόσο, σε κάθε αίθουσα αναπτύσσονται μικρότερες, συναφείς με το κύριο θέμα, υποενότητες, θεματικές ή και χρονολογικές. Σε όλες τις ενότητες κυριαρχούν τα ευρήματα της ρωμαϊκής εποχής, όταν η Πάτρα γνώρισε μεγάλη ακμή. Η επιλογή των εκθεμάτων έγινε με κύριο κριτήριο την αντιπροσωπευτική παρουσίαση των διαφορετικών πτυχών της ζωής στην αρχαιότητα, κατά το δυνατόν διαχρονικά.

Στην αίθουσα του «Ιδιωτικού Βίου» εκτίθεται πλήθος ευρημάτων από την καθημερινή ζωή των κατοίκων της περιοχής: κεραμική, ευρήματα που έχουν σχέση με τις παραγωγικές δραστηριότητες, τις καθημερινές ασχολίες, την ένδυση και τον καλλωπισμό. Την προσοχή των επισκεπτών αποσπούν, στο κέντρο της ευρύχωρης αίθουσας, οι ανακατασκευές τμημάτων δύο χαρακτηριστικών τύπων οικιών της ρωμαϊκής εποχής –αστικής και αγροτικής–, και ενός ιδιωτικού λουτρού. Ξεχωριστή θέση κατέχουν τα ψηφιδωτά δάπεδα από τις ρωμαϊκές κατοικίες των Πατρών με θέματα από τη μυθολογία και τη φύση.

Στην ενότητα του «Δημόσιου Βίου» ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να ενημερωθεί σχετικά με την τοπογραφία της πόλης κατά τη ρωμαϊκή εποχή και τα μεγάλα δημόσια μνημεία της, όπως το Ωδείο, το Στάδιο, η Ρωμαϊκή Γέφυρα, το Υδραγωγείο και τα Λουτρά, για τις τεχνικές υποδομές αλλά και το εμπόριο, για την κοινωνική και διοικητική οργάνωση –διαχρονικά από τη μυκηναϊκή εποχή–, για τις πολεμικές δραστηριότητες, τις λατρείες –εγχώριες και εισηγμένες–, για τα ιερά, την ψυχαγωγία και τα θεάματα. Η ενότητα αρχίζει με χάρτες της ρωμαϊκής Πάτρας, στους οποίους σημειώνονται τα σημαντικότερα αρχαία μνημεία, μέσα στον σύγχρονο πολεοδομικό ιστό, ώστε να συνδεθεί το παρελθόν με το παρόν.

Η αίθουσα των νεκροταφείων («Νεκρόπολη») είναι ένας χώρος με υποβλητικό σχεδιασμό, στον οποίο παρουσιάζεται διαχρονικά η εξέλιξη της ταφικής αρχιτεκτονικής και των ταφικών εθίμων. Κυρίαρχη θέση κατέχει η ανασύσταση των χαρακτηριστικότερων τύπων τάφων από τη μυκηναϊκή έως τη ρωμαϊκή εποχή, που συνοδεύεται από πλούσιο εποπτικό υλικό. Εντύπωση προκαλεί ο πλούτος και η ποικιλία των κτερισμάτων από τα νεκροταφεία της πόλης και της ευρύτερης περιοχής.

Ιδιαίτερο στοιχείο του Μουσείου Πατρών είναι ο εναέριος δι-

άδρομος-γέφυρα ανάμεσα στις αίθουσες του «Ιδιωτικού» και του «Δημόσιου Βίου» που επιτρέπει στο κοινό την καλύτερη θέαση αυτών των δύο πολύ μεγάλων αιθουσών και, κυρίως, των ψηφιδωτών δαπέδων. Θα πρέπει να γίνει ξεχωριστή μνεία των ψηφιδωτών δαπέδων, τα περισσότερα από τα οποία παρουσιάζονται για πρώτη φορά στο κοινό. Η υψηλή τέχνη τους και η ποικιλία των θεμάτων εντυπωσιάζουν τους επισκέπτες, καθιστώντας το Μουσείο Πατρών ένα από τα πιο σημαντικά μουσεία ψηφιδωτών πανελλαδικά.

Η ίδρυση ενός σύγχρονου αρχαιολογικού μουσείου για τη στέγαση και την προβολή του αρχαιολογικού πλούτου της πόλης και της ευρύτερης περιοχής ήταν αίτημα δεκαετιών της πατρινης κοινωνίας, το οποίο υλοποιήθηκε τα τελευταία χρόνια και ολοκληρώθηκε το 2011, με την απόδοση στο κοινό και της αίθουσας του «Δημόσιου Βίου». Στόχος της ΣΤ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Πατρών είναι να αποτελέσει το μουσείο ζωντανό κύτταρο της τοπικής κοινωνίας, ώστε, μέσω της προβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και με καινοτόμες εκπαιδευτικές και επικοινωνιακές δράσεις και εκδηλώσεις, να διαδραματίσει ενεργό ρόλο στα πολιτιστικά δρώμενα της Αχαΐας.

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης

ΠΑΥΛΟΣ ΧΡΑΜΠΑΝΗΣ

Ιστορικά

Το φρούριο Φιρκά ή Revellino del Porto είναι ένα οχυρωματικό έργο που κατασκεύασαν οι Ενετοί στα μέσα του 16ου αιώνα στην είσοδο του λιμένα Χανίων για να τον προστατεύσουν.

«Ρεβελίνο» λέγεται το πολυγωνικό κτίσμα που τοποθετούσαν ως προωθημένη άμυνα στις εισόδους των κάστρων, συνήθως πέρα από την τάφρο, με σκοπό να καθυστερεί κάθε εχθρική επίθεση. Στοιχείο κατασκευαστικά απλό στη διάρκεια του μεσαίωνα, απέκτησε ιδιαίτερη σημασία κατά τον 15ο αιώνα, για να εξελιχθεί αργότερα σε αυτόνομο οχυρό.

Κατά την τουρκοκρατία το φρούριο χρησιμοποιήθηκε ως στρατώνας και φυλακή. «Φιρκά» στην τουρκική γλώσσα σημαίνει στρατώνας, ονομασία που διατηρήθηκε μέχρι σήμερα. Την 1η Δεκεμβρίου του 1913 στον γωνιακό πυργίσκο υψώθηκε η σημαία της ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα.

Η νομαρχία Χανίων παραχώρησε στο Πολεμικό Ναυτικό ένα μέρος του φρουρίου Φιρκά για να στεγαστεί το Μουσείο.

Το Ναυτικό Μουσείο Χανίων εγκαινιάστηκε το 1973, στις 27 Μαΐου, 32η επέτειο της Μάχης της Κρήτης.

Το Φρούριο Φιρκά. Αριστερά το Ναυτικό Μουσείο.

Το Μουσείο

Το Ναυτικό Μουσείο Κρήτης είναι το δεύτερο ναυτικό μουσείο στην Ελλάδα τόσο από πλευράς παλαιότητας όσο και δυναμικού. Η μόνιμη έκθεση περιλαμβάνει 2.500 εκθέματα, όπως κειμήλια, αντικείμενα που ανασύρθηκαν από τον βυθό, ζωγραφικούς πίνακες, χάρτες, φωτογραφικό υλικό, μακέτες πλοίων, ναυτικά όργανα, γραμματόσημα, κοχύλια, κ.λπ.

Μεταξύ των σημαντικών στόχων του Μουσείου, πέραν των αμιγώς μουσειακών, περιλαμβάνονται η ευαισθητοποίηση του κοινού για την ανάγκη προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος, η διατήρηση και προβολή του ναυτικού πνεύματος και της παράδοσης, η σύσφιξη των δεσμών αγάπης, φιλίας και αλληλεγγύης μεταξύ των μελών του και της κοινωνίας με «κλειδί» την αγάπη για τη θάλασσα.

Στο πέρασμά του από τις αίθουσες του Μουσείου ο επισκέπτης συναντά, ταξινομημένα σε θεματικές ενότητες, στοιχεία και σύμβολα της ελληνικής ναυτικής παράδοσης, τεκμήρια και εποπτικό υλικό που βοηθούν στην κατανόηση της μακράς ναυτικής μας ιστορίας στον πόλεμο και την ειρήνη, από την εποχή του χαλκού ως τις μέρες μας.

Μια πλούσια συλλογή γραμματοσήμων στην αίθουσα φιλοτελισμού καλύπτει τρεις ενότητες που έχουν άμεση σχέση με τη θάλασσα: ναυσιπλοΐα, φάροι του κόσμου, θαλάσσιος πλούτος.

Στον πρώτο όροφο εκτίθενται ομοιώματα σκαφών, τα οποία έχουν κατασκευαστεί στο Εργαστήριο του Μουσείου.

«Όταν η δύναμη της θέλησης συναντά το μεράκι και τη δημιουργικότητα, όταν η αγάπη για το ναυτικό στοιχείο και την ιστορία του Ναυτικού μας αλλάζει μορφή, τότε τα αποτελέσματά είναι αυτά που βλέπουμε στα μοντέλα των πλοίων του».

Λεπτομέρεια του ομοιώματος του θωρηκτού Missouri επί του οποίου υπεγράφη η συνθηκολόγηση της Ιαπωνίας στις 2 Σεπτεμβρίου 1945.

Με αυτά τα λόγια ο Πρόεδρος του Μουσείου, αρχιπλοίαρχος του Πολεμικού Ναυτικού ε.α., Μανώλης Πετράκης μιλάει για τον ναυτομοντελιστή Στέλιο Φαλιέρο από τον Πόρο, απόστρατο αξιωματικό του Ναυτικού και διευθυντή του Μουσείου, ο οποίος είναι η ψυχή (και τα χέρια, συμπληρώνουμε εμείς) του Εργαστηρίου Κατασκευής Ναυτικών Μοντέλων. Συνεργάτες του σ' αυτή την προσπάθεια ο Νικόλαος Μπινάκης και ο Παναγιώτης Καραμπουρνιώτης.

Το κτίσιμο του κάθε σκαριού ακολουθεί την πορεία ναυπήγησης ενός πραγματικού πλοίου.

Πρόκειται για εξαιρετικής τέχνης πιστά αντίγραφα πολεμικών, εμπορικών ή αλιευτικών πλοίων σε κλίμακα. Κάθε λεπτομέρεια, από τα πυροβόλα και τις κουπαστές μέχρι τα φινιστρίνια και τις άγκυρες, τεκμηριώνεται με βάση γραπτές

πηγές, φωτογραφίες και ναυπηγικά κατασκευαστικά σχέδια που ερμηνεύονται και εκτελούνται με τη χρήση πρωτογενών υλικών, με πολύ προσοχή και θαυμαστή ευρηματικότητα.

Τα μοντέλα που κατασκευάζονται στο Εργαστήριο του Μουσείου έχουν μήκος από 1,5 έως 2,5 μέτρα και είναι όλα αξιόπλοα, με άριστη ναυπηγική συμπεριφορά (ευστάθεια, πλευστότητα). Φέρουν ηλεκτροκινητήρες και τηλεχειρισμό. Τα περισσότερα από αυτά έχουν παρουσιαστεί σε διάφορες ναυτικές εκδηλώσεις.

Στο Μουσείο λειτουργούν εκπαιδευτικά προγράμματα, προσαρμοσμένα στις ανάγκες και τις δυνατότητες κάθε ηλικίας. Απευθύνονται σε παιδιά της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και νηπιακής ηλικίας, καθώς και σε παιδιά με ειδικές ανάγκες. Σκοπός τους είναι να διδάξουν ενθαρρύνοντας τη φαντασία, την ευαισθησία και τον προβληματισμό των παιδιών, με έμφαση τόσο στην ατομική συμμετοχή όσο και στην ομαδική εργασία.

Στέλιος Φαλιέρος, Παναγιώτης Καραμπουρνιώτης, Νικόλαος Μπινάκης.

Νεώριο Μόρο

Ένα μεγάλο όραμα του Ναυτικού Μουσείου Κρήτης πραγματοποιήθηκε με την κατασκευή ομοιώματος μινωικού πλοίου, βάσει ερευνητικού προγράμματος πειραματικής αρχαιολογίας, με τη χρήση αυθεντικών υλικών, εργαλείων και διαδικασιών της εποχής που αφορά (15ος αι. π.Χ.). Για το εγχείρημα αυτό, το Ναυτικό Μουσείο Κρήτης συνεργάστηκε με το Ινστιτούτο Έρευνας Αρχαίας Ναυπηγικής και Τεχνολογίας «ΝΑΥΔΟΜΟΣ», το οποίο ανέλαβε την έρευνα και τη διεύθυνση του προγράμματος. Αποτελεί το κυριότερο έκθεμα του Μουσείου ως μέσο προβολής του κρητικού πολιτισμού.

Σημαντικό βήμα ανάπτυξης του Ναυτικού Μουσείου αποτελεί η παραχώρηση από το Υπουργείο Πολιτισμού του Νεωρίου Μόρο, ενός από τα ενετικά νεώρια στον μυχό του ενετικού λιμένα των Χανίων, για τη δημιουργία μόνιμης έκθεσης αρχαίας και παραδοσιακής ναυπηγικής. Στον χώρο αυτό φιλοξενείται και το ομοίωμα του μινωικού πλοίου το οποίο, με

τη στήριξη κρατικών και ιδιωτικών φορέων, πραγματοποιήσε το 2004 πειραματικό ταξίδι διάρκειας 10 ημερών από τα Χανιά στον Πειραιά.

Το μινωικό πλοίο κατά την είσοδο στο λιμάνι.

Πληροφορίες

- Το Ναυτικό Μουσείο Κρήτης είναι μέλος του Ελληνικού Τμήματος του ICOM από το 2011.
- Βρίσκεται στα Χανιά, Ακτή Κουντουριώτη, τηλ. (+30) 28210 91875.
- Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: mar-mus@otenet.gr
- Ιστότοπος: <http://www.mar-mus-crete.gr>
- Ώρες κοινού:
  - Νοέμβριος - Μάρτιος 9:00 - 14:00
  - Απρίλιος - Οκτώβριος 9:00 - 19:00
- Το Μουσείο και το Νεώριο Μόρο είναι κλειστά κατά τις δημόσιες αργίες.

Θεατρικό Μουσείο Κύπρου

ΣΟΦΙΑ ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ
ΣΚΕΥΗ ΦΑΡΑΖΗ

Το Θεατρικό Μουσείο Κύπρου εγκαινιάστηκε στις 26 Μαρτίου 2012, μια μέρα πριν την Παγκόσμια Ημέρα Θεάτρου. Το Μουσείο δημιουργήθηκε με πρωτοβουλία του Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου (ΘΟΚ) και του Δήμου Λεμεσού και στεγάζεται στο Συγκρότημα «Πάνος Σολομωνίδης» στη Λεμεσό, σε μια αίθουσα 500 τ.μ. Το κτήριο αυτό ήταν αρχικά βιομηχανικό και στέγαζε τα λιθογραφεία Κουβά.

Το Μουσείο παρουσιάζει την ιστορία της θεατρικής δραστηριότητας στην Κύπρο από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα και συγκεκριμένα από τα αρχαία θέατρα της ελληνιστικής και ρωμαϊκής περιόδου μέχρι το 2010, εστιάζει όμως κυρίως στη σύγχρονη θεατρική δημιουργία. Η φιλοσοφία της έκθεσης είναι να συνδυάσει τις παραδοσιακές αξίες ενός μουσείου, αυτές της έρευνας και της συλλογής αντικειμένων, με τις σύγχρονες εκπαιδευτικές αξίες, οι οποίες επικεντρώνονται

στο πώς μια έκθεση μπορεί να συμβάλει στην ποιοτική αναβάθμιση της ζωής όλων μας.

Η μόνιμη έκθεση του Μουσείου αναπτύσσεται γύρω από δύο άξονες. Ο πρώτος άξονας καθορίζει ότι η έκθεση είναι θεματική και, επομένως, ο επισκέπτης θα νιώθει σαν να διαβάσει μια ιστορία από την αρχή μέχρι το τέλος, στη συγκεκριμένη περίπτωση, την ιστορία του κυπριακού θεάτρου. Ο δεύτερος άξονας προϋποθέτει τη συμμετοχή, ζητά δηλαδή από τον επισκέπτη να παρακολουθεί την έκθεση συμμετέχοντας με οπτικοακουστικά μέσα ή με άλλο διαδραστικό υλικό. Το Μουσείο περιλαμβάνει τρεις ενότητες. Η πρώτη ενότητα, «Η ιστορία», βασίζεται σ' ένα χρονολόγιο με τους σημαντικούς σταθμούς της θεατρικής δραστηριότητας στο πλαίσιο των πολιτικών και κοινωνικών εξελίξεων στην Κύπρο, δίνοντας βάρος στα γενικά χαρακτηριστικά κάθε εποχής και στις αλλαγές που παρατηρούνται στην εξέλιξη του θεάτρου. Για παράδειγμα, γίνεται αναφορά από το πώς περνάμε από το ερασιτεχνικό θέατρο, στις αρχές του 20ού αιώνα, στο επαγγελματικό στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα. Τα εκθέματα είναι κυρίως έντυπο υλικό, φωτογραφίες, παλιά προγράμματα και επιστολές, καθώς και το παλιότερο κοστούμι της συλλογής του Μουσείου που χρονολογείται το 1932, από τη «Νύχτα Ελεημοσύνης», που το φορούσε ο ίδιος ο Νικολαΐδης, ο κύριος δωρητής του αρχαιακού υλικού. Η ενότητα αυτή λειτουργεί ως πλαίσιο για τη δεύτερη και τρίτη ενότητα που ακολουθούν.

Η δεύτερη ενότητα της έκθεσης, με τίτλο «Συντελεστές», παρουσιάζει τα βασικά στάδια προετοιμασίας και τους συντελεστές μιας θεατρικής παραγωγής. Εδώ, σε αντίθεση με την πρώτη ενότητα, δίνεται έμφαση στο ειδικό και όχι στο γενικό. Γίνεται σαφής αναφορά σε συγκεκριμένα πρόσωπα, σε συγκεκριμένες δημιουργίες σκηνογράφων και θεατρικά έργα σκηνοθετών, σε μια προσπάθεια να παρουσιαστεί με άμεσο και εύληπτο τρόπο η συνύπαρξη όλων των τεχνών. Φωτογραφίες, μακέτες, σκίτσα, κοστούμια, αφίσες και οπτικοακουστικό υλικό τεκμηριώνουν τη συμβολή των συγγραφέων, σκηνοθετών, ηθοποιών, σκηνογράφων, ενδυματολόγων, μουσικών, φωτιστών, χορογράφων και τεχνικών στη δημιουργία μιας παράστασης. Από τα πιο παλιά εκθέματα της έκθεσης αυτής είναι τα σκίτσα του Τηλέμαχου Κάνθου, από τη δεκαετία του 1940, και το κοστούμι του Άτζακ από τον Καυκασιανό Κύκλο με την Κιμωλία (ΘΟΚ, 1975).

Η θεατρική αφήγηση ολοκληρώνεται με την κεντρική προθήκη κοστούμιών, η οποία θεωρείται ως η τελική σκηνή της «Παράστασης», το αποτέλεσμα της συνύπαρξης όλων των τεχνών. Η ενότητα αυτή αποτελεί και το τελικό και ταυτόχρονα κεντρικό μέρος του Μουσείου: παρουσιάζονται είτε

σύνολα κοστούμιών από σημαντικές παραστάσεις, είτε ένα κοστούμι από παραστάσεις που θεωρήθηκαν εμβληματικές. Υπογραμμίζεται έτσι το «όλον» που είναι η παράσταση, σε αντίθεση με το «μεμονωμένο» των συντελεστών.

Η προσέγγισή μας στη δημιουργία αυτού του μουσείου, η οποία αντικατοπτρίζεται σε πρακτικό επίπεδο και στον σχεδιασμό της έκθεσης, είναι ότι το μουσείο γίνεται ένα μέσο για επικοινωνία. Η κάθε θεματική ενότητα συνδυάζει, στο φυσικό της επίπεδο, τον χώρο που καταλαμβάνει στο μουσείο, το κείμενο, το χρώμα, τις εικόνες, το οπτικοακουστικό υλικό και τα αντικείμενα και, στο πνευματικό επίπεδο, την κεντρική ιδέα και τις δορυφορικές έννοιες που παρουσιάζει. Ο σχεδιασμός ανατρέπει κάποια δεδομένα σε μια αναμενόμενη ιεραρχία υλικού και δίνει έμφαση στην προβολή αντικειμένων/υλικού, που πιθανώς σε άλλες προσεγγίσεις να είχαν αποκρυφτεί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το φιλμ στριπ από φωτογραφίες των ανθρώπων του θεάτρου στην καθημερινότητα της προετοιμασίας μιας παράστασης, το οποίο αποτελεί και ένα από τα πιο εντυπωσιακά εκθέματα της δεύτερης ενότητας του Μουσείου.

Τέλος, στόχος του Θεατρικού Μουσείου είναι να μπορέσει να συμβάλει στην παρουσίαση της ιστορίας του θεάτρου στην Κύπρο, να αποτελέσει πόλο έλξης ερευνητών και επαγγελματιών του θεάτρου και, κυρίως, να ευαισθητοποιήσει το ευρύ κοινό.

Εκθέσεις

Η Σμύρνη των Ελλήνων Έκθεση στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο - Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΤΣΙΡΚΑΣ

Η έκθεση παρουσιάστηκε στο κοινό με την ευκαιρία της συμπλήρωσης, στις 13 Σεπτεμβρίου 2012, ενενήντα χρόνων από την ημέρα της καταστροφής της Σμύρνης το 1922, της Μητέρας Πατρίδας διακοσίων χιλιάδων Ελλήνων κατοίκων της πόλης, οι οποίοι ξεριζώθηκαν από τον πατρογονικό τους χώρο, μετά από 3.500 χρόνια της εκεί παρουσίας τους. Οργανώθηκε σε ανάμνηση της ωραίας Σμύρνης –το Παρίσι της Μικράς Ασίας, όπως τη χαρακτήριζαν οι επισκέπτες της, της άπιστης πόλης (Γκισούρ Ισμύρ) κατά τους Τούρκους– με σκοπό τη διατήρηση της ιστορικής, κοινωνικής και θρησκευτικής μνήμης μας. Αποτέλεσε προϊόν συνεργασίας της Ένωσης Σμυρναίων με την Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος και έλαβε χώρα στο υπερώο της αίθουσας συνεδριάσεων της Παλαιάς Βουλής.

Παρουσιάστηκαν φωτογραφίες, χάρτες, έγγραφα και έντυπα, πίνακες και προσωπογραφίες, προσωπικά αντικείμενα και άλλα πειστήρια και κειμήλια από τις συλλογές και τα αρχεία των δύο εταιρειών. Ιδιαίτερη θέση κατέχουν τα άμφια του Αγίου Χρυσοστόμου Σμύρνης, οι ιδιόχειρες σημειώσεις του Ελευθερίου Βενιζέλου, το Γραφείο του Αδαμάντιου Κοραή και η στολή του Στρατηγού Λεωνίδα Παρασκευόπουλου. Το μεγαλύτερο μέρος του υλικού, πάντως, έχει ως γενικό του θέμα σκηνές και εικόνες ζωής από τη Σμύρνη και τον πληθυσμό της. Επιδιώχθηκε να παρουσιαστούν στο κοινό όψεις της πόλης κατά τον 19ο και τον 20ό αιώνα έως το 1922 και να καταδειχθούν οι υψηλότερες επιδόσεις των Ελλήνων κατοίκων της στις επιστήμες, στην παιδεία, στα γράμματα, στις τέχνες, στην οικονομία, στο εμπόριο, στον αθλητισμό, στην κοινωνική πρόνοια και σε όλες, γενικά, τις δραστηριότητες που δίνουν το στίγμα μιας φιλοπρόοδης, ανεπτυγμένης και με ισχυρά εθνικά και πνευματικά ερείσματα κοινωνίας. Τέλος, γίνεται αναφορά στην περίοδο της μικρασιατικής εκστρατείας και καταστροφής, καθώς και στη μετέπειτα εξέλιξη προσφύγων από τη Σμύρνη, όπως ο Γιώργος Σεφέρης.

Εν τέλει, και παρά τον συνεχιζόμενο πόνο της καταστροφής και της αγριότητας, της δυστυχίας, του ξεριζωμού που τη συνόδευσε, η έκθεση επικεντρώνεται στη θετική συνεισφορά της Σμύρνης και των Σμυρναίων στην ιστορική, οικονομική και πολιτιστική εξέλιξη των Ελλήνων.

Η έκθεση άνοιξε στις 6 Ιουλίου 2012 και είχε προγραμματισθεί να ολοκληρωθεί στις 26 Αυγούστου. Η ροή επισκεπτών όμως υπήρξε απρόσμενα μεγάλη. Το κοινό, ειδικά πολλοί απόγονοι προσφυγικών οικογενειών, αντιμετώπισε το θέμα με έντονη συναισθηματική φόρτιση και ενδιαφέρον, και η ζήτηση υπήρξε τέτοια που δόθηκαν εν τέλει δύο παρατάσεις, μέχρι τις 14 Οκτωβρίου. Σε γενική εκτίμηση άφησε άριστες εντυπώσεις, όπως προκύπτει από τα ευμενή σχόλια, προφορικά και, κυρίως, γραπτά, τα οποία διατυπώθηκαν από τους επισκέπτες, ο συνολικός αριθμός των οποίων ξεπέρασε τις 5.000 σε μια χρονική περίοδο κατά την οποία, λόγω θερινών διακοπών και καύσωνα, δεν ήταν ιδιαίτερα ευχερής η επίσκεψη.

Ολυμπία: Μύθος - Λατρεία - Αγώνες Μια σημαντική έκθεση για την αρχαία Ελλάδα στο εξωτερικό και τα πλεονεκτήματα της εξωστρέφειας

ΜΑΡΙΑ ΛΑΓΟΓΙΑΝΝΗ
ΤΖΕΝΗ ΑΛΜΠΑΝΗ

Με την παρουσίαση της έκθεσης «Ολυμπία: Μύθος-Λατρεία-Αγώνες» στο Μουσείο Martin-Gropius-Bau του Βερολίνου (30 Αυγούστου 2012 - 7 Ιανουαρίου 2013) συμπληρώνεται μια τριλογία σημαντικών περιοδικών εκθέσεων για την αρχαία Ελλάδα σε μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις («Heracles to Alexander the Great», Οξφόρδη, The Ashmolean Museum, 7 Απριλίου - 29 Αυγούστου 2011, και «Αρχαία Μακεδονία: Στο βασίλειο του Μεγάλου Αλεξάνδρου», Παρίσι, Λούβρο, 13 Οκτωβρίου 2011 - 16 Ιανουαρίου 2012). Η διοργάνωση των εκθέσεων αυτών, που συντονίσθηκε και υποστηρίχθηκε διοικητικά από τη Διεύθυνση Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων (Δ.Μ.Ε.Π.) της Γενικής Γραμματείας Πολιτισμού, συνάδει με την πολιτική της για συνεργασία με μεγάλα μουσεία και μουσειακούς φορείς του εξωτερικού, με στόχο την εξοικείωση του διεθνούς κοινού με όψεις του

ελληνικού πολιτισμού. Πέρα από την προβολή του πολιτισμού της χώρας στο εξωτερικό, η συνεργασία, στο πλαίσιο των περιοδικών εκθέσεων, αποφέρει και πνευματικά οφέλη, καθώς μέσα από την έκδοση των καταλόγων, που συνοδεύουν τα μεγάλα αυτά εκθεσιακά γεγονότα, προσφέρεται στο ελληνικό επιστημονικό δυναμικό ένα βήμα διαλόγου με τη διεθνή επιστημονική κοινότητα γύρω από ιστορικά και αρχαιολογικά θέματα σχετικά με το αντικείμενο των εκθέσεων. Δίνεται επιπλέον η ευκαιρία ανταλλαγής γνώσεων και απόψεων γύρω από μουσειογραφικά θέματα αλλά και θέματα συντήρησης.

Στο πλαίσιο αυτό η Δ.Μ.Ε.Ε.Π., διά του Τμήματος Εκθέσεων και Μουσειολογικής Έρευνας το οποίο διαθέτει μακροχρόνια σχετική τεχνογνωσία, συντονίζει επίσης τον τριετή δανεισμό έργων από δημόσια αρχαιολογικά μουσεία στο Μουσείο Πολιτισμών της Μεσογείου (MuCEM), στη Μασσαλία, το οποίο θα εγκαινιασθεί τον Μάιο του 2013 στο πλαίσιο του θεσμού «Μασσαλία. Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 2013». Συμμετέχει επίσης στη διοργάνωση μιας μεγάλης έκθεσης για τον βυζαντινό πολιτισμό, με έργα από ελληνικά μουσεία, η οποία θα παρουσιασθεί σε δύο προβεβλημένα μουσεία των Η.Π.Α., τη National Gallery της Ουάσινγκτον (Οκτώβριος 2013 - Μάρτιος 2014) και το J. Paul Getty Museum του Λος Άντζελες (Απρίλιος - Αύγουστος 2014), καθώς και στον εκθεσιακό χώρο της Scuderie del Quirinale της Ρώμης το 2014.

Ολυμπία: Μύθος - Λατρεία - Αγώνες Περιοδική έκθεση στο Martin - Gropius - Bau του Βερολίνου

ΓΕΩΡΓΙΑ ΕΜΜ. ΧΑΤΖΗ

Η μεγάλη και λαμπρή περιοδική έκθεση αρχαιοτήτων «Ολυμπία: Μύθος - Λατρεία - Αγώνες» εγκαινιάστηκε στις 30 Αυγούστου στο Martin-Gropius-Bau του Βερολίνου και θα διαρκέσει έως τις 7 Ιανουαρίου του 2013. Διοργανώθηκε στο πλαίσιο των XXX θερινών Ολυμπιακών Αγώνων του Λονδίνου με τη συνεργασία της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων του ΥΠΑΙΘΠΑ, του Ελληνικού Ιδρύματος Πολιτισμού (Παράρτημα Βερολίνου), του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου, του Martin - Gropius - Bau και των Συλλογών Αρχαιοτήτων των Κρατικών Μουσείων του Βερολίνου, και τελεί υπό την αιγίδα του Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας κ. Κάρολου Παπούλια και του Προέδρου της Ομοσπονδιακής

Δημοκρατίας της Γερμανίας κ. Joachim Gauck.

Η έκθεση, μέσω 800 περίπου εκθεμάτων, προβάλλει την πολλαπλή σημασία του μεγάλου πανελληνίου ιερού του Διός, την ιστορία και τη μεθοδολογική εξέλιξη της έρευνας στην Ολυμπία και την ιστορία των μουσείων της, ενώ μεγάλο τμήμα της αφιερώνεται στον αθλητισμό και τους αγώνες. Την έκθεση πλαισιώνουν εκμαγεία του γλυπτού διακόσμου του ναού του Διός και της Νίκης του Παιωνίου και πλούσιο εποπτικό υλικό. Τα κείμενα του καταλόγου της έκθεσης υπογράφουν 52 Έλληνες και ξένοι επιστήμονες.

Η Εφορεία Αρχαιοτήτων Ολυμπίας συμμετέχει με πρωτοφανές πλήθος εκθεμάτων, στα οποία συγκαταλέγονται νέα, αδημοσίευτα, ευρήματα πρόσφατων ανασκαφών της στην ευρύτερη περιοχή (μυκηναϊκοί τάφοι περιοχής Ολυμπίας και ιερό της Δήμητρας Χαμύνης), και με αντιπροσωπευτικά αντικείμενα της Αρχαίας Ήλιδος. Η έκθεση συμπληρώνεται με εκθέματα του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου από την Ολυμπία, καθώς και του Νομισματικού Μουσείου. Συμμετέχουν επίσης τα κρατικά μουσεία του Βερολίνου και άλλων γερμανικών πόλεων, το Μουσείο του Λούβρου και τα μουσεία του Βατικανού.

Με την έκθεση «Ολυμπία: Μύθος - Λατρεία - Αγώνες» η Ολυμπία γίνεται ακόμη μια φορά ιδανικός πρεσβευτής του ολυμπιακού ιδεώδους, του ελληνικού πνεύματος και του ελληνικού πολιτισμού: της τριλογίας, που με τους βαθείς και ακατάλυτους στο πέρασμα των αιώνων συμβολισμούς της, αναδεικνύει στο διηνεκές την Ελλάδα ως καθέδρα της πεμπουσίας του ευρωπαϊκού πολιτισμού.

Ολυμπία: Μύθος - Λατρεία - Αγώνες Η εισαγωγική ενότητα της έκθεσης

ΟΛΥΜΠΙΑ ΒΙΚΑΤΟΥ

Το υλικό των μυκηναϊκών χρόνων, που εμπλουτίζει την έκθεση «Ολυμπία: Μύθος - Λατρεία - Αγώνες» στο Μουσείο Martin-Gropius-Bau του Βερολίνου, προέρχεται από τα πρόσφατα ερευνηθέντα μυκηναϊκά νεκροταφεία Κλαδέου (17 τάφοι) και Μάγειρα (8 τάφοι), που βρίσκονται σε απόσταση μόλις 5 και 1,5 χλμ. από την Ολυμπία και εντάσσονται στην ευρύτερη περιοχή της. Αν και τα μυκηναϊκά ευρήματα από την Άλτη είναι πενιχρά, με εξαίρεση τους θαλαμωτούς τάφους στην περιοχή του Αρχαιολογικού Μουσείου, εν τούτοις, τα σπουδαία νεκροταφεία στην ευρύτερη περιοχή είναι πλούσια και καταδεικνύουν την ύπαρξη μιας ιδιαίτερα ευημερούσας κοινωνίας.

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει το νεκροταφείο του Μάγειρα, γιατί τέσσερις από τους οκτώ τάφους ανήκαν σε πολεμιστές.

Συνολικά 125 αντικείμενα μυκηναϊκών χρόνων, που παρουσιάζονται για πρώτη φορά στο ευρύ κοινό, εκτίθενται στην πρώτη αίθουσα και αποτελούν την εισαγωγή της έκθεσης. Η

πλούσια κεραμική απαρτίζεται από εξαιρετικής διατήρησης αγγεία. Ιδιαίτερα εντυπωσιακοί είναι οι μεγάλοι δίωτοι και τετράωτοι αμφορείς με γεωμετρικά και εικονιστικά θέματα, που αποτελούν το πλέον χαρακτηριστικό σχήμα της ηλιακής κεραμικής της ΥΕ IIIΓ περιόδου. Μικροί πιθαμοφόρσκοι, αμφορίσκοι, ληκύθια, σφαιρικά και κυλινδρικά αλάβαστρα, χαρακτηριστικές τριποδικές πυξίδες, προχοϊσκες, κυάθια, κύλικες, δακτυλιόσχημα σύνθετα αγγεία, μικροί ή μεγάλοι ψευδόστομοι αμφορείς, είναι μερικά από τα αγγεία που θα θαυμάσει ο επισκέπτης. Ξεχωριστός στο κέντρο της αίθουσας στέκει ο μεγάλος εικονιστικός κρατήρας με παράσταση πομπής αρμάτων, που ήταν σήμα σε θαλαμωτό τάφο του Μάγειρα. Τόσο για τη χρήση του όσο και για την παράστασή του το εντυπωσιακό αυτό αγγείο αποτελεί το σημαντικότερο έκθεμα της μυκηναϊκής κεραμικής.

Η μεγάλη ομάδα των κοσμημάτων αποτελείται από πληθώρα ψήφων και πλακιδίων διαφόρων σχημάτων, κυρίως από υαλόμαζα, σάρδιο, φαγεντιανή και χρυσό, που ανήκαν σε περιδέραια, διαδήματα, ψέλλια και περιάπτα. Την ενότητα των μυκηναϊκών χρόνων συμπληρώνουν χρηστικά αντικείμενα καθημερινής χρήσης, είδη καλλωπισμού, συμπληρώματα ένδυσης, κυρίως όμως τα εντυπωσιακά χάλκινα όπλα (χάλκινες αιχμές δοράτων και δύο ξίφη τύπου Naue II) των Μυκηναίων πολεμιστών από το νεκροταφείο του Μάγειρα.

Η ανασκαφή των σημαντικών εκτεταμένων νεκροταφείων, που ήταν σε χρήση από την ΥΕ III A1-IIIΓ ύστερη περίοδο, διαμορφώνει σαφέστερα την εικόνα της μυκηναϊκής Ολυμπίας. Η συνεχιζόμενη έρευνα αναμφίβολα επιφυλάσσει ευχάριστες εκπλήξεις και σαφείς απαντήσεις στα μεγάλα ζητήματα, κυρίως σε ό,τι αφορά την κοινωνικο-οικονομικο-πολιτικο-στρατιωτική οργάνωση της μυκηναϊκής κοινωνίας στην περιοχή της Ολυμπίας και τη σχέση της με άλλες περιοχές.

Θεσσαλονίκη πόλη αέναο ενθύμημα εαυτής Έκθεση στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού

ΕΛΕΩΝΟΡΑ ΣΚΟΥΤΕΡΗ-ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

Η έκθεση φωτίζει την ιστορία της πόλης ανάμεσα σε δύο καταστατικά ορόσημα, την κατεδάφιση των τειχών (μετά το 1869) και τη μεγάλη πυρκαγιά του 1917. Περίοδος διαμορφωτική. Τα τείχη πέφτουν. Η εγκόλπιος πόλη, που επιμένει εν τοις πράγμασι να βυθίζεται στο παρελθόν της, βρίσκεται στο επίκεντρο τοπικών, εθνικών και παγκόσμιων εξελίξεων. Ελευθερώνεται και απλώνεται πια αποφασιστικά ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση, ενσωματώνεται, προσαρμόζεται, μεταβάλλεται. Η πυρκαγιά στο ζωτικό κέντρο της πόλης κάνει τα πάντα στάχτη. Πάνω στα παντοειδή συντρίμια γεννιούνται σχέδια, πλάθονται όνειρα. Η πόλη ξαναστήνεται, δέχεται «στον μητρικό της κόλπο φυγάδες που αράζουν εδώ για μια νέα ζωή», κλείνεται στην ελλαδική της πραγματικότητα. Ιστορία ανήσυχη, ταραγμένη. Η αφήγησή της δεν μπορεί παρά να κινείται στο μετέωρο πεδίο ανάμεσα στη ζώσα μνήμη και τις διαθέσιμες καταγραφές της. Τα συλλεγμένα τεκμήρια, ίχνη του παρελθόντος, γίνονται ψηφίδες μιας εξιστόρησης που ξεδιπλώνεται, με μια συναρπαστική κίνηση, στον κυρίως εκθεσιακό χώρο. Από εδώ, αφοσιωμένοι νοσταλγοί της πόλης οι συλλέκτες και τα πράγματά τους, συμπαρακολουθήματα του βίου τους. Από εκεί και πέρα, «τα πρόσωπα της πόλης».

Τα αντικείμενα, καθραρισμένα και σημαδεμένα ως πολύτιμα αποκτήματα, κάποια μοναδικά στο είδος τους συλλεκτικά κομμάτια, ρίχνουν τις γητιείς τους, έτοιμα να μιλήσουν καθένα για τη ζωή του, να μεταφέρουν τις σημασίες και τα νοήματά τους. Μονάδες εξαρθρωμένες, που υπακούουν στη συλλεκτική τους ιστορία, διεκδικούν την αποκλειστικότητα της προσοχής μας για τόσο μόνον όσο λειτουργούν «ιδιοτελώς». Γιατί, είναι ακριβώς αυτά τα ερείπια μιας πόλης που δεν υπήρξε ποτέ ερειπιώνας, αυτά τα θραύσματα ενός πυρήνα που δεν διερράγη, που καλούνται να συνομιλήσουν. Καθώς τα επιμέρους εναλλάσσονται με τα καθολικά, οι λαμπρές επιφάνειες με τα σκιασμένα περιθώρια, οι φωνασκίες με τις σιωπές και ο εντυπωσιασμός με τις εντυπώσεις, τα συλλεγμένα αποτυπώματα γίνονται ψηφία που μνημειώνουν την εξακολουθητικά παρούσα εικόνα της πόλης σε μια αφήγηση που καθιστά τα κομμάτια εκθέματα, την έκθεση ιστορία, την πόλη-αντικείμενο πόλη-αφήγημα.

Η συλλεκτική ετερογένεια μετασχηματίζεται σε πολυφωνικό, πολυτοπικό και πολυκεντρικό εκθεσιακό σχόλιο για μια πόλη υβριδική, πολυπρόσωπη και πολυπράγμονα, έναν τόπο όπου διασταυρώθηκαν, διασταυρώνονται, άνθρωποι, μνήμες, πολιτισμοί, νοοτροπίες, αντιλήψεις, πράγματα, καταστάσεις. Τα μέρη συμβάλλονται, οι σημασίες συντίθενται, η κατακερματισμένη συλλεκτική ιστορία της Θεσσαλονίκης γίνεται ιστορίες της πόλης και των ανθρώπων της, κι αυτές με τη σειρά τους ιστορία της. Στον πραγματικό χρόνο της έκθεσης, είναι η ανάγνωση του παρελθόντος που μας καλεί να μετατρέψουμε τον αναστοχασμό σε στοχασμό πάνω στην παρούσα κατάσταση της πόλης, ίσως και πάνω στο μέλλον της που είναι ήδη εδώ.

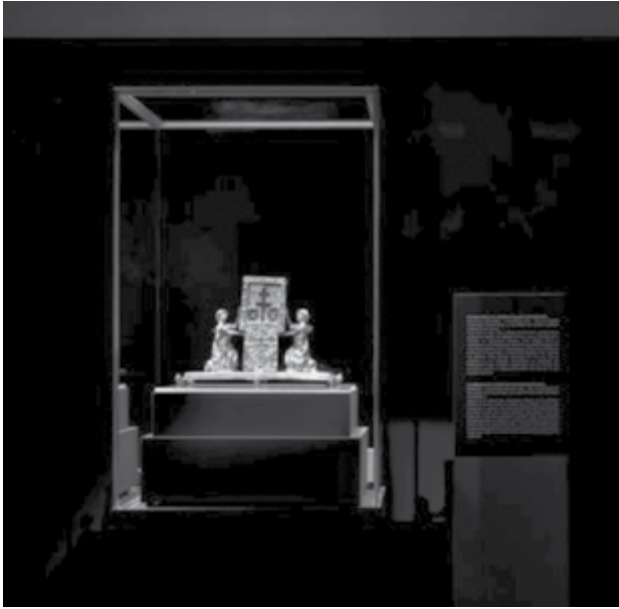
Θεσσαλονίκη, Σαλονίκη, Selanik, Saloniki, Saloniko, Saloniche, Soloun, Salonica, Thessalonique – οι ήχοι επιμένουν, «καλώς συγκερασμένοι» στο όνομά της, με όλους τους φωνηεντικούς φθόγγους της ελληνικής παρόντες. Πόλη μαγεμένη και μαγική, παρουσία εικονισμένη, αφήγημα αφηγημένο, μνήμη μνημονευμένη. Η πόλη. Ανήσυχη, με ανέπαφο το βαθύ της πυρήνα, απλώνεται πέρα από τείχη, πέρα από όρια και ορισμούς, επιμένει, διεκδικεί, υπάρχει. Η πόλη μας.

Από το Λούβρο στη Θεσσαλονίκη - Η λειψανοθήκη του «Αληθούς Σταυρού»

ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ ΧΟΝΔΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

Μετά τη μεγάλη έκθεση για τη Μακεδονία και τον Μέγα Αλέξανδρο, που πρόσφατα με εξαιρετική επιτυχία διοργανώθηκε στο Λούβρο, κυρίως με δάνεια από τη βόρεια Ελλάδα, το γαλλικό μουσείο, στο πλαίσιο της ανταποδοτικότητας, στέλνει στη Θεσσαλονίκη, και ειδικότερα στα πέντε μουσεία της κίνησης των 5Μ, έργα από τις συλλογές του προκειμένου να παρουσιαστούν στο κοινό. Το γεγονός αυτό αποκτά πρόσθετη σημασία, εφόσον εντάσσεται χρονικά στη διάρκεια του επετειακού έτους 2012, που σηματοδοτεί τα εκατό χρόνια της απελευθέρωσης της πόλης από την οθωμανική κυριαρχία.

Το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού φιλοξενεί, στο πλαίσιο αυτό, ένα σημαντικό έργο της βυζαντινής αργυροχρυσοχϊας από τις συλλογές του Λούβρου, που χρονολογείται ανάμεσα στον 12ο και τον 13ο αιώνα. «Η λειψανοθήκη του Αληθούς Σταυρού», όπως ονομάζεται το πολύτιμο αυτό

έργο, έφτασε από το Βυζάντιο στη Δύση, και ειδικότερα στη γαλλική πόλη Jaucourt, πιθανότατα στο τέλος του 13ου αιώνα, όπως πολλά άλλα κειμήλια, θησαυροί ή έργα τέχνης, ως αποτέλεσμα των ακραίων λεηλασιών που υπέστη η βυζαντινή αυτοκρατορία με την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους το 1204 και μέχρι την ανακατάληψή της το 1261. Το γεγονός της φιλοξενίας της λειψανοθήκης έδωσε την ευκαιρία να «γεννηθεί» μια περιοδική έκθεση, η οποία έχει ως στόχο να πλαισιώσει αυτό το μικρό, αλλά ιδιαίτερα πολύτιμο βυζαντινό έργο κατά την τρίμηνη παραμονή του στο μουσείο μας. Φιλοδοξεί επίσης να διηγηθεί στο κοινό την ενδιαφέρουσα ιστορία, τη σημειωτική-σημειολογία του σταυρού, ενός συμβόλου ή –με σημερινούς όρους– «λογότυπου», που χαρακτήρισε περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο την ιστορία και τον πολιτισμικό χαρακτήρα του ελληνορωμαϊκού ή αλλιώς λεγόμενου «Δυτικού» κόσμου. Εξάλλου, το ίδιο το έργο, η φιλοξενούμενη βυζαντινή λειψανοθήκη, στην πορεία της ιστορίας της άλλαξε πόλεις, ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση, άλλαξε κατόχους και δέχτηκε μεταγενέστερες προσθήκες «eysebeias» που μετέβαλαν την αρχική της μορφή. Είχαν, όμως, ως αποτέλεσμα να θεωρείται σήμερα μια πολύ ενδιαφέρουσα περίπτωση που συνδυάζει με επιτυχία αισθητικές εκφράσεις τόσο της βυζαντινής όσο και της Δυτικής αργυροχρυσοχοΐας. Τόσο το γεγονός αυτό όσο και η ονομασία του έργου ως «Λειψανοθήκη του Αληθούς Σταυρού» δημιούργησαν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον αλλά και μία πρόκληση, προκειμένου το φιλοξενούμενο έργο να πλαισιωθεί από μια περιοδική έκθεση αντί μιας μεμονωμένης και απλής παρουσίασής του στο μουσείο

μας. Η ονομασία «Αληθής Σταυρός» αποτέλεσε ουσιαστικά το κλειδί της έμπνευσης του μουσειολογικού σκεπτικού της έκθεσης για δύο λόγους: πρώτον, διότι η εντόπια ορθόδοξη παράδοση της Ανατολής είναι περισσότερο εξοικειωμένη με τον «Τίμιο», όπως συνηθίζεται να λέγεται, Σταυρό του Χριστού παρά με τον «Αληθή», και δεύτερον, διότι προέκυψε σχεδόν αυτόματα νοηματική σύνδεση της λειψανοθήκης με τη διάσημη στη Δύση «Ιστορία του Αληθούς Σταυρού» ή *Leggenda della vera Croce*, ιστορία που, έχοντας τις πρώτες πηγές της στα Απόκρυφα Ευαγγέλια, γνωστή από χειρόγραφα ή και προφορική παράδοση, κωδικοποιείται και συμπεριλαμβάνεται για πρώτη φορά στο περίφημο μεσαιωνικό εκκλησιαστικό κείμενο του Jacopo da Varagine (ή da Varazze), γνωστό με το όνομα «*Legenda Aurea*», το οποίο, ωστόσο, υπήρξε σχεδόν άγνωστο στο ορθόδοξο κοινό. Η σύνδεση αυτή μετέφερε με τη σειρά της τη σκέψη στο Arezzo της Τοσκάνης, στο ομώνυμο αριστούργημα του μεγάλου ιταλού Μαέστρου της Αναγέννησης Piero della Francesca, και συγκεκριμένα στο περίφημο σύνολο τοιχογραφιών στον ναό του Αγίου Φραγκίσκου, όπου εξιστορείται με θαυμάσια τέχνη ο διασημότερος κύκλος επεισοδίων από την «Ιστορία του Αληθούς Σταυρού». Το στοιχείο αυτό αποτέλεσε την αφετηρία του περαιτέρω σχεδιασμού της έκθεσης και του κυρίως κορμού της. Όπως ακριβώς η λειψανοθήκη του Λούβρου που, εκτός της ιερότητάς της, συνδυάζει και τη βυζαντινή με τη Δυτική αισθητική, έτσι και το σκεπτικό της έκθεσης ακολούθησε τον ίδιο άξονα: Βυζάντιο – Δύση. Κάτω από αυτό το πρίσμα αναζητήθηκε στην Ανατολική ορθόδοξη θρησκευτική ζωγραφική αντίστοιχο

παράδειγμα με εκείνο του Arezzo, το οποίο επισημάνθηκε στην Κύπρο, στον ναό του Τιμίου Σταυρού στο Αγιασμάτι και μάλιστα μόνον κατά λίγα χρόνια μεταγενέστερο. Στο ίδιο σκεπτικό της παρουσίασης της «Ιστορίας του Αληθούς Σταυρού» ήταν αυτονόητη η παρουσίαση και ένταξη στην έκθεση μεταβυζαντινών εικόνων που παριστάνουν σχετικά με το Σταυρό θέματα, πολύ αγαπητά στην Ανατολή, όπως η Ύψωση του Τιμίου Σταυρού ή ακόμα τα πρόσωπα-κλειδιά στην ιστορία του αλλά και στην ιστορία ολόκληρου του χριστιανισμού, δηλαδή τους αυτοκράτορες αγίους Κωνσταντίνο και Ελένη να κρατούν το «Τίμιο Ξύλο». Οι ίδιοι άγιοι, εξάλλου, παριστάνονται και στη φιλοξενούμενη λειψανοθήκη. Η ενότητα αυτή αποτελεί τον κορμό της μουσειολογικής σύλληψης της έκθεσης, η πορεία της, όμως, αρχίζει με μια άλλη εισαγωγική θεματική ενότητα. Σε αυτήν αναλύεται η ιστορία του σχήματος του σταυρού, του οποίου η σχεδιαστική δυναμική, μέσα από την απλότητα δύο τεμνόμενων γραμμών, τον κατέστησε πανάρχαιο κοσμολογικό σύμβολο στην ιστορία του ανθρώπινου πολιτισμού ήδη από την 3η χιλιετία π.Χ. Παρουσιάζεται ακόμα η πολυσήμαντη ιστορία και χρήση του σταυρού ως σχήματος, σε διάφορους πολιτισμούς, από την εποχή των Φαραώ και των Ασσυρίων μέχρι την καθιέρωσή του ως συμβόλου του Χριστιανισμού. Η συνέχεια της έκθεσης δίνεται με τον χριστιανικό σταυρό και το γεγονός-τομή στην ιστορία του, δηλαδή τη σταύρωση του Χριστού, που τον μετέτρεψε από «ατιμωτικό» όργανο θανάτου σε «Τίμιο» Σταυρό, μυστηριακό σύμβολο ζωής, σωτηρίας αλλά και έμβλημα της θρησκείας των χριστιανών. Ειδική αναφορά, στην ίδια ενότητα, γίνεται ακόμα στις σταυροθήκες-λειψανοθήκες και γενικά στις βυζαντινές λειψανοθήκες –στις οποίες εξάλλου κατατάσσεται και αυτή του Λούβρου–, στην ιστορία τους, καθώς και τη μεγάλη διακίνησή τους στην Ευρώπη κατά τον μεσαίωνα, προιδεάζοντας έτσι τον επισκέπτη για το κεντρικό έργο-έκθεμα, του οποίου το όνομα ήδη γνωρίζει από τον τίτλο της έκθεσης. Λίγα αυθεντικά αντικείμενα, κυρίως σταυροί διαφόρων εποχών, επελέγησαν για να εκτεθούν στην πρώτη ενότητα και συνοδεύονται από σχετικό εποπτικό υλικό.

Σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο στο τέλος της έκθεσης, το μοναδικό έργο από το Λούβρο, αποτελώντας το επίκεντρο, ολοκληρώνει το σενάριο της και διηγείται στους επισκέπτες τη δική του «προσωπική» ιστορία, ως λειψανοθήκη του «Αληθούς» και «Τιμίου» Σταυρού. Μία μεταβυζαντινή εικόνα 17ου αιώνα, που παριστάνει σχετικό με τη λειψανοθήκη θέμα, τη «θριαμβική» σύνθεση δύο αγγέλων με Σταυρό, επιλέχθηκε να εκτεθεί διακριτικά στον ίδιο χώρο. Η επιλογή αυτή, όπως και όλο το σκεπτικό της έκθεσης, αποτελεί

αναφορά στην κοινή θρησκευτική και πολιτισμική ρίζα της χριστιανικής Ευρώπης, που τεκμηριώνεται ακόμα και όταν η καλλιτεχνική έκφραση και τεχνοτροπία διαφέρουν, όπως γίνεται φανερό στα έργα που παρουσιάζονται στην παρούσα έκθεση.

Από τον Πλάτωνα στον Βολταίρο και τον Κοραή: Η αρχαία ελληνική φιλοσοφία και ο Διαφωτισμός

ΠΟΥΛΥΞΕΝΗ ΑΔΑΜ-ΒΕΛΕΝΗ

Τα 5Μουσεία της Θεσσαλονίκης υποδέχονται εμβληματικά έργα του Μουσείου του Λούβρου. Το γεγονός αυτό έρχεται ως αντίδωρο στη μεγάλη έκθεση του Παρισιού για την Αρχαία Μακεδονία και το Βασίλειο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, που παρουσιάστηκε στο Λούβρο το φθινόπωρο του 2011 και εντάσσεται στο πλαίσιο των εορταστικών εκδηλώσεων για τη συμπλήρωση εκατό ετών από την απελευθέρωση της πόλης. Μια σύμπραξη που υπογραμμίζει τις κοινές πνευματικές καταβολές, τους ιδεολογικούς προσανατολισμούς και τις πολιτισμικές αξίες που διέπουν τη στενή και πολύμορφη σχέση της Ελλάδας με τη Γαλλία.

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης διοργανώνει έκθεση με τίτλο «Από τον Πλάτωνα έως τον Βολταίρο και τον

Κοραή: Η αρχαία ελληνική φιλοσοφία και ο Διαφωτισμός» (12 Οκτωβρίου 2012 - τέλη Ιανουαρίου 2013), η οποία αναδεικνύει τους δεσμούς ανάμεσα στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία και το κίνημα του Διαφωτισμού. Εξετάζει τους μηχανισμούς πρόσληψης και αναστοχασμού που καθόρισαν σε μεγάλο βαθμό μέσα από τη σκέψη του Διαφωτισμού την ευρωπαϊκή νεωτερικότητα παράλληλα με τη νεοελληνική ταυτότητα.

Η έκθεση αναπτύσσεται στις εξής ενότητες:

Το πορτρέτο από την αρχαιότητα στον Αιώνα των Φώτων:

Γλυπτό φιλοσόφου από τον αρχαιολογικό χώρο του Δίου υποδέχεται τον επισκέπτη εισάγοντάς τον στον κόσμο της φιλοσοφίας που συνδέει την ελληνική αρχαιότητα με τον γαλλικό Διαφωτισμό. Ακολουθούν οι προτομές του Βολταίρου και του Ρουσσώ και ένα μετάλλιο με ανάγλυφη απεικόνιση του Λουδοβίκου ΙΕ', έργα-δάνεια από το Μουσείο του Λούβρου, τα οποία συνδιαλέγονται με τις προτομές τριών αρχαίων Ελλήνων πνευματικών σκεπτόμενων ανθρώπων-φιλοσόφων από τη συλλογή του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης. Αναπτύσσεται η έννοια της φιλοσοφίας και ο διαχρονικός ρόλος του ελληνικού πνεύματος. Στη φιλοσοφία του Διαφωτισμού προβάλλει ιδιαίτερα το πρότυπο του φιλοσόφου, του διανοούμενου, του ανθρώπου των γραμμάτων.

Περιηγητισμός – νεοκλασικισμός – αρχαιολατρία – *goût à la grecque*:

Παρουσιάζεται η εικόνα των ελληνικών αρχαιοτήτων μέσα από τη γαλλική περιηγητική γραμματεία του 19ου αιώνα. Πρόκειται κυρίως για εκδόσεις περιηγητών από τη Βιβλιοθήκη της Βουλής. Γάλλοι λόγιοι, μοναχοί, πρέσβεις και αρχαιοδίφες θα πρωτοστατήσουν στην παρουσίαση των ελληνικών αρχαιοτήτων. Συνολικά, οι εικονογραφημένες εκδόσεις των Γάλλων αρχαιοδιφών την περίοδο του Διαφωτισμού, συνεχίζοντας μια παράδοση δημιουργίας «χαρτών μουσειών», από τη μια μεριά κατοχυρώνουν την πρωτοκαθεδρία της αρχαιοελληνικής τέχνης και από την άλλη συγκροτούν ένα επαρκές εικονιστικό απόθεμα το οποίο θα πυροδοτήσει μια συνειδητή «ελληνομανία», ως συγκεκριμένη τάση στο πλαίσιο του διαμορφούμενου νεοκλασικισμού.

Ο νεοελληνικός Διαφωτισμός ως εξέλιξη της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας και της Δυτικής σκέψης:

Αντίγραφο της Μεγάλης Χάρτας της Ελλάδος που εξέδωσε το 1797 ο Ρήγας Βελεστινλής αποτελεί το κύριο έκθεμα. Είναι η ώρα της εθνικής και πολιτικής αφύπνισης των υποδούλων. Με το μονόφυλλο του Μεγάλου Αλεξάνδρου προβάλλεται η μορφή του Μακεδόνα ως φωτεινό πρότυπο προς μίμηση και προκαλεί το Γένος να φανεί αντάξιο του και να προετοιμαστεί

για την εθνεγερσία, έχοντας ως στήριγμα το ένδοξο παρελθόν του.

Σ' αυτή την ενότητα ξεχωριστή θέση κατέχει η προτομή του Πλάτωνα, έργο του Προσαλέντη, δάνειο από την Εθνική Πινακοθήκη, που θεωρείται το πρώτο έργο της νεότερης ελληνικής γλυπτικής και συμβολίζει το μεταβατικό πέρασμα από την αρχαία ελληνική σκέψη στον Διαφωτισμό.

Στην έκθεση συμμετέχουν, με τον δανεισμό αντικειμένων, το Μουσείο του Λούβρου, το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, η Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, η Εθνική Πινακοθήκη και η ΚΖ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (Αρχαιολογικό Μουσείο Δίου).

Αρχαιολογία στα μετόπισθεν Στη Θεσσαλονίκη των ταραγμένων χρόνων 1912-1922

ΠΟΥΛΥΞΕΝΗ ΑΔΑΜ-ΒΕΛΕΝΗ

Εκατό χρόνια πριν, το φθινόπωρο του 1912, η Θεσσαλονίκη γύριζε μια ακόμα σελίδα στη μακρά της ιστορία της: ο ελληνικός στρατός έμπαινε θριαμβευτικά στην πόλη. Λίγα χρόνια μετά, το 1915, αποβιβάζεται στο λιμάνι της η Στρατιά της Ανατολής παρασύροντάς τη στη δίνη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Το τέλος του μεγάλου πολέμου και η μικρασιατική καταστροφή βρίσκει τη Θεσσαλονίκη να αγκαλιάζει τον προσφυγικό ελληνισμό και μαζί του να πορεύεται στο μέλλον.

Μέσα σε αυτούς τους ταραγμένους καιρούς ελάχιστοι Έλληνες αρχαιολόγοι αγωνίστηκαν για τη διάσωση των αρχαιοτήτων και την οργάνωση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Αλλά και Βρετανοί και Γάλλοι αρχαιολόγοι, που βρέθηκαν στρατευμένοι στο Ανατολικό μέτωπο του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, συλλέγουν αρχαιότητες και πραγματοποιούν περιορισμένες ανασκαφές με αφορμή την κατασκευή πυροβολείων και στρατιωτικών εγκαταστάσεων.

Στόχος της έκθεσης που διοργανώνεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (22 Νοεμβρίου 2012 - 31 Δεκεμβρίου 2013) είναι να σκιαγραφήσει τα κυριότερα χαρακτηριστικά της αρχαιολογικής έρευνας αυτή την περίοδο, όταν η Θεσσαλονίκη και η ευρύτερη περιοχή της βρίσκονταν στα μετόπισθεν των πολεμικών επιχειρήσεων και στο επίκεντρο πολιτικών και κοινωνικών μεταβολών.

Η αφήγηση διαρθρώνεται μέσα από τέσσερις θεματικές ενότητες:

Έν τῷ μέσω τῶν χρότων τοῦ τηλεβόλου ἄρχεται τὸ ἔργον τῆς εἰρήνης: Το πρώτο αρχαιολογικό αντικείμενο

που εισήχθη στην Αρχαιολογική Υπηρεσία, αρχαία από παραδόσεις και κατασχέσεις και τα ευρήματα της πρώτης ανασκαφής το 1913 μέσα στην πόλη περιγράφουν εύγλωττα τις άμεσες ενέργειες και τον αγώνα του ελληνικού κράτους και ελάχιστων πρωτοπόρων αρχαιολόγων για την προστασία των αρχαιοτήτων στη μόλις ελευθερωμένη βόρεια Ελλάδα.

Η στρατιά της Ανατολής στη Θεσσαλονίκη: Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος σηματοδοτεί και τις απαρχές της συστηματικής έρευνας των ξένων αρχαιολόγων στη Θεσσαλονίκη και ευρύτερα στη Μακεδονία. Αρχαιολογικά ευρήματα που ήρθαν στο φως κατά τη διάρκεια σκαπτικών εργασιών για την κατασκευή χαρακωμάτων ή πυροβολείων ζωντανεύουν τη δράση των στρατευμένων Βρετανών και Γάλλων αρχαιολόγων που συγκέντρωναν τα ευρήματά τους στον Λευκό Πύργο και στον Άγιο Γεώργιο (Ροτόντα) αντίστοιχα.

Θά ἔχωμεν καὶ τῆς ἀρχαίας πόλεως τὸ σχέδιον...: Με ορόσημο την πυρκαγιά του 1917 ξεκινά μια νέα περίοδος για την Αρχαιολογική Υπηρεσία. Πέραν της παρακολούθησης των ερευνών που διεξάγονταν από τις αντίστοιχες υπηρεσίες της Στρατιάς της Ανατολής, το ολιγάριθμο προσωπικό πρέπει να ανταπεξέλθει και στα νέα οικιστικά δεδομένα. Ευρήματα από τις σωστικές ανασκαφές στην πόλη, που γίνονται στην πυρκαϊσμένη ζώνη πριν την εφαρμογή του νέου πολεοδομικού σχεδίου, παρουσιάζουν τα πρώτα δείγματα ενός πλούσιου αρχαιολογικού παρελθόντος που μόλις είχε αρχίσει να αποκαλύπτεται.

Μια μαγευτική, καλειδοσκοπική εικόνα: Μέλη της Στρατιάς της Ανατολής, Έλληνες στρατιώτες από τη νότια Ελλάδα, έμποροι, ταξιδιώτες και επισκέπτες κάθε είδους βρέθηκαν τα ταραγμένα αυτά χρόνια στη Θεσσαλονίκη. Μέσα από αφηγήσεις, ζωγραφικούς πίνακες, προσωπικά αντικείμενα, ταχυδρομικά δελτάρια και φωτογραφικό υλικό επώνυμων και ανώνυμων γίνεται μια ανασύνθεση της Θεσσαλονίκης εν μέσω πολεμικών συνθηκών.

Επίλογο της έκθεσης αποτελούν δύο αγάλματα, ένας κύρος και μια κόρη από τη Συλλογή Ραιδεστού. Η μικρασιατική καταστροφή σήμανε το τέλος του ελληνισμού της Ανατολής. Μέσα στις δραματικές συνθήκες του ξεριζωμού, οι πρόσφυγες παίρνουν μαζί τους στη νέα πατρίδα τα στοιχειώδη. Ανάμεσα σε αυτά φέρνουν και τα προγονικά κειμήλια: αρχαία αγάλματα, επιτύμβιες στήλες, βυζαντινές εικόνες και λατρευτικά αντικείμενα. Τα κειμήλια αυτά μετουσιώνονται σε σύμβολα μνήμης και ταυτότητας, σε σημεία αναφοράς για τη συγκρότηση της ζωής στη νέα πατρίδα.

Στην έκθεση συμμετέχουν, με τον δανεισμό αντικειμένων και αρχαιολογικού υλικού, η Πινακοθήκη της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, η Συλλογή

Βασιλείου Νικόλτσιου, η Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, η Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών, το Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης, ο Χάρης Γιακουμής - Éditions Kallimages, το Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα, το Αρχείο Δημήτρη Μαυρίδη, η Συλλογή Alexandre Farnoux.

Στην είσοδο της έκθεσης προβάλλονται επιλεγμένα αποσπάσματα από το ντοκιμαντέρ «Το Πανόραμα του Αιώνα» (σκηνοθεσία Φώτος Λαμπρινός - Λέων Λοΐσιος, παραγωγή ΕΡΤ).

Αρχαιοκαπηλία τέλος

ΠΟΥΛΥΞΕΝΗ ΑΔΑΜ-ΒΕΛΕΝΗ

Η αρχαιοκαπηλία αποτελεί στις μέρες μας μάστιγα. Οι παράνομες ανασκαφές και οι κλοπές πολιτιστικών αγαθών αυξάνονται παγκοσμίως. Η Ελλάδα, σε μια ιδιαίτερα δύσκολη συγκυρία της ιστορικής της πορείας, καλείται να προστατεύσει την πολιτιστική της κληρονομιά και να τη διαφυλάξει για τις επόμενες γενιές.

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης και η Διεύθυνση Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικής Κληρονομιάς παρουσιάζουν την περιοδική έκθεση «Αρχαιοκαπηλία τέ-

λος» (8 Απριλίου 2012 - 30 Ιουνίου 2013) σε μια προσπάθεια να ενημερώσουν το κοινό για τις τεράστιες βλάβες που προκαλεί η αρχαιοκαπηλία και να το ευαισθητοποιήσουν καθιστώντας τους πολίτες ενεργούς συμμετέχοντες στον αγώνα για την προστασία των αρχαιοτήτων. Η έκθεση διαρθρώνεται σε πέντε θεματικές ενότητες:

Η αρπαγή της ιστορίας: Παρουσιάζεται το διαχρονικό φαινόμενο της αρχαιοκαπηλίας και της «διακίνησης» αρχαιοτήτων από τους αρχαίους τυμβωρύχους και τις «θριαμβικές» πομπές των Ρωμαίων στρατηγών έως τις λεηλασίες αρχαιολογικών χώρων και μουσείων κατά τη διάρκεια σύγχρονων πολέμων. Εκτίθενται αντικείμενα πρόσφατης αρχαιοκαπηλίας από τη Μακεδονία μετά την κατάσχεσή τους, παραταγμένα γραμμικά, απογυμνωμένα από το περιβάλλον και το παρελθόν τους, ώστε να γίνεται αισθητή η εικόνα της αρπαγής στην κυριολεξία της.

Αρχαία χωρίς παρελθόν: Το χρυσό στεφάνι βελανιδιάς από την πανεπιστημιακή ανασκαφή στο ιερό της Εύκλειας στη Βεργίνα και το χρυσό στεφάνι μυρτιάς από το Μουσείο Getty, που επαναπατρίσθηκε μόλις το 2007, αναλαμβάνουν να οδηγήσουν τον επισκέπτη στην καρδιά του προβλήματος της αρχαιοκαπηλίας. Από τη «συνομιλία» των δύο αντικείμενων καθίσταται ξεκάθαρο πως ένα αντικείμενο που αποτελεί προϊόν αρχαιοκαπηλίας μπορεί να διατηρεί μεν την καλλιτεχνική του αξία, χάνονται όμως για πάντα όλες οι πληροφορίες που αφορούν την ιστορία και τη χρήση του.

Τόποι χωρίς ιστορία: Κατασχεμένα κυκλαδικά ειδώλια καταδεικνύουν το τεράστιο πρόβλημα της καταστροφής αρχαιολογικών χώρων και μνημείων μέσω των λαθρανασκαφών προκειμένου να τροφοδοτηθεί η αγορά με νέα αντικείμενα. Οι Κυκλάδες αντιπροσωπεύουν τον πιο άγρια λεηλατημένο τόπο εντός των ελληνικών ορίων. Στην ίδια ενότητα παρουσιάζεται και το πρόβλημα της λεηλασίας του πολιτιστικού πλούτου των ελληνικών θαλασσών.

Νόστος χωρίς γυρισμό: Κατασχεμένα αρχαία αντικείμενα και αρχαιολογικά ζωντανεύουν την ιστορία του πρώτου καταγεγραμμένου επαναπατρισμού ελληνικής αρχαιότητας. Μέσω της περιπέτειας ενός αγάλματος από τη Θεσσαλονίκη κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου γίνεται αναφορά στις διεθνείς συμβάσεις για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών.

Η εκποίηση της αρχαιότητας: Οι οικονομικές διαστάσεις και η σύνδεση του παράνομου εμπορίου αρχαιοτήτων με άλλες μορφές παραβατικών δραστηριοτήτων του διεθνούς οικονομικού εγκλήματος, καθώς και η προσαρμογή του στις σύγχρονες συνθήκες ζωντανεύουν μέσα από κατασχεμένα νομισματικά σύνολα. Μια νέα ακμάζουσα αλλά και ανεξέ-

λεγκτη αγορά, εκείνη των δημοπρασιών μέσω διαδικτύου, αποτελεί τη νέα πρόκληση στην παράνομη διακίνηση των πολιτιστικών αγαθών.

Μάθε και σώσε - Ώρα για δράση: Η τελευταία ενότητα είναι αφιερωμένη στην ενημέρωση και εκπαίδευση των πολιτών. Κάθε αρχαίο αντικείμενο είναι φορέας της ιστορίας του τόπου και κατ' επέκταση του κάθε πολίτη. Η ενημέρωση και η κοινοποίηση της εθνικής και διεθνούς νομοθεσίας που προστατεύει την πολιτιστική κληρονομιά έχουν ως απώτερο στόχο την ευαισθητοποίηση του κοινού έτσι ώστε και οι ίδιοι οι επισκέπτες να καταστούν ενεργοί συμμετέχοντες στον αγώνα για την προστασία της.

Στην έκθεση συμμετέχουν, με τον δανεισμό αρχαίων αντικειμένων και αρχαιολογικού υλικού, η πανεπιστημιακή ανασκαφή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στη Βεργίνα - ΙΖ' ΕΠΚΑ, η ΙΣΤ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, η Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων και η Κεντρική Βιβλιοθήκη του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου.

Μια ιστορία από φως, στο φως Περιοδική έκθεση στο Λαογραφικό και Εθνολογικό Μουσείο Μακεδονίας - Θράκης

ΖΗΣΗΣ ΣΚΑΜΠΑΛΗΣ
ΕΛΕΝΗ ΜΠΙΝΤΣΗ

Το Λαογραφικό και Εθνολογικό Μουσείο Μακεδονίας-Θράκης (ΛΕΜΜ-Θ) και το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού (ΜΒΠ), στο πλαίσιο του προγράμματος εκδηλώσεων του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού για το 2011 «Θεσσαλονίκη - Σταυροδρόμι Πολιτισμών», οργάνωσαν την περιοδική έκθεση «Μια ιστορία από φως, στο φως».

Η έκθεση πραγματευόταν την ιστορία του τεχνητού φωτισμού από την αρχαιότητα ως τις ημέρες μας και περιελάμβανε 230 μουσειακά αντικείμενα από 15 φορείς¹ πολιτισμού, καθώς και από ιδιωτικές συλλογές.

Η ιστορία του τεχνητού φωτισμού ξεκινά με τη μεγάλη αφήγηση της κατάκτησης της φωτιάς, απαρχή του πολιτισμού

¹ Τα εκθέματα, εκτός από τις συλλογές των δύο μουσείων (ΛΕΜΜ-Θ και ΜΒΠ) που συνδιοργάνωσαν την έκθεση, δανείστηκαν από τους παρακάτω φορείς: Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, ΙΣΤ', ΙΗ' και ΚΖ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, 7η, 9η και 10η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Βυζαντινό & Χριστιανικό Μουσείο, Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, Μουσείο Ισλαμικής Τέχνης - Μπενάκη, Εβραϊκό Μουσείο της Ελλάδος, Λαογραφικό Μουσείο Αρχοντικού Τσιτσά - Μέτσοβο, Κέντρο Διάδοσης Επιστημών - Νόησις.

του ανθρώπου, την οποία ακολούθησε η διπλή προσπάθεια διατήρησης και αφής της φλόγας. Με άλλα λόγια, η ιστορία του τεχνητού φωτισμού είναι ταυτόχρονα ιστορία των μέσων για τη διατήρηση και την αφή του πυρός ως πηγής φωτός. Οι πυρσοί, τα λυχνάρια, τα κεριά και οι καντήλες, όπως και οι λάμπες πετρελαίου είναι, στην ουσία, μέσα διατήρησης του πυρός. Και αυτό ισχύει μέχρι και για τον λαμπτήρα πυράκτωσης, γιατί και αυτός «διά του πυρός» λάμπει.

Έτσι, αρχικά στην έκθεση έγινε αναφορά στην οικειοποίηση της φωτιάς από τον άνθρωπο –ένα από τα ευεργετήματα της οποίας ήταν και ο φωτισμός-, όπως και στις τεχνικές αφής της φωτιάς με τη βοήθεια της τριβής, της κρούσης ή των κατόπτρων. Μετά από σύντομη εισαγωγή στον τεχνητό φωτισμό της αρχαιότητας, στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζονταν αναλυτικά τα φωτιστικά μέσα που αναπτύχθηκαν κατά τη βυζαντινή περίοδο με καύσιμη ύλη το λάδι, το κεριά, το ζωικό λίπος και τα ρητινούχα ξύλα. Ο επισκέπτης καλούνταν να διακρίνει την πρακτική χρήση της φωτιάς και να αναζητήσει στη μεταφυσική διάσταση, με την οποία ο άνθρωπος περιέβαλλε το φως, την έκφραση του ισχυρού δεσμού της φλόγας με το υπερβατικό αίσθημα του ιερού.

Η επόμενη ενότητα ήταν αφιερωμένη στη Θεσσαλονίκη, η οποία, ως σταυροδρόμι χερσαίων και θαλασσιών δρόμων, υπήρξε τόπος συμβίωσης πολιτισμών και θρησκειών. Στον χάρτη της πόλης σημειώθηκε η ευεργετική για τους όρους συγκρότησης του συλλογικού βίου παρουσία των λατρευτικών κτηρίων τριών θρησκειών, της χριστιανικής, της ιουδαϊκής και της ισλαμικής, και επισημάνθηκε ο τελετουργικός προσανατολισμός τους μέσα στον αστικό ιστό: προς την Ανατολή, την Ιερουσαλήμ, τη Μέκκα. Φωτιστικά σκεύη από τις τρεις λατρείες αναδείκνυαν τη χρηστική και συμβολική διάσταση του φωτός σε καθεμία από αυτές.

Η τέταρτη ενότητα της έκθεσης παρουσίαζε διαδοχικά τα φωτιστικά μέσα της προβιομηχανικής κοινωνίας και τη σταδιακή αντικατάστασή τους με συσκευές που χρησιμοποιούσαν πλέον ορυκτά καύσιμα, και κατέληγε στη σημαντικότερη τομή στην εξέλιξη των φωτιστικών μέσων, την επινόηση του ηλεκτρικού λαμπτήρα που έκλεισε έναν κύκλο χιλιετιών φωτισμού από τη φωτιά.

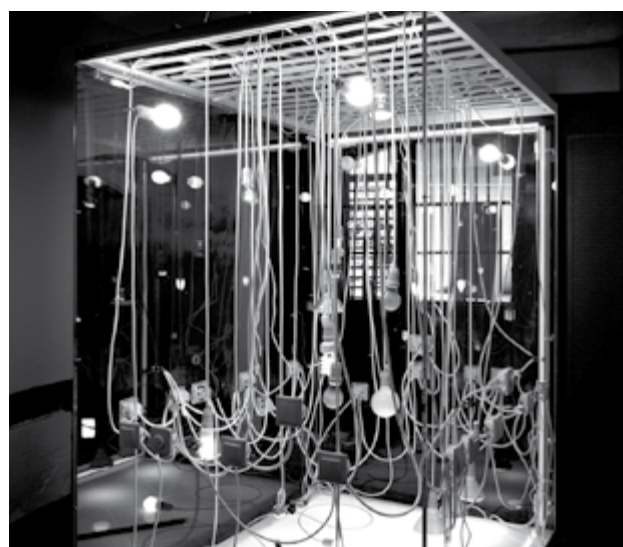
Η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας του φωτισμού της τελευταίας 20ετίας «εγκλωβίστηκε» σε μία διαδραστική φωτιστική εγκατάσταση της εικαστικής ομάδας φωτισμού Beforelight, που καλούσε τον επισκέπτη να δημιουργήσει, παίζοντας μια ξεχωριστή, κάθε φορά, σύνθεση φωτός.

Η έκθεση «Μια ιστορία από φως, στο φως» παρουσίασε, για πρώτη φορά στη χώρα μας, πτυχές του τεχνητού φωτισμού και φωτιστικά μέσα στη χρηστική, τεχνολογική, οικονομική

και συμβολική διάστασή τους. Συνοδεύτηκε δε από δύο εκδόσεις: έναν αναλυτικό κατάλογο αντικειμένων με άρθρα 32 επιστημόνων που σχετίζονται με το θέμα του τεχνητού φωτισμού και έναν σύντομο οδηγό.

Την έκθεση, που αναπτύχθηκε στο υπόγειο του κτηρίου του ΛΕΜΜ-Θ² στη Θεσσαλονίκη, επιμελήθηκαν οι: Γιάννης Μότσιανος, αρχαιολόγος ΜΒΠ, Ελένη Μπίντση, λαογράφος ΛΕΜΜ-Θ, και Ζήσης Σκαμπάλης, αρχιτέκτων ΛΕΜΜ-Θ, με συντονίστρια των εργασιών τη Φωτεινή Οικονομίδου - Μπότσιο, προϊσταμένη Διεύθυνσης ΛΕΜΜ-Θ. Μετά τη λήξη της μεταφέρθηκε στην «Τεχνόπολι»³ του Δήμου Αθηναίων με την επιμέλεια της Μαρίας Φλώρου, αρχαιολόγου, Θάλειας Σπυριδάκη, αρχαιολόγου, και Ερατώ Κουτσοδάκη, αρχιτέκτονα, προσελκύνοντας αξιοσημείωτα μεγάλο αριθμό επισκεπτών. Στην αυξημένη επισκεψιμότητα συνέβαλε η υποστήριξή της από το Μουσείο της Ακρόπολης, όπου αναγγέλθηκε μέσω εικαστικής φωτιστικής εγκατάστασης της ομάδας Beforelight και παράλληλης δράσης εντός του Μουσείου.

Οφείλουμε ευχαριστίες στους φορείς και τους ερευνητές που συνεργάστηκαν για την επιτυχή ολοκλήρωση της έκθεσης με τον δανεισμό αντικειμένων και τη συγγραφή των αντίστοιχων λημμάτων του καταλόγου, στους συναδέλφους Σοφία Τσιλίδου, Ιωάννα Αδαμοπούλου και Σωτήρη Φωτακίδη από τη Διεύθυνση Μουσείων Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του ΥΠΠΟΤ, στην «Τεχνόπολι» του Δήμου Αθηναίων, στον κ. Δημήτρη Παντερμαλή και στο Διοικητικό Συμβούλιο του ΛΕΜΜ-Θ για την αμέριστη συμπαράστασή του.

² Από 31 Οκτωβρίου 2011 έως 11 Ιουνίου 2012.

³ Από 25 Ιουνίου 2012 έως 9 Σεπτεμβρίου 2012.

Πολιτιστικά & Εκπαιδευτικά Προγράμματα

European Heritage Days
Journées européennes
du patrimoine

Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2011-2012 Κρίσεις: Συνέχειες και ασυνέχειες στην Ιστορία

ΣΟΦΙΑ ΑΗΔΟΝΗ

«Ραντεβού τον Σεπτέμβρη» δίνουν κάθε χρόνο οι Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς και με κάθε τρόπο δίνεται η αίσθηση μιας καινούργιας αρχής, γεγονός αρκετά ενθαρρυντικό για την περίοδο και τις συνθήκες που ζούμε. Το ραντεβού είναι πια γνωστό και δίνεται σε αρχαιολογικούς χώρους, μουσεία και μνημεία που συνήθως δεν βρίσκονται στους πρώτους προορισμούς των πολιτιστικών διαδρομών, ή που οι εκδηλώσεις μάς προτείνουν να τους προσεγγίσουμε κάτω από μια διαφορετική οπτική.

Ο λόγος επιλογής του θέματος των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ήδη πριν από δύο χρόνια, ήταν κάτι παραπάνω από προφανές. Μια οικονομική κρίση, που φαινόταν να ξεκινά από την Ελλάδα, απλώθηκε σε όλη την Ευρώπη, έκανε φανερές τις παγκόσμιες παραμέτρους της και εν τέλει αποκάλυψε τη δομή και τις παθογένειες της οργανωμένης πολιτείας και της κοινωνίας μας. Και ενώ αυτή η κρίση δεν έχει ολοκληρώσει ακόμα τον κύκλο της, ο θεσμός των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς –θεσμός που τελεί επίσης σε κρίση, αφού πριν δύο χρόνια έφτασε πολύ κοντά στην κατάργησή του και διεσώθη χάρη στο πείσμα της γραμματείας συντονισμού στο Συμβούλιο της Ευρώπης, που προέβλεπε και τη θέληση των εθνικών συντονιστών για τη συνέχισή του– έδωσε την ευκαιρία για «συζητήσεις» για όλων των ειδών τις κρίσεις, τα αίτια που τις προκαλούν, τους τρόπους με τους οποίους εκδηλώνονται, τα ίχνη που αφήνουν, τις ασυνέχειες που δημιουργούν στη συνέχεια της Ιστορίας.

Το χαραγείο των τοννεσίων, ομοίως των δηναρίων.
Ακμή και παρακμή στο νομισματοκοπείο της Γλαρέντζας.

Σε τέτοιες «κρίσιμες» περιόδους, άλλωστε, υπάρχει πάντα μια τάση αναζήτησης αναλόγων σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βάθος χρόνου. Το παρελθόν προσφέρεται για πιθανές ερμηνείες ή και λύσεις, με όλους τους κινδύνους που αυτού του είδους οι προσεγγίσεις ενέχουν, λόγω των στρεβλώσεων και των απλουστεύσεων που υιοθετούνται, προκειμένου τα ανάλογα να ταιριάζουν.

Με την έννοια της διατάραξης της λειτουργίας ενός συστήματος η λέξη «κρίση» χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά από τον Ιπποκράτη, για να περιγράψει έναν άνθρωπο που ασθενεί. Με την ίδια έννοια, δηλαδή της δυσλειτουργίας, συναντάται και στον Ηρόδοτο, όταν αυτός αναφέρεται σε πολιτισμούς σε παρακμή. Τον 16ο αιώνα ο όρος επανέρχεται στις πολιτικές επιστήμες με την έννοια της δυσλειτουργίας των πολιτικών θεσμών. Από την πολιτική πέρασε στην οικονομία τον 19ο αιώνα, όταν ο Μαρξ όριζε τη δυσλειτουργία της οικονομίας ως καταστροφή των παραγωγικών δυνάμεων που τη συνθέτουν.

Η σημερινή κρίση, οικονομική σε πρώτη ανάγνωση, πολυεπίπεδη εν τέλει, κάνει πιο σαφή τη δομή και λειτουργία του συστήματος του πολιτισμού. Συστατικά μέρη αυτού του συστήματος είναι οι δομές κάθε κοινωνίας, οι σχέσεις που δημιουργούνται μεταξύ τους και τα προϊόντα –υλικά και άυλα– που προκύπτουν. Και όλα αυτά σε μια συνεχή χρονική αλληλουχία, όπου μια κρίση, μια βίαιη δηλαδή διαδικασία μετάβασης από μια κατάσταση σε μια άλλη, συνιστά μια ασυνέχεια στο ιστορικό γίγνεσθαι. Ποικίλα τα είδη των κρίσεων, όσα και τα συστατικά του συστήματος. Ποικίλα και τα αίτια που τις προκαλούν με απρόβλεπτες συχνά συνέπειες και διαστάσεις.

Από το ενδιαφέρον που έδειξαν, ιδιαίτερα τη δεύτερη χρονιά εορτασμού, οι φορείς που συμμετείχαν, αποδείχθηκε ότι η κρίση μπορεί να εμπνεύσει και να λειτουργήσει δημιουργικά. Και ενώ την πρώτη χρονιά οι τόποι όπου πραγματοποιήθηκαν εκδηλώσεις μόλις έφταναν τους είκοσι δύο, φέτος ξεπέρασαν τους εξήντα, δίνοντας την αίσθηση ότι ίσως χρειάζεται λίγος χρόνος παραπάνω για μια κοινωνία που η ίδια και οι δομές της είναι σε κρίση, ώστε να μπορέσει ή να θελήσει να συζητήσει γι' αυτήν, έστω και αν η αφορμή δεν είναι η δική της κρίση, αλλά οι κρίσεις που εμφανίστηκαν κατά το παρελθόν.

Οι Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς αυτό το καλοκαίρι ξεπέρασαν άλλη μια κρίση, εθνικού επιπέδου αυτή τη φορά. Διασφάλισαν τη συνέχεια του δικαιώματος της ελεύθερης εισόδου κατά τη διάρκεια του σαββατοκύριακου του εορτασμού τους σε μια Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΦΕΚ/Β/1945/15-6-2012), η οποία περιορίζει, για ευνόητους λόγους, τις ημέρες ελεύθερης εισόδου σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους. Σε αντίθετη περίπτωση θα αναιρούνταν πλήρως το πνεύμα του εορτασμού, που προσκαλεί το ευρύ κοινό σε γνωριμία με την πολιτιστική του κληρονομιά.

Σ' αυτές τις συνθήκες το θέμα των «κρίσεων» αποδείχθηκε ότι δεν ήταν καθόλου συμπτωματικό ή τυχαίο.

Τα αρχαία επέστρεψαν και αφηγούνται την ιστορία τους

ΣΟΥΖΑΝΑ ΧΟΥΛΙΑ

Η Διεύθυνση Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών (ΔΤΠΠΑ) συμμετείχε για πρώτη φορά στον εορτασμό των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς (28-30 Σεπτεμβρίου 2012), συνεργαζόμενη με το ΤΕΙ Αθήνας και το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς. Πραγματοποιήθηκε εκπαιδευτικό πρόγραμμα σε μαθητές του 49ου Δημοτικού Σχολείου Κεραμεικού με τίτλο «Λευκές σελίδες ημερολογίου ανασκαφής», με σκοπό την ευαισθητοποίηση των μικρών μαθητών πάνω στο σοβαρό πρόβλημα της αρχαιοκαπηλίας (Φανή Σταυρουλάκη). Επίσης, πραγματοποιήθηκε εκδήλωση με τίτλο «Τα αρχαία επέστρεψαν και αφηγούνται την ιστορία τους», με ομιλίες και μικρή έκθεση πόστερ που εστίαζαν σε ζητήματα επαναπατριsmού αρχαιοτήτων, καθώς και παρουσίαση του ιστορικού της κατάσχεσης των Κούρων της Κλένιας (Ελένη Πιπέλια). Πλην των αναφερομένων υπαλλήλων, ουσιαστική βοήθεια στην όλη διοργάνωση προσέφεραν και οι Αναστασία Ράμμου και Δημήτρης Παρράς.

Η ΔΤΠΠΑ έχει νομική υποχρέωση να προστατεύει τα πολιτιστικά αγαθά, να καταπολεμά την αρχαιοκαπηλία, να αναζητά, τεκμηριώνει και διεκδικεί την επιστροφή έργων τέχνης, τα οποία έχουν κλαπεί ή διακινηθεί παράνομα στο εσωτερικό και το εξωτερικό. Ο επαναπατριsmός έργων τέχνης αποτελεί πολύπλοκη και χρονοβόρα διαδικασία. Τα τελευταία χρόνια χάρη στη συστηματοποίηση των διαδικασιών διεκδίκησης, την καθημερινή παρακολούθηση των οίκων δημοπρασιών, την άμεση ενημέρωση της διεθνούς κοινότητας μέσω της Interpol, την υπογραφή διμερών συμφωνιών, την τήρηση των διεθνών συμβάσεων με την αποτελεσματική συνεργασία πολλών Υπηρεσιών, διαθέτοντας την απαραίτητη αρχαιολογική και φωτογραφική τεκμηρίωση και μετά την παράθεση επαρκούς νομικής επιχειρηματολογίας, έχει επιτευχθεί άμεση και αδάπανη για το Ελληνικό Δημόσιο επιστροφή εκατοντάδων έργων που είχαν απομακρυνθεί παράνομα από τη χώρα. Μερικές τέτοιες περιπτώσεις παρουσιάστηκαν στην εκδήλωση, όπως:

Η επιτύμβια στήλη που είχε βρεθεί το 1961 στο Πόρτο Ράφτη:

Το άνω τμήμα της εμφανίστηκε ξαφνικά το 1990 στο Metropolitan Museum της Ν. Υόρκης, στην έκθεση έργων της Συλλογής Shelby White - Leon Levy. Ταυτίστηκε ως συνανήκον από τον καθηγητή Γ. Δεσπίνη το 1993. Αμέσως ξεκίνησαν μακροχρόνιες προσπάθειες επιστροφής του με αποτέλεσμα να υπογραφεί το 2008, έπειτα από διαπραγματεύσεις μεταξύ Υπουργείου Πολιτισμού και Shelby White, συμφωνία και το έργο τελικώς να επιστραφεί στο Μουσείο της Βραυρώνας (Κατερίνα Βουτσά).

Δύο τμήματα επιτυμβίου αναγλύφου που είχαν αγοραστεί από το Μουσείο Getty τη δεκαετία του 1970:

Αποδείχθηκε ότι συνανήκαν με ένα τρίτο του Μουσείου Κανελουπούλου. Το αίτημα διεκδίκησης διατυπώθηκε για πρώτη φορά το 2007 και ακολούθησε μακρά περίοδος διαπραγματεύσεων. Ο επαναπατριsmός τους πραγματοποιήθηκε τον Μάρτιο του 2012 (Κώστας Νικολέντζος).

Η ενεπίγραφη στήλη από τον Θορικό που είχε αγοραστεί επίσης από το Μουσείο Getty το 1979:

Πρόκειται για ένα θρησκευτικό ημερολόγιο θυσιών και τοπικών εορτών που τα ίχνη του είχαν χαθεί από το 1960. Σήμερα εκτίθεται στο Επιγραφικό Μουσείο (Κώστας Νικολέντζος).

Τμήμα μαρμάρινου ανδριάντα υπερφυσικού μεγέθους. Είχε αποκαλυφθεί στις ανασκαφές του 1904 στο Αμφιράειο και είχε κλαπεί το 1993:

Η αναζήτηση κράτησε δεκατρία χρόνια ώσπου το 2004 εντοπίστηκε σε δημοπρασία

του οίκου Gorny & Mosch στο Μόναχο. Μετά την άσκηση ασφαλιστικών μέτρων ο επαναπατρισμός πραγματοποιήθηκε, μέσα σε 24 ημέρες, τον Μάιο του 2004 (Χρήστος Κουτσοθανάσης).

Τα επαναπατρισθέντα βυζαντινά έργα:

- Η δεσποτική εικόνα του αγίου Προκοπίου από το τέμπλο του ομώνυμου ναού της Βέροιας, η κλοπή της οποίας διαπιστώθηκε το 1975 κατά την καταγραφή των κειμηλίων από τον αείμνηστο αρχαιολόγο Θανάση Παπαζώτο. Η εικόνα είχε περιέλθει στην Ιδιωτική Συλλογή Μαρτίνου στο Λονδίνο. Μόλις ο συλλέκτης πληροφορήθηκε την προέλευσή της την επέστρεψε στα τέλη του 2011. Εκτίθεται στο Βυζαντινό Μουσείο Βέροιας.
- Το τμήμα εικόνας Παναγίας Οδηγήτριας, που είχε κλαπεί από τον ναό του Αγίου Νικολάου Ηλιοχωρίου στο Ζαγόρι το 2009 μαζί με άλλα επτά κειμήλια. Το άλλο τμήμα της εικόνας του 17ου αιώνα είχε εγκαταλειφθεί από τους αρχαιοκάπηλους στο Ιερό Βήμα. Δύο χρόνια αργότερα εντοπίστηκε στον διαδικτυακό κατάλογο της Temple Gallery στο Λονδίνο και ύστερα από εξωδικαστικό συμβιβασμό επαναπατρίστηκε και μεταφέρθηκε στο Βυζαντινό Μουσείο Ιωαννίνων.
- Τα σπαράγματα τοιχογραφιών με παραστάσεις του Προφήτη Ηλία και του αγίου Ανδρέα Κρήτης από τον ναό της Παναγίας της Κρήνας στη Χίο (12ος αι.), που είχαν κλαπεί τον Μάιο του 1981. Ο φυσικός αυτουργός εντοπίστηκε το 1984. Δύο από τα κλαπέντα σπαράγματα είχαν περιέλθει στο ολλανδικό ερευνητικό ίδρυμα Odigia. Επαναπατρίστηκαν τον Νοέμβριο του 2011 και μεταφέρθηκαν στη Χίο.
- Ο ελκυστήρας (αρχιτεκτονικό μέλος) που είχε κλαπεί από τον ναό της Μεταμόρφωσης στο Νομισί της Μεσσηνιακής Μάνης το 1998. Εντοπίστηκε σε δημοπρασία του οίκου Christie's στο Λονδίνο το 2011, παραδόθηκε στην ελληνική πρεσβεία στο Λονδίνο και επαναπατρίστηκε τον Μάιο του 2012 (Νίκος Πανουτσόπουλος).

Η ελαιογραφία με παράσταση του μύθου του Καλυδωνίου κάπρου:

Αποδίδεται στον Φλαμανδό ζωγράφο Rubens και αποτελεί αντικείμενο επαναπατρισμού από την Ελλάδα προς το Βέλγιο. Το έργο είχε κλαπεί το 2001 από το Μουσείο Καλών Τεχνών της Γάνδης. Δέκα χρόνια αργότερα εντοπίστηκε στην περιοχή της Γλυφάδας σε χέρια ιδιωτών. Μετά την ολοκλήρωση των διαδικασιών, ο πίνακας παραδόθηκε στη βελγική πρεσβεία της Αθήνας και επεστράφη επίσημα

στο Μουσείο της Γάνδης τον Ιούλιο του 2012 (Θανάσης Σωτηρίου).

Οι περιπτώσεις επαναπατρισμού πολιτιστικών αγαθών δεν είναι πάντοτε δύσκολες και χρονοβόρες. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση των περιπτώσεων ατόμων από το εξωτερικό που επιστρέφουν οικειοθελώς έργα τέχνης, τα οποία είχαν απομακρυνθεί στο παρελθόν από τη χώρα. Οι πράξεις αυτές αποτελούν απόρροια των προσπαθειών που καταβάλλονται από ελληνικής πλευράς για την ευαισθητοποίηση της διεθνούς κοινής γνώμης αναφορικά με την ηθική υποχρέωση επιστροφής των πολιτιστικών αγαθών στον τόπο προέλευσής τους. Με τον επαναπατρισμό πολιτιστικών αγαθών θεραπεύεται η επιστημονική ασυνέχεια που προκαλείται από τη βίαιη απομάκρυνση του έργου από το ιστορικό του περιβάλλον, αποφεύγεται η απώλεια καίριων αρχαιολογικών πληροφοριών και, συνεπώς, αποκαθίσταται η ιστορική μνήμη.

Οι «Πράσινες Πολιτιστικές Διαδρομές» το 2012

ΜΑΡΙΑ ΛΑΓΟΓΙΑΝΝΗ
 ΤΟΝΙΑ ΚΟΥΤΣΟΥΡΑΚΗ
 ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΣΕΛΕΛΗ
 ΤΖΕΝΗ ΑΛΜΠΑΝΗ
 ΕΦΗ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
 ΝΤΕΛΙΑ ΤΖΩΡΤΖΑΚΗ

Η Διεύθυνση Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων (ΔΜΕΕΠ) της Γενικής Γραμματείας Πολιτισμού διοργάνωσε, στο πλαίσιο της συμμετοχής της στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη, το πρόγραμμα «Πράσινες Πολιτιστικές Διαδρομές». Στόχος του προγράμματος είναι η προαγωγή της βιώσιμης ανάπτυξης μέσα από το τρίπτυχο Εκπαίδευση – Πολιτισμός – Τουρισμός.

Οι «Πράσινες Πολιτιστικές Διαδρομές» εφαρμόστηκαν για το έτος 2012 πιλοτικά σε τρεις νομούς –Αττικής, Λέσβου και Ρεθύμνου– και πραγματοποιήθηκαν με τη σύμπραξη φορέων της Γενικής Γραμματείας Πολιτισμού και του Τομέα Παιδείας του ΥΠΑΙΘΠΑ, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, φορέων με περιβαλλοντική δράση και οργανώσεων της τοπικής κοινωνίας. Περιέλαβαν περιπάτους και θεματικές ξεναγήσεις σε αρχαιολογικούς χώρους, φυσικούς τόπους και μουσεία, εκπαιδευτικά προγράμματα για σχολικές ομάδες και οικογένειες.

νεις, διαλέξεις και ενημερωτικές παρουσιάσεις. Οι δράσεις διήρκεσαν ένα δεκαήμερο (1-10 Ιουνίου 2012), σε χρονική εγγύτητα με την Παγκόσμια Ημέρα για το Περιβάλλον (5 Ιουνίου 2012).

Η συμμετοχή του κοινού σε όλες τις εκδηλώσεις ήταν ελεύθερη.

Νομός Αττικής

Στο πλαίσιο των εκδηλώσεων του προγράμματος «Πράσινες Πολιτιστικές Διαδρομές» το Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας της ΔΜΕΕΠ υποδέχθηκε σχολικές ομάδες με εκπαιδευτικά προγράμματα την Παρασκευή, 8 Ιουνίου, ενώ την Κυριακή, 10 Ιουνίου, επισκέπτες ενήλικες και παιδιά, με θεματικές περιηγήσεις και δράσεις.

Στο Αρχαιολογικό Μουσείο Βραυρώνας πραγματοποιήθηκε η δράση με τίτλο «Με τις άρκτους στη Βραυρώνα» από την αρχαιολόγο κ. Ευ. Πίνη, ενώ η Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία συμπλήρωσε τη δράση με επίσκεψη στον υγρότοπο Βραυρώνας για μια γνωριμία με τη γλωρίδα και την πανίδα της περιοχής.

Στην Πύλη του Αδριανού, η συντηρήτρια κ. Σ. Παπιδά, με το πρόγραμμα «Το χρώμα του χρόνου», παρουσίασε τα σημάδια που οι περιπέτειες του μνημείου χάραξαν στην επιφάνειά του. Την Κυριακή, το πρόγραμμα αυτό συνδυάστηκε με περίπατο στο ιερό του Ολυμπίου Διός και στα παρילίσια ιερά, διαδρομή στην ξεχασμένη όχθη του Ιλισού από την αρχαιολόγο κ. Τ. Κουτσουράκη. Οι αρχαιολόγοι κ.κ. Ε. Μπαζίνη και Α. Σέλελη, σε συνεργασία με τη Φιλοδοσική Ένωση Αθηνών, εξερεύνησαν τη «Φύση και ιστορία στις πλαγιές του Υμηττού», σε ένα πρόγραμμα σχεδιασμένο για οικογένειες. Ο αρχαιολόγος κ. Ν. Γεωργιόπουλος οδήγησε τους επισκέπτες σε έναν περίπατο στα ίχνη του αρχαίου ποταμού Ηριδανού, με αφητηρία τον Σταθμό του Μετρό στο Σύνταγμα και κατάληξη τον αρχαιολογικό χώρο του Κεραμεικού. Στον πεζόδρομο της Ερμού, στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου, η Φιλαρμονική Ορχήστρα του Δήμου Αθηναίων έπαιξε μουσική για τους συμμετέχοντες στις εκδηλώσεις αλλά και τους περαστικούς, δίνοντας στην εκδήλωση γιορτινό χαρακτήρα.

Να σημειωθεί ότι, με την ευκαιρία των εκδηλώσεων, σχεδιάστηκαν και διανεμήθηκαν στο κοινό ενημερωτικά έντυπα για την κάθε δράση.

Στον νομό Αττικής επίσης, το Τμήμα Εκθέσεων και Μουσειολογικής Έρευνας της ΔΜΕΕΠ, με επιμέλεια των αρχαιολόγων κ.κ. Ευ. Κλωνή και Ει. Λεοντακιανάκου, σχεδίασε και υλοποίησε τη δράση «Πράσινο περίπατο σε βυζαντινά μνημεία των Μεσογείων» σε συνεργασία με την 1η ΕΒΑ και τον Δήμο Σαρωνικού. Ο περίπατος, στον οποίο συμμετείχαν άτομα

κάθε ηλικίας, πραγματοποιήθηκε το πρωινό της Κυριακής, 10 Ιουνίου, με αφητηρία την πλατεία των Καλυβίων και ξεναγό την αρχαιολόγο κ. Ε. Γκίνη-Τσοφοπούλου, επ. διευθύντρια της 1ης ΕΒΑ. Ο πρώτος σταθμός της διαδρομής μέσα στο ήρεμο καταπράσινο τοπίο των Μεσογείων ήταν ο ναός της Παναγίας Μεσοσπορίτισσας, μιας μονόκλιτης τρουλαίας βασιλικής του 12ου αιώνα, που βρίσκεται στον αρχαιολογικό χώρο των «Εννέα Πύργων». Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες επισκέφθηκαν τον παρακείμενο σταυροειδή εγγεγραμμένο ναό του Αγίου Πέτρου (τέλη 12ου-αρχές 13ου αιώνα) και είχαν την ευκαιρία να δουν, ανάμεσα στις τοιχογραφίες του 1232, το σπάνιο πορτρέτο του λόγιου αρχιεπισκόπου Αθηνών Μιχαήλ Χωνιάτη (1182-1204). Μετά το τέλος της διεξοδικής ξενάγησης στο μνημείο, η ομάδα απόλαυσε, στη σκιά ενός μεγάλου δένδρου στα δυτικά του ναού, αναψυκτικά και γλυκίσματα, μια ευγενική προσφορά του Δήμου Σαρωνικού, και είχε την ευκαιρία να ανταλλάξει απόψεις σχετικά με το μνημείο. Στους συμμετέχοντες διανεμήθηκαν το ενημερωτικό τεύχος «Πράσινο περίπατο σε βυζαντινά μνημεία των Μεσογείων», έκδοση της ΔΜΕΕΠ, το πολύπτυχο «Διαδρομές σε βυζαντινά μνημεία των Μεσογείων», παλιότερη έκδοση της 1ης ΕΒΑ που επαναιτυπώθηκε με την ευκαιρία της δράσης, και η αφίσα του προγράμματος.

Εκπαιδευτικό πρόγραμμα στη Μονή Καισαριανής.

Τον κύκλο των εκδηλώσεων στον νομό Αττικής συμπλήρωσε μια περιήγηση στο περιβαλλοντικό-πεζοπορικό μονοπάτι του Εθνικού Δρυμού Σουνίου, με έμφαση στα μνημεία της αρχαίας μεταλλουργίας. Η δράση αυτή, που απευθυνόταν σε κοινό κάθε ηλικίας, διοργανώθηκε από την παιδαγωγική ομάδα του Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Λαυρίου, αποτελούμενη από τους κ.κ. Α. Αθανασόπουλο, Μ. Καγιάφα, Φ. Πέππα, Ε. Μιχαηλίδου και Δ. Μπία, και πραγματοποιήθηκε την Κυριακή, 10 Ιουνίου (9:00-14:00).

Νομός Λέσβου

Στον νομό Λέσβου το πρόγραμμα «Πράσινες Πολιτιστικές Διαδρομές» πραγματοποιήθηκε από 1 έως 3 Ιουνίου. Η χάραξη των διαδρομών διαμορφώθηκε με γνώμονα την ιστορική και πολιτιστική παράδοση της περιοχής αλλά και το φυσικό περιβάλλον της, σε συνεργασία της ΔΜΕΕΠ με τον Διευθυντή του Μουσείου Φυσικής Ιστορίας και Απολιθωμένου Δάσους, αν. Καθηγητή Πανεπιστημίου Αιγαίου κ. Ν. Ζούρο, και τις Εφορείες Κ' ΕΠΚΑ και 14η ΕΒΑ.

Στις εκδηλώσεις περιλαμβάνονταν τρεις δράσεις, μία για κάθε ημέρα. Η πρώτη αφορούσε σε διαλέξεις, από τους μετέχοντες στο Πρόγραμμα, στο Νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Μυτιλήνης για το θέμα των πολιτιστικών διαδρομών και της αρμονικής συνύπαρξης περιβάλλοντος και πολιτισμού. Τη δεύτερη δράση αποτελούσε μια πρωτότυπη διαδρομή, με τίτλο «Στα βήματα του Αριστοτέλη και του Θεόφραστου. Ανακαλύπτουμε τόπους που συνδέονται με τη γέννηση των φυσικών επιστημών», η οποία πραγματοποιήθηκε με λεωφορείο και διέσχισε τη Λέσβο –σημείο εκκίνησης ήταν το Νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Μυτιλήνης– με ενδιάμεσους σταθμούς και κατάληξη στην Ερεσό. Η διαδρομή ακολούθησε τα χνάρια των δύο φιλοσόφων, αποκαλύπτοντας τα σημεία που συνδέονται με τις μελέτες τους, οι οποίες αποτέλεσαν την απαρχή των φυσικών επιστημών. Στους σταθμούς οι επισκέπτες είχαν τη δυνατότητα να απολαμβάνουν τοπικά εδέσματα φτιαγμένα από γυναικείους συνδέσμους του νησιού. Οι εκδηλώσεις έκλεισαν με δύο εκπαιδευτικά προγράμματα, ένα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Μυτιλήνης, «Φωνές νερού μυριάδες», και ένα στο απολιθωμένο δάσος στο Σίγρι, «Μικροί παλαιοντολόγοι».

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Μικροί Παλαιοντολόγοι» στο Μουσείο Απολιθωμένου Δάσους στη Λέσβο.

Το πρόγραμμα ολοκληρώθηκε με εξαιρετική επιτυχία –κυρίως όσον αφορά στις υπαίθριες διαδραστικές εκδηλώσεις– και με τη γενική ευχή και παράκληση των συμμετεχόντων να επαναληφθεί. Η επιτυχία του προγράμματος ήταν διπλή. Κινητοποίησε μερίδα του κόσμου, όλων των ηλικιών, να συμμετέχει και να ενημερωθεί-επιμορφωθεί για θέματα πολιτισμού και οικολογίας και για τον τρόπο αλληλεπίδρασης των δύο αυτών τομέων. Υπήρξε η αφορμή να διαπιστωθεί η συγκίνηση που προσφέρει η ανακάλυψη και μελέτη του παρελθόντος ως αντιστάθμισμα των σύγχρονων εμπειριών. Παράλληλα, όμως, ενίσχυσε, αλλά και προέβαλε τοπικούς γυναικείους συνδέσμους του νησιού, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις να τους δοθεί μια «παράταση ζωής» σε αυτή τη δύσκολη οικονομική συγκυρία.

Νομός Ρεθύμνου

Οι εκδηλώσεις για τις «Πράσινες Πολιτιστικές Διαδρομές» στον νομό Ρεθύμνου πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων σαββατοκύριακων του Ιουνίου. Έναυσμα για την επιλογή του νομού Ρεθύμνου και έμπνευση για τη συνέχεια αποτέλεσαν η από χρόνια προσπάθεια του Καθηγητή αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Κρήτης κ. Ν. Σταμπολίδη να αναδείξει το μεγαλειώδες τοπίο του αρχαιολογικού χώρου της Ελεύθερνας και να εντάξει σε πρόγραμμα ΕΣΠΑ τη φυσική σύνδεση χώρου και αρχαιολογικού μουσείου.

Το πρώτο σαββατοκύριακο (1-2 Ιουνίου) ήταν αφιερωμένο στη γνωριμία με τον αρχαιολογικό χώρο της Ελεύθερνας. Πραγματοποιήθηκαν ξεναγήσεις με αφετηρία διαφορετικά μονοπάτια κάθε ημέρα, ενώ στο τέλος της διαδρομής ο δήμος Ρεθύμνου πρόσφερε κέρασμα στα καφεενδάκια έξω από τον αρχαιολογικό χώρο.

Το δεύτερο σαββατοκύριακο (9-10 Ιουνίου) ανέλαβαν δράση οι περιφερειακές υπηρεσίες του ΥΠΠΟΤ από κοινού, δηλαδή η ΚΕ' ΕΠΚΑ και η 28η ΕΒΑ. Επέλεξαν δύο διαδρομές στον νομό Ρεθύμνου, και συγκεκριμένα τις διαδρομές Ρέθυμνο-Αργυρούπολη (9 Ιουνίου) και Ρέθυμνο-Αμάρι (10 Ιουνίου), και οργάνωσαν ολόημερο πλούσιο πρόγραμμα επισκέψεων σε μνημεία, περιπάτων στη φύση, επαφών με τοπικούς φορείς και προϊόντα. Συνεργάστηκαν με τους δήμους Ρεθύμνου και Αμαρίου με εξαιρετικά αποτελέσματα (προσφορά λεωφορείων, κέρασματα). Η ομορφιά της εξοχής, η πρωτοτυπία των ιδεών, όπως για παράδειγμα ο Εσπερινός στο καθολικό της Μονής Αγίων Ασωμάτων στο Αμάρι, και τα τραπέζια που στρώθηκαν ξεσήκωσαν τον κόσμο που με ενθουσιασμό συμμετείχε στο διήμερο των εκδηλώσεων.

Τα συμπεράσματά μας από την πιλοτική εφαρμογή του προγράμματος:

1. Σημαντικός ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης. Συνάδει με τις σύγχρονες απόψεις περί συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας στα δρώμενα και ενοποιεί φορείς, υπηρεσίες και δράσεις. Στο Ρέθυμνο οι εκδηλώσεις πέτυχαν τον στόχο, δηλαδή την επαφή μνημείου, φύσης και ανθρώπινου στοιχείου. Έδωσαν τον τόνο της βόλτας, της ψυχαγωγίας, της ανέμελης προσέγγισης του γνωστικού αντικείμενου, τοποθετώντας αβίαστα την πολιτιστική κληρονομιά στη σφαίρα του ελεύθερου χρόνου.
2. Η ανταπόκριση του κόσμου, που ήδη από εφέτος περιμένει να συμμετάσχει ξανά, όπως ο οδηγός του λεωφορείου που ζήτησε να είναι ο ίδιος του χρόνου, μας ενθαρρύνει να ανοίξουμε το πρόγραμμα και προς άλλες περιοχές της χώρας, ίσως μάλιστα και να το εντάξουμε και σε ευρύτερες παγκόσμιες δράσεις για τη σχέση πολιτιστικής κληρονομιάς και αειφόρου ανάπτυξης. Ευχαριστούμε θερμά όσους το αγκάλιασαν.

Εκδηλώσεις στη Φωκίδα στο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2012

ΙΩΑΝΝΑ ΑΔΑΜΟΠΟΥΛΟΥ

Με αφορμή τον εορτασμό των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς, που το 2012 είχε θέμα «Κρίσεις: Συνέχειες και ασυνέχειες στην Ιστορία», το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Μουσειακές Σπουδές» των Τμημάτων Ιστορίας & Αρχαιολογίας και Γεωλογίας & Γεωπεριβάλλοντος του Πανεπιστημίου Αθηνών, σε σύμπραξη με το Τμήμα Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης του ΤΕΙ Αθήνας, και σε συνεργασία με το Εργαστήριο - Κέντρο Μουσειακών Ερευνών του Πανεπιστημίου Αθηνών, την Ι' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και την Εφορεία Παλαιοανθρωπολογίας - Σπηλαιολογίας Νότιας Ελλάδας, του Υ.ΠΑΙ.Θ.Π.Α., διοργάνωσαν σειρά εκδηλώσεων στους Δελφούς και στην ευρύτερη περιοχή υπό τον γενικό τίτλο «Τόποι/ ταυτότητες/ φυσική και πολιτιστική κληρονομιά: Κρίσιμα θέματα στρατηγικού σχεδιασμού».

Οι εκδηλώσεις πραγματοποιήθηκαν στο Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών, στο Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών,

στην Άμφισσα και στο Γαλαξίδι, μεταξύ 28 και 30 Σεπτεμβρίου 2012. Το πρόγραμμα των εκδηλώσεων περιλάμβανε ξεναγήσεις σε μουσεία της Περιφερειακής Ενότητας Φωκίδας, ομιλίες έγκριτων επιστημόνων από τον κλάδο της αρχαιολογίας, της ιστορίας, της μουσειολογίας, της γεωλογίας και της συντήρησης έργων τέχνης, καθώς και πρακτικό εργαστήριο για τις αξίες του Αρχαιολογικού Μουσείου Δελφών που πραγματοποιήθηκε με τη συμμετοχή φοιτητών της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών και του ΠΜΣ «Μουσειακές Σπουδές». Ξεχωριστή χροιά στις εκδηλώσεις έδωσαν με τις ομιλίες και τις παρεμβάσεις τους φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, επικοινωνιολόγοι και τοπικοί παράγοντες της Π. Ε. Φωκίδας.

Στόχος των εκδηλώσεων ήταν η διευκόλυνση της πρόσβασης και επικοινωνίας όλων των μελών της τοπικής κοινωνίας με την πολιτιστική και φυσική κληρονομιά του τόπου τους, καθώς τα τελευταία χρόνια φαίνεται να έχει συνειδητοποιηθεί ο αναπτυξιακός χαρακτήρας του πολιτισμού για τις τοπικές οικονομίες και οι δυνατότητες που αυτός προσφέρει για τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης και την αύξηση του εισοδήματος.

Το πρόγραμμα των εκδηλώσεων ξεκίνησε με ξενάγηση στο Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών. Μετά τους εναρκτήριους χαιρετισμούς, η δρ Μαρία Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη, Γενική Διευθύντρια Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Γενικής Γραμματείας Πολιτισμού, μίλησε για το μήνυμα του εορτασμού των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Στη συνέχεια ο Καθηγητής Πάνος Βαλαβάνης πραγματοποιήθηκε τον κρίσιμο ρόλο του παρελθόντος στον στρατηγικό σχεδιασμό του μέλλοντος. Οι επόμενες ομιλίες χωρίζονταν σε δύο μεγάλες θεματικές ενότητες. Η πρώτη, με θέμα «Η φυσική και πολιτιστική κληρονομιά της Π.Ε. Φωκίδας – Μοναδικά χαρακτηριστικά και αξίες», περιλάμβανε έξι ομιλίες στις οποίες παρουσιάστηκε η φυσική και πλούσια πολιτιστική κληρονομιά του τόπου, το έργο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας στην περιοχή, καθώς και άγνωστες πτυχές των ανθρώπων της τοπικής κοινωνίας που διαμόρφωσαν τις ιδιαίτερες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες οι οποίες χαρακτηρίζουν έως και σήμερα την περιοχή. Η δεύτερη ενότητα, με θέμα «Στρατηγικός σχεδιασμός της ταυτότητας του τόπου – Πολιτιστική και φυσική κληρονομιά, βιώσιμη ανάπτυξη και τοπικές κοινωνίες», περιλάμβανε επτά ομιλίες. Στην ενότητα αυτή αρχικά έγινε λόγος για τα περιφερειακά μουσεία και τον ρόλο που αυτά μπορούν να παίξουν στην ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών, στη δημιουργία κοινωνικής συνείδησης και στην ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου. Στη συνέχεια, καθηγητές γεωλογίας ανέπτυξαν τη συμ-

βολή του γεωτουρισμού στην τοπική αιεφόρο ανάπτυξη. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκάλεσε η παρουσίαση των συμπερασμάτων του πρακτικού εργαστηρίου, με θέμα «Οι αξίες του Αρχαιολογικού Μουσείου Δελφών», από τους φοιτητές του ΠΜΣ «Μουσειακές Σπουδές» και της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών. Βάση για το εργαστήριο αποτέλεσε μια μελέτη της Ένωσης Μουσείων της Ολλανδίας, σύμφωνα με την οποία τα μουσεία έχουν πέντε κοινωνικές αξίες, την αξία των συλλογών, την αξία των εμπειριών, την εκπαιδευτική αξία, την αξία της κοινωνικής διαμεσολάβησης και την αξία της οικονομικής ανάπτυξης. Ανάλογα με τον τρόπο που ενσωματώνουν αυτές τις αξίες, σκιαγραφούν τον χαρακτήρα τους και προβάλλουν τον ρόλο που θέλουν να διαδραματίσουν στην κοινωνία.

Η ξενάγηση στο Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών.

Οι εκδηλώσεις ολοκληρώθηκαν με επισκέψεις στην παραδοσιακή συνοικία των Ταμπάκηδων «Χάρμαινα», στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Άμφισσας, στο Λαογραφικό και στο Ναυτικό και Ιστορικό Μουσείο Γαλαξειδίου, καθώς και με παρουσιάσεις μελετών περιπτώσεων για τα μουσεία του Γαλαξειδίου από καθηγητές και φοιτητές του ΠΜΣ «Μουσειακές Σπουδές».

Οι εκδηλώσεις, στο σύνολό τους, αποτέλεσαν μια πολύ σημαντική εμπειρία, καθώς δόθηκε η ευκαιρία σε όσους παραβρέθηκαν να ξεναγηθούν και να γνωρίσουν από κοντά ξεχωριστές περιοχές και μουσεία της Π. Ε. Φωκίδας. Επιπλέον, μέσω των θεωρητικών εισηγήσεων, ακούστηκαν σημαντικές απόψεις και προβληματισμοί ανθρώπων που δραστηριοποιούνται τόσο στον χώρο του πολιτισμού και της εκπαίδευσης, όσο και στον τομέα της τοπικής αυτοδιοίκησης και της τουριστικής ανάπτυξης. Τέλος, μέσω των συγκλίσεων αλλά και των αντιθετικών απόψεων που προέκυψαν, διαφάνηκαν οι δυνατότητες που προσφέρει η πολιτιστική και φυσική κληρονομιά ενός τόπου στη δημιουργία ευκαιριών σε περιο-

δους οικονομικής και αξιακής κρίσης.

Η επίσκεψη στη «Χάρμαινα».

Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας Εκπαιδευτικά προγράμματα

ΛΙΛΥ ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ-ΑΛΕΥΡΑ

Η 18η Μαΐου 2012 ήταν μια ημέρα γιορτής και χαράς, τόσο για όλους όσους δουλεύουν στο Εκπαιδευτικό Τμήμα όσο και για τους πολλούς μαθητές που επισκέπτονται το Μουσείο μας κάθε χρόνο, οι οποίοι αποτελούν τον λόγο ύπαρξης των μουσείων και το μέλλον της χώρας μας, για το οποίο όλοι εδώ παλεύουμε να είναι πραγματικά ζωγραφισμένο με όμορφα χρώματα.

Στο κατάμεστο αμφιθέατρο του Μουσείου επίσημοι καλεσμένοι ήταν τα παιδιά που διακρίθηκαν σε τρεις σχολικούς διαγωνισμούς που «έτρεξαν» κατά τη σχολική αυτή χρονιά στο Μουσείο. Παιδιά απ' όλες τις γωνιές της χώρας μας, με λαμπερά μάτια, χαμόγελα, περήφανους γονείς και άλλους συγγενείς που έσπευσαν να παρευρεθούν για να θαυμάσουν τόσο τους βραβευθέντες όσο και τα έργα τους, όμορφα παρουσιασμένα στο μεγάλο αίθριο του Κέντρου ΓΑΙΑ.

Το Εκπαιδευτικό Τμήμα του Μουσείου, εκτός από τα τακτικά προγράμματα που απευθύνονται στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, δραστηριοποιήθηκε φέτος σε τρεις θεματικές ενότητες που συνάδουν με το θέμα του εορτασμού του ICOM «Το Μουσείο σ' έναν κόσμο που αλλάζει»:

- Με την ευγενική χορηγία της ΔΕΗ, οι μαθητές της Γ'

Γυμνασίου των σχολείων Αττικής είχαν την ευκαιρία να συμμετάσχουν στο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα «ΑΙΟΛΙΚΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑ – ο άνεμος στη ζωή μας». Το πρόγραμμα ολοκληρώθηκε με διαγωνισμό που στόχο είχε να προκαλέσει τη δημιουργική έκφραση των μαθητών στην ομαδική κατασκευή μιας ανεμογεννήτριας.

- Επίσης, το Εκπαιδευτικό Τμήμα με την ευγενική χορηγία του ΟΠΑΠ διοργάνωσε Πανελλήνιο Σχολικό Διαγωνισμό ζωγραφικής – κολλάζ για μαθητές Δημοτικού με την ευκαιρία του εορτασμού του έτους δασών και με θέμα «Το δένδρο που αγαπώ». Ο διαγωνισμός ήταν ατομικός. Λάβαμε 1.235 έργα από όλη την Ελλάδα. Τα κριτήρια επιλογής των έργων ήταν: η σχέση με το θέμα, η πρωτοτυπία, το χρώμα και η τεχνική. Επειδή όμως θα ήταν άδικο για τους μικρούς μαθητές της Α΄ και της Β΄ τάξης να συναγωνίζονται με τους τελειόφοιτους του Δημοτικού Σχολείου, δόθηκαν από ένα βραβείο ανά 2 σχολικές τάξεις (Α+Β, Γ+Δ, Ε+ΣΤ).
- Τέλος, πάλι με την ευγενική χορηγία του ΟΠΑΠ, διοργανώσαμε Πανελλήνιο Σχολικό Διαγωνισμό αφίσας για μαθητές Γυμνασίου, με θέμα τα Μέσα Μεταφοράς «Μια ζωή...ποδήλατο». Οι μαθητές αποτύπωσαν εικαστικά το μήνυμα της χρήσης του ποδήλατου σαν μέρος της λύσης για το μεγάλο αυτό περιβαλλοντικό πρόβλημα. Τα κριτήρια επιλογής των έργων ήταν: η σχέση με το θέμα, η πρωτοτυπία, το χρώμα, η σύνθεση και το μήνυμά τους. Οι αφίσες που λάβαμε από όλη την Ελλάδα αποτελούν ομαδικές εργασίες μαθητών.

Από το σύνολο των έργων που λάβαμε, αλλά κι από τα σχόλια-συγχαρητήρια μηνύματα που λάβαμε από τους εκπαιδευτικούς που κατηύθυναν τη δουλειά των μαθητών τους, διαπιστώσαμε ότι δώσαμε το έναυσμα για προβληματισμό και στις τρεις θεματικές ενότητες: αιολική ενέργεια, προστασία δασών και μέσα μεταφοράς. Τα παιδιά δούλεψαν με ζήλο και οι κριτικές επιτροπές δυσκολεύτηκαν πολύ να βγάλουν τα καλύτερα έργα. Προσωπικά θεωρώ όλους τους συμμετέχοντες νικητές, γιατί, τελικά, μεγαλύτερη σημασία έχει το ταξίδι, όπως λέει και ο ποιητής.

Αρχαιολογικό Μουσείο Αιγίου Εκπαιδευτικά προγράμματα

ΑΛΕΞΙΑ ΜΠΑΡΔΑΚΗ

Ο ρόλος του σύγχρονου μουσείου δεν περιορίζεται σ' έναν κλειστό και απομονωμένο από το κοινωνικό πλαίσιο χώρο

που απευθύνεται σε λίγους και ειδικούς. Το σύγχρονο μουσείο είναι ανοιχτό στο κοινό, προσπαθεί να κερδίσει τους επισκέπτες του –κυρίως τα παιδιά– και να τους προσφέρει γνώση και ψυχαγωγία μέσα από εκπαιδευτικές δράσεις που στηρίζονται στο παιχνίδι και την ανακάλυψη. Το ευαίσθητο μαθητικό κοινό λοιπόν αποτελεί την πρώτη προτεραιότητα του σύγχρονου μουσείου και κάθε φορέα πολιτισμού.

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα στα μουσεία και στους αρχαιολογικούς χώρους αποτελούν το μέσο για την επικοινωνία και την εξοικείωση των μαθητών κάθε ηλικίας με το παρελθόν, θέτουν τα θεμέλια για τη διαμόρφωση των μουσειακών επισκεπτών του αύριο και βοηθούν τα παιδιά να αγαπήσουν και να κατανοήσουν την πολιτιστική κληρονομιά του κάθε τόπου και της πατρίδας μας γενικότερα.

Επιπλέον, είναι εξαιρετικά σημαντικό σε μικρές πόλεις το μουσείο της περιοχής να αποτελεί σημείο αναφοράς κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς, να συνδεθεί με την τοπική ιστορία και να βοηθήσει τα παιδιά να κατανοήσουν το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζουν και μεγαλώνουν.

Στο πνεύμα αυτό σχεδιάστηκαν τα εκπαιδευτικά προγράμματα στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Αιγίου.

Το Μουσείο ανήκει στην ΣΤ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού. Είναι ένα μικρό περιφερειακό μουσείο και στεγάζεται στο κτήριο της παλιάς Δημοτικής Αγοράς του Αιγίου, που αποδίδεται στον Γερμανό αρχιτέκτονα Ερνέστο Τσίλλερ και έχει κτιστεί ή εγκαινιαστεί το 1890. Το κτήριο αποτελεί εξαιρετικό δείγμα νεοκλασικής αρχιτεκτονικής και περιλαμβάνει μεγάλο κεντρικό αίθριο το οποίο πλαισιωνόταν από τα καταστήματα της αγοράς.

Στο Μουσείο εκτίθενται σημαντικά ευρήματα που χρονολογούνται από τα νεολιθικά έως και τα ρωμαϊκά χρόνια και προέρχονται κυρίως από την πόλη του Αιγίου και τις άλλες αρχαίες πόλεις της Αιγιάλειας –Αίγειρα, Κερύνηια, Ρύπες, κ.ά.– αλλά και από μικρότερους αρχαίους οικισμούς της περιοχής. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα απευθύνονται σε μαθητές

προσχολικής και σχολικής ηλικίας, συνδυάζουν τη μάθηση με το παιχνίδι, βασίζονται στην ενεργητική συμμετοχή των παιδιών, είναι βιωματικά, αξιοποιούν τη δημιουργική τους φαντασία και συνδέονται με τις εμπειρίες τους. Πραγματοποιούνται μια φορά την εβδομάδα και το 2012 ήταν η πέμπτη χρονιά λειτουργίας τους.

- **Παιχνίδια από πηλό...** Το πρόγραμμα αυτό αφορά στην τέχνη του πηλού και στα ειδώλια τύπου Φ και Ψ και απευθύνεται σε παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας (5-8 ετών).

Αρχικά, μέσα από μια σύντομη συζήτηση, τα παιδιά γνωρίζουν τον τρόπο λειτουργίας ενός αρχαιολογικού μουσείου, καθώς και τις ειδικότητες των ανθρώπων που εργάζονται σ' αυτό. Μετά από την αφήγηση ενός παραμυθιού για την τέχνη του πηλού, αναζητούν στις προθήκες του Μουσείου, με τη βοήθεια εποπτικού υλικού, επιλεγμένα αγγεία, κάνουν υποθέσεις για τη χρήση τους και τα συγκρίνουν με σύγχρονα αντικείμενα.

Στη συνέχεια ανακαλύπτουν τα ειδώλια τύπου Φ και Ψ, κάνουν υποθέσεις για τη χρήση και το όνομά τους και τα «ζωντανεύουν» μέσα από ένα κινητικό παιχνίδι. Τέλος, δημιουργούν με πηλό το δικό τους ειδώλιο.

Κατά το 2012 στο πρόγραμμα συμμετείχαν 304 παιδιά.

- **Τα αγγεία είναι η αφορμή...** Το πρόγραμμα αφορά στα αγγεία και την τέχνη της αγγειοπλαστικής και απευθύνεται σε παιδιά δημοτικού (9-12 ετών).

Αρχικά, μέσα από τη συζήτηση και τον διάλογο, τα παιδιά γνωρίζουν τις βασικές λειτουργίες ενός αρχαιολογικού μουσείου, καθώς και τις ειδικότητες των ανθρώπων που εργάζονται σ' αυτό. Με αφορμή ένα παιχνίδι μαθαίνουν την έννοια της λέξης αγγείο και μέσα από κατάλληλο εποπτικό υλικό γνωρίζουν τα στάδια κατασκευής των πήλινων αγγείων, τα οποία αποτελούν την πλειονότητα της κεραμικής σε κάθε αρχαιολογικό μουσείο. Στη συνέχεια, σε ρόλο μικρών αρχαιολόγων και με τη βοήθεια μιας καρτέλας καταγραφής, περιγράφουν –δίνουν έμφαση στο σχήμα, στη διακόσμηση, στη χρήση και στο υλικό– και σχεδιάζουν το αγγείο της επιλογής τους, το οποίο παρουσιάζουν στην ομάδα. Τέλος, δημιουργούν την «ιστορική γραμμή» επιλεγμένων αγγείων από τις προθήκες του Μουσείου.

Κατά το 2012 στο πρόγραμμα συμμετείχαν 196 παιδιά.

Η διαφύλαξη της άυλης κληρονομιάς: Από τους εμπειρογνώμονες στις τοπικές κοινότητες

ΜΑΡΙΛΕΝΑ ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ-ΜΠΑΡΑΚΟΥ

Τι κοινό υπάρχει ανάμεσα στα βιενέζικα καφέ, τη μεσογειακή διαίτα και το ιαπωνικό θέατρο No; Μάλλον όχι πολλά πράγματα, πέραν του γεγονότος ότι και τα τρία κοσμούν τον παγκόσμιο κατάλογο της άυλης κληρονομιάς της ΟΥΝΕΣΚΟ. Ακολουθώντας το πετυχημένο μοντέλο του καταλόγου των μνημείων της παγκόσμιας κληρονομιάς του 1972, ο πρώτος κατάλογος της άυλης κληρονομιάς θεσμοθετήθηκε το 2001 και σήμερα περιλαμβάνει πάνω από 200 εκφράσεις, προφορικές παραδόσεις, δρώμενα, παραστατικές τέχνες, χώρους που σχετίζονται με τον παραδοσιακό πολιτισμό και την τεχνολογία. Η ολοένα και πιο ενεργός συμμετοχή κρατών στην προστασία της άυλης κληρονομιάς έχει μετατρέψει την καταγραφή και τεκμηρίωση του λαϊκού και παραδοσιακού πολιτισμού από ακαδημαϊκή δραστηριότητα σε σύγχρονο θεσμικό πλαίσιο πολιτιστικής διαχείρισης και πολιτικής. Το παρόν κείμενο εξετάζει βασικά σημεία που διέπουν τον διεθνή διάλογο γύρω από τη διαφύλαξη της άυλης κληρονομιάς, όπως έχουν διαμορφωθεί τα τελευταία χρόνια μετά την υπογραφή της σχετικής σύμβασης από την ΟΥΝΕΣΚΟ το 2003. Το κεντρικό ερώτημα εστιάζει στη διαδικασία με την οποία γνώσεις και έθιμα, τα οποία κατά παράδοση μεταδίδονται προφορικά από γενιά σε γενιά και συνεχώς μεταβάλλονται, γίνονται αντικείμενο εθνικής και παγκόσμιας προβολής και προστασίας. Μήπως τα προβλεπόμενα νομικά, διοικητικά και οικονομικά μέτρα περιορίζουν τα κατεξοχήν χαρακτηριστικά στοιχεία της άυλης κληρονομιάς, δηλαδή την πλαστικότητα και ζωντάνια της;

Μολονότι η συζήτηση για την προστασία της άυλης κληρονομιάς απέκτησε διεθνείς διαστάσεις την τελευταία δεκαετία, το σκεπτικό και τα επιχειρήματα γύρω από την καταγραφή και προστασία του παραδοσιακού πολιτισμού αποτέλεσαν κεντρικό ανθρωπολογικό άξονα καθ' όλη τη διάρκεια του 20ού

αίωνα. Μια από τις θεμελιώδεις αρχές της ανθρωπολογικής σκέψης, όπως άρχισε να διατυπώνεται στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα, ήταν η διαπίστωση του κινδύνου ότι ο πολιτισμός και οι παραδόσεις των ιθαγενών στις αποικίες των ευρωπαϊκών κρατών –Μεγάλης Βρετανίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Ολλανδίας, Βελγίου, Ιταλίας, Ισπανίας– αλλά και της Βορείου Αμερικής επρόκειτο να εξαφανιστούν κάτω από την πίεση του Δυτικού και βιομηχανικού πολιτισμού. Βασικός ρόλος του νέου επιστημονικού κλάδου της ανθρωπολογίας ή εθνολογίας ήταν κατ' επέκταση η μελέτη, καταγραφή και διάσωση του πολιτισμού, άυλου και υλικού, των ιθαγενών σε όλα τα προσβάσιμα μήκη και πλάτη της Γης προτού αυτός αλλοιωθεί από εξωτερικές επιρροές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί μια από τις πρώτες «σωστικές αποστολές» που οργανώθηκε από το Πανεπιστήμιο του Κέμπριτζ στα νησιά των Στενών Τόρρες –ανάμεσα στην Αυστραλία και τη Νέα Γουινέα– υπό την επίβλεψη του Alfred Cort Haddon (1855-1940), ενός εκ των θεμελιωτών της βρετανικής ανθρωπολογίας. Σκοπός της αποστολής ήταν η συλλογή στοιχείων σχετικών με όλες τις εκφάνσεις της ζωής των ιθαγενών, οι οποίοι θεωρούνταν ως κάποιο ανθρώπινο είδος υπό εξαφάνιση: καθημερινή ζωή, πίστη, έθιμα, προφορικές παραδόσεις, γενεαλογία, γλώσσα. Η αποστολή, στην οποία έλαβαν μέρος πέντε ερευνητές, διήρκεσε έξι μήνες και τα αποτελέσματα της έρευνας δημοσιεύθηκαν σε έξι τόμους, ενώ εκ των υστέρων η πρακτική αυτή έμεινε γνωστή ως «σωστική ανθρωπολογία» (Clifford 1988). Μετά από μερικές δεκαετίες, κι ενώ η παράδοση της επιτόπιας έρευνας είχε πια γίνει η βασική μεθοδολογία της ανθρωπολογίας, ο Γάλλος ανθρωπολόγος Claude Lévi-Strauss (1908-2009) στο έργο του «Race et Histoire» (1952) διακήρυττε την αξία και την ανάγκη για τη διάσωση και τον σεβασμό της πολιτισμικής διαφορετικότητας. Το έργο αυτό αποτέλεσε κεντρικό ιδεολογικό άξονα της ΟΥΝΕΣΚΟ και έμπνευση για τις δραστηριότητές της στον τομέα του πολιτισμού και του διαπολιτισμικού διαλόγου.

Ένα από τα σημαντικά ερωτήματα που αντιμετώπισαν τα κράτη-μέλη της ΟΥΝΕΣΚΟ από τη δεκαετία του 1980 ήταν η προστασία παραδοσιακών μορφών τέχνης και πολιτισμού –μουσική, χορός, θέατρο, ποίηση, κ.λπ.– που, καθ' όλη συλλογικά αγαθά, μπορούν να γίνουν πιο εύκολα προϊόν οικονομικής και εμπορευματικής εκμετάλλευσης. Έπειτα από χρόνια διαβουλεύσεων με τον Διεθνή Οργανισμό Πνευματικής Ιδιοκτησίας (WIPO) αποφασίστηκε ότι το θέμα της οικονομικής εκμετάλλευσης θα εξεταζόταν από το WIPO, ενώ η ΟΥΝΕΣΚΟ θα επικέντρωνε την προσοχή της περισσότερο σε θέματα διαφύλαξης, εκπαίδευσης και μετάδοσης παρά προστασίας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο και ύστερα από σειρές διπλωματι-

κών διεργασιών και προγραμμάτων, η Γενική Συνέλευση των κρατών-μελών της ΟΥΝΕΣΚΟ υιοθέτησε τη Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Κληρονομιάς τον Οκτώβριο του 2003. Είχε προηγηθεί το πιλοτικό πρόγραμμα της «Προκήρυξης των Αριστουργημάτων της Άυλης Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας», που περιλάμβανε τη θεσμική αναγνώριση και προβολή παραδοσιακών μορφών τέχνης, όπως το Φεστιβάλ της Μπαν στο Βέλγιο, το καρναβάλι του Ορούρο στη Βολιβία και η ξυλογλυπτική γνώση των Ζαφιμανίρι στη Μαδαγασκάρη.

Σύμφωνα με τη Σύμβαση του 2003, η άυλη κληρονομιά ορίζεται ως «... οι πρακτικές, παραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις, ικανότητες, καθώς και οι σχετικοί χώροι και αντικείμενα, τα οποία κοινότητες, ομάδες και ιδιώτες αναγνωρίζουν ως συστατικά στοιχεία της πολιτιστικής τους κληρονομιάς. Αυτή η άυλη κληρονομιά μεταδίδόμενη από γενιά σε γενιά συνεχώς μεταβάλλεται σε σχέση με το περιβάλλον, τη φύση και την ιστορία και ενισχύει την ταυτότητα και τη συνοχή των κοινοτήτων, προωθώντας σεβασμό για την πολιτισμική διαφορετικότητα και την ανθρώπινη δημιουργικότητα» (ΟΥΝΕΣΚΟ 2003 §2). Επίσης, η Σύμβαση παραθέτει συγκεκριμένες μορφές άυλης κληρονομιάς, όπως «προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις, παραστατικές τέχνες, δρώμενα και εορταστικές δραστηριότητες, γνώση της φύσης και του σύμπαντος και παραδοσιακή τεχνολογία» (ΟΥΝΕΣΚΟ 2003 §2).

Κεντρικός όρος της Σύμβασης είναι η έννοια της «διαφύλαξης», η οποία ορίζεται ως «...μέτρα που εξασφαλίζουν τη βιωσιμότητα της άυλης κληρονομιάς και μεταξύ άλλων τον καθορισμό, την τεκμηρίωση, την έρευνα, τη διατήρηση, την προστασία, την προώθηση και τη μετάδοση διά μέσου επίσημης και ανεπίσημης εκπαίδευσης, καθώς και την αναζωογόνηση αυτής της πολιτιστικής κληρονομιάς» (ΟΥΝΕΣΚΟ 2003 §2). Οι ιδέες της αναζωογόνησης και της μετάδοσης που αναφέρονται στον παραπάνω ορισμό δίνουν έμφαση στη δημιουργική συνέχιση της παράδοσης μέσω της ευαισθητοποίησης των τοπικών κοινοτήτων παρά στην αμιγώς τεχνική κι επιστημονική τεκμηρίωση. Ουσιαστικά, η Σύμβαση του 2003 καινοτομεί σε σχέση με τις προηγούμενες συμβάσεις της ΟΥΝΕΣΚΟ, καθώς είναι η πρώτη που αναγνωρίζει τον πρωταρχικό ρόλο που διαδραματίζουν οι τοπικές κοινότητες στη διαφύλαξη και μετάδοση της άυλης κληρονομιάς. Ενώ, δηλαδή, στις προηγούμενες συμβάσεις η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ευθύνη των κυβερνήσεων και των σχετικών εμπειρογνομόνων, η Σύμβαση του 2003, στο προοίμιο και το άρθρο 15, κάνει ιδιαίτερη μνεία στον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν οι τοπικές κοινότητες ως φορείς μετάδοσης και προστασίας της προφορικής γνώσης και παράδοσης. Μέσα στο νέο πλαίσιο της Σύμβασης οι κυριότερες υποχρε-

ώσεις των κρατών-μελών αφορούν στην καταγραφή παραδόσεων και εκφράσεων σε εθνικούς καταλόγους μέσα από συνεργασία με τοπικές κοινότητες, συλλόγους, ερευνητικά κέντρα και μουσεία. Επίσης, τα κράτη-μέλη υποχρεούνται να υιοθετήσουν σχετικά νομικά, διοικητικά και οικονομικά μέτρα που κρίνονται απαραίτητα σε κάθε χώρα. Σε διεθνές επίπεδο η Σύμβαση προβλέπει τη δημιουργία δύο καταλόγων: τον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Κληρονομιάς και τον Κατάλογο της Άυλης Κληρονομιάς σε Κατάσταση Επείγουσας Διαφύλαξης, για εκφράσεις που βρίσκονται στα πρόθυρα εξαφάνισης ή σημαντικής αλλοίωσης. Τέλος, προβλέπεται η δημιουργία του διεθνούς ταμείου ενίσχυσης εκφράσεων και φορέων άυλης κληρονομιάς που προσβλέπει στη στήριξη των παραδοσιακών κοινοτήτων και δημιουργών (βλ. ΟΥΝΕΣΚΟ 2003 §11-28).

Το 2006 η Σύμβαση τέθηκε σε ισχύ και βρήκε ιδιαίτερα θερμή αντιμετώπιση. Πολλές κυβερνήσεις έσπευσαν να υιοθετήσουν νομοθετικά μέτρα και πλάνα δράσης (action plans). Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η προστασία της υφαντικής παράδοσης στο νησί Τάκιλε στη λίμνη Τιτικάκα στα σύνορα Περού και Βολιβίας στη Νότιο Αμερική. Σύμφωνα με τον σχετικό νόμο για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, οι κάτοικοι του νησιού υποχρεούνται να φορούν καθημερινά την τοπική ενδυμασία και να ακολουθούν τον παραδοσιακό τρόπο ζωής όσον αφορά τα παραδοσιακά επαγγέλματα και την οικοδόμηση κτηρίων. Ο ιδιαίτερος τρόπος ζωής των κατοίκων του νησιού, που μοιάζει σαν να μην έχει επηρεαστεί καθόλου από τον Δυτικό πολιτισμό, προσελκύει πλήθη επισκεπτών απ' όλο τον κόσμο. Κατά συνέπεια, μέσα σε λίγα χρόνια η σχετικά περιθωριοποιημένη κοινότητα έχει μετατραπεί σε πολύ σημαντικό τουριστικό προορισμό με αισθητά οικονομικά οφέλη για αρκετούς τοπικούς παράγοντες (www.unesco.org/culture/ich). Το ερώτημα που τίθεται όμως είναι μήπως τα μέτρα διαφύλαξης και προβολής τελικά δεσμεύουν την τοπική κοινότητα σε ένα αυθεντικά παραδοσιακό πλην όμως απονεκρωμένο και αποστειρωμένο τρόπο ζωής, όπου η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς κινείται πρωτίστως από οικονομικά και πολιτικά κίνητρα και όχι από μια τοπική πρωτοβουλία. Η συγκεκριμένη περίπτωση αποδεικνύει ότι, όταν η διαφύλαξη της άυλης κληρονομιάς ακολουθεί κυρίως κρατικές επιταγές, συχνά τα μέτρα που εφαρμόζονται προωθούν μια εξωτερική εικόνα των παραδοσιακών εκφράσεων που έχουν χάσει τη λειτουργική τους σχέση με τις τοπικές κοινότητες κι έχουν γίνει εμπορεύσιμα προϊόντα «αυθεντικών πολιτισμών» προς διεθνή κατανάλωση. Σε αυτές τις περιπτώσεις αυτό που μοιάζει να μετράει περισσότερο είναι η πιστή αναπαράσταση ενός δρώμενου ή μιας παραδοσιακής

καλλιτεχνικής έκφρασης παρά οι αλλαγές που έχουν επέλθει ή η σημασία της συγκεκριμένης παράδοσης για την τοπική κοινότητα.

Επίσης, εντύπωση έχει προκαλέσει το γεγονός ότι οι περισσότερες εκφράσεις που βρίσκονται στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της ΟΥΝΕΣΚΟ αποτελούν μάλλον περιθωριακά ή προβιομηχανικά φαινόμενα, σαν εκείνα που έσπευσαν να καταγράψουν και να διασώσουν οι πρώτοι ανθρωπολόγοι, παρά πιο σύνθετες εκφράσεις ταυτότητας που αντιπροσωπεύουν τη σύγχρονη πραγματικότητα. Δηλαδή, ο κατάλογος περιλαμβάνει, ως επί το πλείστον, παραδοσιακούς χορούς, τραγούδια, δρώμενα και τελετές πολιτισμών που μοιάζει να είναι ανέπαφοι από διαδικασίες παγκοσμιοποίησης και νεωτερικότητας. Γιατί όμως το μπαλέτο της Καμπότζης να είναι περισσότερο αντιπροσωπευτικό απ' ό,τι το μπαλέτο Μπολσόι; Από το 2008 τέτοιοι προβληματισμοί οδήγησαν στην αναθεώρηση των κριτηρίων επιλογής των εκφράσεων της άυλης κληρονομιάς και σήμερα έχουν συμπεριληφθεί στον κατάλογο πιο σύγχρονες και Δυτικές εκφράσεις, όπως το αργεντίνικο ταγκό ή το γαστρονομικό γεύμα των Γάλλων.

Μάλιστα, ο ενθουσιασμός των κρατών-μελών να προβάλουν τις τοπικές τους παραδόσεις παγκοσμίως έχει οδηγήσει πολλούς ερευνητές στο να μιλούν για διεθνή ανταγωνισμό σχετικά με το ποια χώρα θα έχει τις περισσότερες αναρτήσεις. Όπως είναι αναμενόμενο, όταν το θέμα της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς γίνεται θέμα διεθνούς προβολής και κινείται πρωτίστως από κρατικά κίνητρα, η συμμετοχή και πρωτοβουλία της τοπικής κοινότητας στα μέτρα καταγραφής και διαφύλαξης αποκτά δευτερεύουσα σημασία. Για να αντιμετωπίσει αυτή την κατάσταση, τα τελευταία χρόνια η ΟΥΝΕΣΚΟ έχει οργανώσει μια σειρά σεμιναρίων στα τοπικά γραφεία του οργανισμού σε χώρες της Ευρώπης, της Ασίας και της Αφρικής που σκοπό έχουν την ενδυνάμωση και επαγρύπνηση των τοπικών κοινοτήτων (www.unesco.org/culture/ich).

Αν και η διαφύλαξη της άυλης κληρονομιάς μέχρι τώρα θεωρείται κυρίως υποχρέωση των κρατών-μελών, περιπτώσεις όπου τοπικές κοινότητες και οργανισμοί έχουν αναλάβει σχετικές πρωτοβουλίες είναι ιδιαίτερα αξιόλογες. Μια εξαιρετική περίπτωση είναι οι εθελοντές ερευνητές πεδίου του Πολιτιστικού Κέντρου των Νήσων Βανουάτου στον Ειρηνικό Ωκεανό (www.vanuatuCulture.org). Ύστερα από την ανεξαρτησία των νήσων από τη σχεδόν ογδονταετή Αγγλογαλλική κυριαρχία το 1980, η αναζήτηση και ανάδειξη της τοπικής ταυτότητας έγινε κεντρικό θέμα της μετα-αποικιακής πραγματικότητας. Μέσα σ' αυτό το κλίμα και σε συνεργασία με Ευρωπαίους και Αυστραλούς ανθρωπολόγους το Πολιτιστικό Κέντρο του

Βανουάτου οργάνωσε την ομάδα των τοπικών ερευνητών, σκοπός της οποίας είναι η καταγραφή και αναζωογόνηση των προ-αποικιακών εθίμων και παραδόσεων. Κάθε χρόνο οι ερευνητές διαλέγουν ένα θέμα (έθιμα του γάμου, κυνήγι, καλλιέργεια της γης, κ.λπ.), το οποίο διερευνούν και καταγράφουν με εθνογραφικές μεθόδους, όπως συνεντεύξεις και παρατηρήσεις, και σύγχρονα τεχνολογικά μέσα, όπως κάμερες, μαγνητόφωνα και φωτογραφικές μηχανές. Τα στοιχεία που συλλέγονται φυλάσσονται στο ειδικά διαμορφωμένο «απαγορευμένο δωμάτιο» του Μουσείου και με την έγκριση της τοπικής κοινότητας χρησιμοποιούνται αργότερα σε εκπαιδευτικά και ραδιοφωνικά προγράμματα και εκθέσεις στο Μουσείο. Σήμερα, οι ερευνητές θεωρούνται ιδιαίτερα πετυχημένο παράδειγμα διαφύλαξης της άυλης κληρονομιάς διεθνώς, που ξεκίνησε και αναπτύχθηκε σε τοπικό επίπεδο με σχετικά περιορισμένη κρατική υποστήριξη. Αξίζει να σημειωθεί ότι το πρόγραμμα των ερευνητών έχει μια εντυπωσιακή ιστορία και έργο άνω των τριάντα χρόνων, ενώ πολλά από τα κρατικά ή διεθνώς επιχορηγούμενα προγράμματα παύουν να λειτουργούν μόλις τελειώσει η σχετική επιχορήγηση γιατί ο ρόλος τους δεν είναι τόσο απαραίτητος στην τοπική κοινότητα.

Η Σύμβαση του 2003 και η σχετικά άμεση υιοθέτησή της από τα κράτη-μέλη της ΟΥΝΕΣΚΟ κατέστησαν τα τελευταία χρόνια τη διαφύλαξη της άυλης κληρονομιάς θέμα παγκόσμιου ενδιαφέροντος. Όμως, πέρα από τα πολιτικά και οικονομικά οφέλη που σχετίζονται με την τουριστική προώθηση της άυλης κληρονομιάς, είναι απαραίτητο να γίνει κατανοητός ο ουσιαστικός ρόλος που διαδραματίζουν οι τοπικές κοινότητες στις διαδικασίες διαφύλαξης και μετάδοσης. Χωρίς την ενεργό συμμετοχή και κινητοποίηση των τοπικών κοινοτήτων είναι πολύ πιθανόν ότι η διαφύλαξη της άυλης κληρονομιάς θα αποτελέσει μια επιφανειακή άσκηση και γραφειοκρατική εργασία για τους κρατικούς εμπειρογνώμονες με περιορισμένο αντίκτυπο στον τοπικό κοινωνικό ιστό.

Βιβλιογραφία

ΟΥΝΕΣΚΟ 2003: Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Κληρονομιάς.
Clifford, J. 1988: *The Predicament of Culture: Twentieth-Century Ethnography, Literature and Art*. Cambridge, MA, London, Harvard University Press.

Lévi-Strauss, C. 1952: *Race et Histoire*, Paris, UNESCO.

Η Μαριλένα Αλιβιζάτου-Μπαράκου, στο βιβλίο της *Intangible Heritage and the Museum: New Perspectives on Cultural Preservation*, που κυκλοφορεί στη σειρά UCL Critical Heritage Series του εκδοτικού οίκου Left Coast Press, εξετάζει σύγχρονες μεθόδους διαφύλαξης και παρούσας της άυλης κληρονομιάς από εθνογραφικά μουσεία στην Ευρώπη, Αμερική και Ωκεανία.

Βραβείο Europa Nostra στο ΠΙΟΠ μετά από πρόταση του ICOM

ΕΛΙΑ ΒΛΑΧΟΥ

Το Ελληνικό Τμήμα του ICOM πρότεινε το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς (ΠΙΟΠ) ως υποψήφιο στα βραβεία Europa Nostra Awards 2012, στην κατηγορία 3 «Ειδικές υπηρεσίες διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς», για τη δημιουργία και λειτουργία του Δικτύου Θεματικών Μουσείων.

Το Δίκτυο Μουσείων ΠΙΟΠ μελετά, διασώζει και προβάλλει την πολιτιστική κληρονομιά της Ελλάδας αναδεικνύοντας χαρακτηριστικά στοιχεία της παραδοσιακής τεχνολογίας και της βιομηχανικής παραγωγής της κάθε περιοχής. Το Μουσείο Ελιάς και Ελληνικού Λαδιού στη Σπάρτη, το Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης στη Δημητσάνα, το Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας Λέσβου στην Αγία Παρασκευή, το Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας Ν. & Σ. Τσαλαπάτα στον Βόλο, το Μουσείο Μαρμαροτεχνίας στην Τήνο, το Μουσείο Μετάξης στο Σουφλί και το Μουσείο Περιβάλλοντος Στυμφαλίας συγκαταλέγονται στο Δίκτυο, το οποίο διευρύνεται με δύο ακόμη μουσεία, οι εργασίες των οποίων έχουν ξεκινήσει: το Μουσείο Αργυροτεχνίας στα Ιωάννινα και το Μουσείο Μαστίχας Χίου.

Το κείμενο της Επιτροπής Διαγωνισμού που αφορά τη βράβευση του ΠΙΟΠ αναφέρει χαρακτηριστικά: «Η Επιτροπή του Διαγωνισμού εντυπωσιάστηκε πολύ από την αλτρουιστική προσέγγιση του Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς και εξύμνησε το σημαντικό έργο που υλοποιείται για την εξασφάλιση δεύτερης ζωής σε εγκαταλελειμμένα κτίσματα-μνημεία κληρονομιάς, μέσα από τη μετατροπή τους σε περιφερειακά μουσεία, προσαρμοσμένα στην προσέλκυση του ευρέος κοινού. Τα μουσεία που δημιουργήθηκαν μέσα σε αυτό το πλαίσιο αποτελούν μια υποδειγματική προσπάθεια για να γίνουν προσβάσιμα στο κοινό τόσο τα κτήρια όσο και οι συλλογές, μια προσπάθεια αξιόπαινη για τη διασφάλιση της βιωσιμότητας σε περιφερειακό επίπεδο».

Η απονομή έλαβε χώρα την Παρασκευή, 1η Ιουνίου 2012, στο αίθριο του Μοναστηριού Jerónimos, όπου ο Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κ. José Manuel Barroso απηύθυνε μαγνητοσκοπημένο μήνυμα στους βραβευθέντες και τους παρευρισκόμενους σχετικά με τον πολιτισμό ως πανευ-

ρωπαϊκή επένδυση. Το Βραβείο του Ιδρύματος παρέδωσαν στο ΠΙΟΠ ο Πρόεδρος της Eurora Nostra maestro Plácido Domingo και η Επίτροπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Εκπαίδευση και τον Πολιτισμό κ. Ανδρούλλα Βασιλείου, την ώρα που προβαλλόταν η προσφορά του Ιδρύματος στον πολιτισμό και την ελληνική κοινωνία.

Νέες Εκδόσεις

2000-2010. Από το ανασκαφικό έργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων

ΜΑΡΙΑ ΑΝΔΡΕΑΔΑΚΗ-ΒΛΑΖΑΚΗ

Με την είσοδο στον 21ο αιώνα, το Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού/Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων πραγματοποίησε δύο επιστημονικές διοργανώσεις σε σχέση με το ανασκαφικό έργο στην Ελλάδα. Στην πρώτη (2005) παρουσιάστηκε το ανασκαφικό έργο των ξένων Αρχαιολογικών Σχολών στην Ελλάδα με έκθεση που έλαβε χώρα στο Μέγαρο Μουσικής και παράλληλη έντυπη έκδοση. Στη δεύτερη (2007), σε διημερίδα στο αμφιθέατρο της Εθνικής Τράπεζας στην οδό Αιόλου (Αθήνα-Μέγαρο Καρατζά), οι καθηγητές αρχαιολογίας των ελληνικών Πανεπιστημίων μίλησαν για τις συστηματικές ανασκαφές που διεξάγουν ανά την επικράτεια. Χωρίς ευρύτερη δημόσια παρουσίαση παρέμενε το ανασκαφικό έργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, της πρώτης συνιστώσας στον χώρο των ανασκαφών, το οποίο αντιστοιχεί στο μεγαλύτερο όγκο της ανασκαφικής δραστηριότητας στη χώρα.

Αυτός ήταν ο λόγος που κατά το έτος 2009 η Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς άρχισε να συγκεντρώνει το αντίστοιχο υλικό από τις 39 Εφορείες Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και τις 28 Εφορείες Βυζαντινών Αρχαιοτήτων με σκοπό την εκτύπωση και την παρουσίασή του σε σχετική διημερίδα. Το υλικό αυξήθηκε και τροποποιήθηκε το 2010, με τελικό σκοπό να μη δοθεί προτεραιότητα στην έντυπη αλλά στην ηλεκτρονική έκδοση και την αντίστοιχη ανάρτηση στην ιστοσελίδα του ΥΠΠΟΤ, δηλαδή σε μια τεχνολογία κατεξοχήν εξωστρεφή που εξυπηρετεί τη χρηστική πληροφόρηση και την άμεση επικοινωνία. Ταυτόχρονα, το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων ανταποκρίθηκε με ιδιαίτερη προθυμία στην πραγματοποίηση της επιμέλειας του συγκεκριμένου υλικού.

Μέσα από το ανασκαφικό έργο αποκαλύπτονται οι πολλαπλές πτυχές της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας του

Νέες Εκδόσεις

Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού –της αρχαιότερης Υπηρεσίας του ελληνικού κράτους– που προστατεύει τις αρχαιότητες και την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας, που εκτελεί μέσω συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων μεγάλα έργα μακρόπνοου σχεδιασμού, συμβάλλοντας αποφασιστικά στην αειφόρο ανάπτυξη ακόμα και των πιο απομακρυσμένων περιοχών της Ελλάδος, και που αποτελεί την ίδια στιγμή σημαντική αφετηρία παραγωγής επιστημονικής γνώσης. Το ανασκαφικό έργο διακρίνεται σε δύο κύριους τομείς: στον τομέα των συστηματικών ανασκαφών και τον τομέα των σωστικών ερευνών. Ως η Υπηρεσία η καθ' ύλην αρμόδια για την προστασία, συντήρηση και ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων και των υλικών ιστορικών μαρτυριών ανά την Ελλάδα, έχει την ευθύνη και υποχρέωση να πραγματοποιεί συστηματική ανασκαφική έρευνα προκειμένου να ερμηνεύει και να πληροφορεί το κοινό για τις αρχαιότητες που προστατεύει. Το έργο αυτό δρα παράλληλα και ενισχυτικά με τις αντίστοιχες συστηματικές ανασκαφές των ελληνικών Πανεπιστημίων, όπου ο παράγοντας της εκπαίδευσης των φοιτητών αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση και ανάγκη, καθώς και των ξένων Αρχαιολογικών Σχολών, οι οποίες δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα και διαδίδουν διεθνώς τις αρχαιολογικές ανακαλύψεις στη χώρα μας.

Ο κύριος όμως χώρος στον οποίο οι Εφορείες Αρχαιοτήτων έχουν να παρουσιάσουν πλούσιο και σημαντικό ανασκαφικό έργο είναι ο τομέας των σωστικών ανασκαφών, με τις ανασκαφές για την υλοποίηση μεγάλων δημόσιων έργων. Η παρούσα έκδοση περιλαμβάνει πάμπολλα συναρπαστικά παραδείγματα στο πέρασμα της πρόσφατης δεκαετίας που καταδεικνύουν προδήλως τη σπουδαιότητα των σωστικών ανασκαφών και τους λόγους για τους οποίους οι συγκεκριμένες εργασίες κρίνονται ως έργα μεγάλης πνοής και άμεσης προτεραιότητας στο πλαίσιο του ανασκαφικού έργου του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού.

Από τη δεκαετία του 1970, η χρήση των μεγάλων εκσκαφικών μηχανημάτων μπορεί να συνετέλεσε στην αποκάλυψη πλήθους αρχαιοτήτων κατά τη διάρκεια μεγάλων εκσκαφών σε έκταση και βάθος, αλλά δημιούργησε και σοβαρούς κινδύνους άμεσου αφανισμού τους.

Η προληπτική σωστική ανασκαφική έρευνα συνιστά τον μόνο τρόπο διάσωσης των αρχαιολογικών μαρτυριών σε χώρους εντατικής οικοδομικής δραστηριότητας και κατασκευής υποδομών. Ανάλογα με τη σημασία των αρχαιολογικών καταλοίπων επιλέγονται οι ενδεδειγμένες λύσεις: απαλλοτρίωση της ιδιοκτησίας αν είναι αναγκαίο για την ανάδειξη πολύ σπουδαίων αρχαιοτήτων, διατήρηση των αρχαίων, ορατών και επισκέψιμων σε υπόγειο χώρο, και κατάχωση ή ακόμα και αποδόμηση των λειψάνων ως ακραία επιλογή και υπό προϋποθέσεις. Σε όλες τις περιπτώσεις, οι αρχαίες μαρτυρίες διασώζονται με την ανασκαφή, αποτύπωση, φωτογράφιση και ερμηνευτική προσέγγισή τους. Το γεγονός αυτό είναι και το μεγάλο ζητούμενο στις σωστικές έρευνες που προϋποθέτει κοπιαστική εργασία από την Αρχαιολογική Υπηρεσία και υπομονή και κατανόηση από τους εμπλεκόμενους πολίτες και φορείς. Επειδή η απώλεια αρχαιοτήτων δεν είναι αναστρέψιμη, αφού αυτές δεν μπορούν να αντικατασταθούν, η διάσωση των υλικών καταλοίπων της πολιτιστικής κληρονομιάς επιβάλλεται ως κυρίαρχη εθνική προτεραιότητα αλλά και ως υποχρέωση που υπαγορεύεται από τις διεθνείς συνθήκες. Από τα παραπάνω προκύπτει η πολύτιμη προσφορά των Εφορειών Αρχαιοτήτων στην ιστορία και την ανάδειξη της πολιτισμικής φυσιογνωμίας του ελληνικού χώρου. Με προσωπικό που κατά κανόνα και γενική ομολογία δεν φείδεται κόπου και χρόνου, παράγει υψηλής ποιότητας έργο, διασώζει και προστατεύει καθημερινά την ιστορική μνήμη και, επομένως, και το παρόν και το μέλλον του τόπου μας.

Για την παρούσα ηλεκτρονική έκδοση ζητήθηκε από τις Εφορείες Αρχαιοτήτων να δοθούν συνοπτικά κείμενα και περιορισμένος αριθμός φωτογραφιών από τις ανασκαφές, που κατά την άποψή τους σηματοδοτούν και χαρακτηρίζουν πρωτίστως την ανασκαφική δράση τους κατά τα έτη 2000-2010, παρουσιάζοντας αναλυτικότερα όποιες κρίνουν αναγκαίες. Και τούτο, διότι η έκδοση δεν αποσκοπεί στην παρουσίαση του συνόλου του ανασκαφικού έργου, καθώς στοχεύει στην ενημέρωση κοινού και επιστημόνων μέσα από μια σύντομη, όχι κουραστική, και προφανώς κατανοητή αναφορά των αποτελεσμάτων των ανασκαφών ανά την Ελλάδα. Στο

πανόραμα αυτό ξεδιπλώνονται μεγάλες και μικρές στιγμές της ανασκαφικής σκαπάνης, ώρες χαράς, προσμονής και ελπίδας, αλλά και φάσεις σιωπής, αγωνίας και έντασης. Όλοι οι συνάδελφοι ανταποκρίθηκαν. Λείπουν μόνο κείμενα από τις ΛΑ' ΕΠΚΑ και 18η και 27η ΕΒΑ, ως νεοσύστατες Εφορείες χωρίς ανασκαφικό έργο, και βεβαίως από την Εφορεία Αρχαιοπωλείων και Ιδιωτικών Συλλογών, στην αρμοδιότητα της οποίας δεν εμπίπτει ανασκαφική έρευνα.

Σύμφωνα με τη σειρά που ακολουθείται στα Χρονικά του Αρχαιολογικού Δελτίου (έκδοση ΤΑΠ), πρώτα παρουσιάζεται το ανασκαφικό έργο των Εφορειών στην Αττική και στη συνέχεια στη Στερεά Ελλάδα, την Πελοπόννησο, τη Θεσσαλία, τη Μακεδονία και Θράκη, το βόρειο Αιγαίο, τις Κυκλάδες, τα Δωδεκάνησα, την Κρήτη, την Ήπειρο και τα Ιόνια νησιά. Η απarıθμηση καταλήγει στις ανασκαφές των Εφορειών Εναλίων Αρχαιοτήτων, Παλαιοανθρωπολογίας-Σπηλαιολογίας βόρειας Ελλάδος, καθώς και της νότιας Ελλάδος, των οποίων το αντικείμενο εκτείνεται γεωγραφικά σε όλη την επικράτεια.

Η αναλυτική παρουσίαση του ετήσιου συνολικού έργου των Εφορειών Αρχαιοτήτων (ανασκαφών, καταγραφής, προστασίας, συντήρησης, προβολής και ανάδειξης, πολιτιστικής διαχείρισης, μουσειακών εκθέσεων, εκπαιδευτικών προγραμμάτων) περιλαμβάνεται ασφαλώς στα Χρονικά του Αρχαιολογικού Δελτίου, η έκδοση των οποίων έχει επιταχυνθεί από το ΤΑΠ κατά το τελευταίο χρονικό διάστημα. Εκεί θα γίνει μνεία και όλου του προσωπικού που με φροντίδα και ζήλο εργάζεται εντατικά για την υλοποίηση των ανωτέρω. Για τον λόγο αυτό ζητήθηκε από τις Εφορείες Αρχαιοτήτων στην παρούσα έκδοση να αναφέρουν στο τέλος των κειμένων τους μόνο τα ονόματα των προϊσταμένων κατά τα έτη 2000-2010, καθώς και των υπεύθυνων αρχαιολόγων των μνημονευόμενων ανασκαφών.

Ευχαριστίες οφείλονται στον Υπουργό Πολιτισμού και Τουρισμού κ. Παύλο Γερούλανο και τη Γενική Γραμματέα του ΥΠΠΟΤ κ. Λίνα Μενδώνη που στήριξαν την πρότασή μας για την παρούσα έκδοση, στην πρόεδρο του ΤΑΠ κ. Μάρθα Σημαντώνη και την πρόεδρο της Επιστημονικής Επιτροπής Εκδόσεων του ΤΑΠ κ. Εύα Μπουρνιά-Σημαντώνη που διευκόλυναν με κάθε τρόπο την ολοκλήρωση

της έκδοσης και, βεβαίως, σε όλους τους συντελεστές, τα ονόματα των οποίων μνημονεύονται στις σελίδες της έκδοσης.

Στο σημείο καμψής που βρισκόμαστε, όπου η αισιόδοξη ενατένιση του μέλλοντος έχει τεθεί υπό αίρεση, τα τεκμήρια του παρελθόντος που έρχονται στο φως με τις σημαντικές αρχαιολογικές ανακαλύψεις διευρύνουν τις γνώσεις και φωτίζουν και ερμηνεύουν όψεις ενός μακρινού κόσμου, των επιλογών και των επινοήσεών του, καθώς και της δυναμικής που κατά καιρούς ανέπτυξε. Εντέλει, οι νέες ανακαλύψεις μέσα από το παλίμψηστο των αρχαιολογικών στρωμάτων λειτουργούν ως μέσο αυτογνωσίας και συνειδητοποίησης της ελληνικής πολιτισμικής φυσιογνωμίας και ταυτότητας, και, σε μια κοινωνία εν μέσω κρίσης, παρέχουν μια νότα αισιοδοξίας και ανάτασης και την ελπίδα για καλύτερες μέρες.

Χρήσιμες πληροφορίες για τα μέλη

Παρακαλούμε όσους έχουν πρόσβαση σε ηλεκτρονικό ταχυδρομείο να μας αποστείλουν την ηλεκτρονική τους διεύθυνση, ώστε να ενημερώνονται εγκαίρως για τις εκδηλώσεις του Ελληνικού Τμήματος του ICOM.

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Ελληνικού Τμήματος του ICOM παρακαλεί τα μέλη του να δηλώσουν συμμετοχή στις Διεθνείς Επιτροπές ανάλογα με την ειδικότητα και τα ενδιαφέροντά τους, γεγονός που θα συμβάλει στην καλύτερη λειτουργία του Ελληνικού Τμήματος αλλά και του ICOM γενικότερα.

Η ετήσια συνδρομή θα πρέπει να καταβάλλεται το αργότερο μέχρι τις 15 Μαρτίου.

ICOM • ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ

Αγ. Ασωμάτων 15, 105 53 Αθήνα
[T] 210 3239 414 • [F] 210 3239 414

e-mail: icom@otenet.gr

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Αγγελική Κόκκου

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΓΡΑΦΕΙΩΝ: Τα Γραφεία του Ελληνικού Τμήματος του ICOM είναι ανοιχτά για το κοινό κάθε Τετάρτη απόγευμα, 17:00 - 21:00. Ωστόσο, για επείγουσες και ειδικές περιπτώσεις, μπορεί να καθοριστεί κάποια άλλη συνάντηση μετά από συνεννόηση.

Τα μέλη του ICOM που κατοικούν στον Νομό Αττικής παρακαλούνται θερμά, για διευκόλυνση της Γραμματείας, να καταβάλλουν τη συνδρομή τους στα Γραφεία του ICOM, Αγ. Ασωμάτων 15 στο Θησείο (Τετάρτη απόγευμα 17:00-21:00).

Τα μέλη που κατοικούν εκτός Νομού Αττικής μπορούν να καταβάλλουν τη συνδρομή τους μέσω ταχυδρομικής επιταγής με τα στοιχεία:

ICOM – Ελληνικό Τμήμα • Αγ. Ασωμάτων 15, 105 53 Αθήνα